MONVMENTELE

EPIGRAFICE ŞI SCVLPTVRALI

ALE

MVZEVLVI NAŢIONAL DE ANTICHITĂŢI

DIN

BVCVREŞTI

PVBLICATE SVB AVSPICIILE ACADEMIEI ROMÂNE

DE

GR. G. TOCILESCV

Membru al Academiei Române, al Institutelor archeologice din Roma şi Viena,
al Societăţilor archeologice din Paris, Orléans, Bruxelles,
Roma, Atena, Odesa şi Moscova,
al Societăţii geografice, numismatice şi istorice din Bucureşti, al Societăţii istorice din Moscova,
al Societăţii de etnografie şi antropologie din Paris, etc.,
Vice-preşedinte al Ateneului Român,
Profesor la Universitatea din Bucureşti, Director al Muzeului naţional
de antichităţi, etc.

PARTEA II

COLECŢIVNEA SCVLPTVRALĂ A MVZEVLVI PÂNĂ IN ANVL 1881.

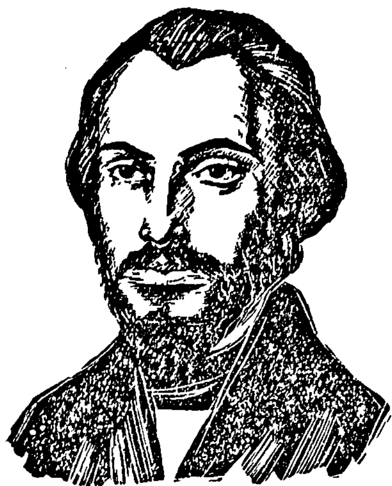

BUCUREŞTI

NOUA TIPOGRAFIE PROFESIONALĂ DIM. C. IONESCU

10. — STRADA ŞELARI. — 10.

1908

„NICOLAE BĂLCESCU"

PARTEA II

MONVMENTELE SCVLPTVRALI

I

RELIEFURI ANTICE

No. 1

Capul în relief al unuĭ rege al Assyrieĭ, (póte Aşur-nasir-pal), saŭ al unuĭ rĕsboĭnic assyrian.

Relieful oblu ne înfăţişézǎ, într'o mărime superióră naturei, capul unuĭ rege al Assyrieĭ, póte al luĭ Aşur-nasir-pal, saŭ al unuĭ rĕsboĭnic assyrian. Descripţiunea.

Pĕrul capuluĭ este acoperit până la frunte şi céfă de o legătură făcută în chip de tichie şi fixată cu o curea lată pe după urechĭ. Barba cea lungă, ca şi pletele lăsate pe spate, sunt frisate în cârlionţĭ.

Monumentul provine din ruinele anticuluĭ oraş Niniveh, unde a fost găsit de d. Cocio Cohen împreună cu fragmentul din inscripţiunea analelor luĭ Aşur-nasir-pal, regele Assyrieĭ, publicat în acéstă operă sub nr. 97 (pag. 479) şi având aceĭaşĭ provenință [1]). Faptul acesta al uneĭ provenințe co- Proveninţa

1) Proveninţa dela Niniveh a ambelor monumente se atestă prin raportul nr. 13 din 12 Maiŭ 1869 adresat Ministeruluĭ instrucţiunĭĭ publice de către conservatorul Muséuluĭ de Antichităţĭ.

mune e singurul ce ne-ar putea îndritui să atribuim capul în cestiune primuluĭ din mariĭ cuceritorĭ assyrienĭ, luĭ Aşurnasir-pal, fiul luĭ Tuklati-Nindar al II, şi care a domnit de la a. 884—861 a. Chr.

Fig. 1.—Capul unuĭ rege saŭ rĕsboinic assyrian.

Natura. Monumentul nu figurézā în vechĭul inventar general al Musĕuluĭ.

Pétră de var. Conservare bună. Lipsesce vârful nasuluĭ, ca şi extremităţile gureĭ şi bărbieĭ.

Inălţ. 0,48^{m}; lăţ. 0.39^{m}; gros. 0,04^{m}.

Epoca. Cam a doua jumĕtate a seculuĭ al IX a. Chr.

No. 2

Stelă saŭ relief funerar attic al unuĭ efeb jucând arşice.

Stela este încadrată la stânga şi la drépta de câte un pilastru cu capitel susţinând epistylul, din care ese, cu un kyme înainte şi spre laturĭ, frontonul încoronat de acroteriĭ. Marginea de jos a steleĭ a fost lăsată nelucrată, în grosimea primitivă a petreĭ, spre a fi aşeḍată în postament. Descripţiunea.

In acest tabloŭ, ast-fel încadrat şi fórte adâncit, se înfăţişéză în alto-relief un tînĕr svelt, păşind cu vioiciune spre drépta. El este gol, avênd numaĭ o chlamys, care, aruncată pe umărul şi pe braţul stâng, fâlfâe la spatele efebuluĭ. Braţul drept e ridicat, ca cum ar voì să lovéscă cu o armă, saŭ să arunce un obiect óre-care; în mâna stângă ţine un pumn de micĭ obiecte carĭ se desinéză cu amândouĕ marginile încovoĭate.

Efebul ţine în mână arşice.

Aceste obiecte, rĕmase nepricepute d-lor Otto Benndorf şi Al. Conze, carĭ aŭ vorbit despre monumentul nostru, ni se par a fi cu siguranţă nişte arşice. In acest cas, în mâna dréptă (din nefericire ruptă) e de presupus că tînĕrul ţinea un ichiŭ (arşic plumbuit), pe care 'l strângea între primele douĕ degete şi-ĭ făcea vênt, ca o pregătire înainte de a lovi cu dênsul arşicele înşirate jos ; saŭ, póte maĭ sigur că el, jucându-se *d'à gropiţa* cu arşice în loc de nucĭ (τρόπα), aruncà cu mâna dréptă arşicele, pe când cele din mâna stângă îĭ servéŭ de reservă.

D. Engelmann, într'o şedinţă a Societăţiĭ Archeologice

din Berlin (în a. 1896), examinând reproducţiunea în gyps, precum şi fotografia monumentuluĭ, a admis, împreună cu mulţĭ alţĭ archeologĭ acolo presenţĭ, părerea nóstră că efe-

Fig. 2.—Relief attic al unuĭ efeb jucând arşice.

bul ţine arşice în mâna stângă; în mâna dréptă însă d-sa presupune că ar fi fost la început un biciŭ de bronz saŭ de alt metal, din care ar fi rĕmas încă urme pe fondul reliefuluĭ, saŭ că póte numaĭ códa biciuluĭ era de metal, iar

restul pictat. Dar o atare părere nu se justifică prin nimica, de óre-ce maĭ întâiŭ, jocul cu arşice nu stă în nicĭ-o legătură cu bicĭul; şi apoĭ, în realitate acele urme de pe relief, la carĭ se raportă d. Engelmann, nu sunt de cât nişte zgârieturĭ întâmplătóre de curênd făcute, iar zugrăvélă pe monument, nicăerĭ nu se constată.

Jocurile cu arşice la Grecii anticĭ.

Prin urmare este de sigur vorba în acéstă representare de unul din jocurile cele maĭ plăcute tinerimeĭ grecescĭ, acela cu arşice (ἀστράγαλοι, *tali*). El se află menţionat încă la Homer, care în Iliada XXIII, 88 naréză cum Patroklos a ucis pe fiul luĭ Amphidamos ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθείς. Se jucà cu arşice (ἀστραγάλοις παίζειν saŭ ἀστραλίζειν) în felurite felurĭ; cele maĭ obicĭnuite însă eraŭ: ὤμιλλα şi τρόπα. Primul joc consistà în aruncare de obiecte rótunde, nucĭ, arşice, în aşa chip că trebuiaŭ să nu trécă peste cercul tras saŭ indicat maĭ dinainte, ci să rĕmână în cuprinsul aceluĭ cerc.[1])

Cel de al douilea era jocul cu nucĭ saŭ cu arşice, ce se aruncaŭ în grópă saŭ gropiţă, întocmaĭ cum copiiĭ obicĭnuesc la noĭ până astă-ḑĭ a se juca cu nucile. Se obicĭnuĭà şi un joc de noroc cu aruncare de arşice, fie-care din cele patru feţe ale arşiculuĭ avênd o valóre numerică: muchia scobită, cea din afară, numită τὸ Χῖον, o preţuĭà 1; muchia opusă, cea din lăuntru, τὸ Κῷον, o preţuĭà 6; din cele două lature maĭ late, cea convexă saŭ scósă afară, τὸ πρανές (la Romanĭ *planus*), valorà 4. iar cea concavă saŭ cu gaură, τὸ ὕπτιον, (la Romanĭ *suppus*), 3. Astfel fie-care din feţele opuse însumà la o l'altă cifra de 7. Arşicul putea cădea: *a*) Χῖος, saŭ κύων, *canis*, *volturius* = 1; *b*) Κῷος, ἑξίτης, *senio* = 6; *c*) ὕπτιος = 3 şi *d*) πρανής = 4.

Se jucà cu patru arşice, fiind posibile treĭḑecĭ-şi-cincĭ combinaţiunĭ cu diferite numirĭ, luate după ḑeĭ, eroĭ, personalităţĭ cunoscute, saŭ după diverse consideraţiunĭ. Jocul cel maĭ norocos era atuncĭ când câte-şĭ-patru arşicele cădéŭ pe lature deose-

1) Pollux IX, 102; Hesych s. v. ὤμιλλα. Suidas s. v. ὅμιλλα; Schol. Plat. p. 320: ἡ ὤμιλλά ἐστιν ὅταν περιγράψαντες κύκλον ἐπιρρίπτωσιν ἀστραγάλους ἢ ἄλλο τι, ὡ τῇ μὲν ἐντὸς βολῇ νικώντων, τῇ δ' ἐκτὸς ἡττωμένων.

bite; acésta se numĭa 'Ἀφροδίτη, *Venus* [1]) şi dedea fericituluĭ jucător demnitatea unuĭ symposiarch, βασιλικός saŭ *rex bibendi* [2]) la ospeţe. Femeilor, maĭ ales fetelor, le plăcea jocul cu arşice. Fetele se jucaŭ cu cincĭ arşice, pe carĭ le aruncaŭ cu palma în sus şi îndată întorcênd mâna, le prindéŭ apoĭ cu dosul palmeĭ [3]); dacă nu eraŭ prinse tóte, cele căḑute jos se ridicaŭ îndemânatec cu degetele. In loc de arşice se întrebuinţaŭ adesea cincĭ petricele, de unde şi numele de *jocul cu cincĭ petricele* (πενθελιθίζειν, πενταλίζειν). Băeţiĭ maĭ jucaŭ şi „soţ-orĭ-făr'dĕ" (ἀρτιασμός, ἄρτια ἢ περιττὰ παίζειν *ludere par impar*), unul din jucătorĭ avênd în mână un număr de arşice şi cel-alt trebuind să ghicéscă dacă este cu soţ saŭ făr-de-soţ. Arşicele servĭaŭ şi la oracole (ἀστραγαλομαντεία), aruncându-se câte cincĭ arşice cu numerele 1, 2, 4, 6 şi dând cincĭḑecĭ-şi-şése combinaţiunĭ, închinate fie-care uneĭ divinităţĭ; după numele divinităţiĭ oraculul îşĭ îndreptà rĕspunsul în bine saŭ în răŭ.

Imitaţiunĭ de arşice şi cum se păstraŭ. Arşicul (numit şi ἄστρις, ἄστριχος) nu era numaĭ de os de capră saŭ de mĭel, dar se imità şi în fildeş [4]), în aur [5]) şi în alte metale, în petre preţióse, în lut, etc., cum resultă din autorĭ saŭ din exemplarele ce s'aŭ păstrat în diferite musee ale Europeĭ. [6])

Arşicele se păstraŭ de ordinar într'un fel de pungă, care era darul ce băeţiĭ saŭ tineriĭ căpătaŭ maĭ adesea de la părinţiĭ saŭ rudele lor. [7])

1) Martial XIV 14. — Lucian. amor. 16.

2) Plaut. Curc. 359; Horatius od. I 4, 18. II 7, 25 de exemplu.

3) Veḑĭ representat acest joc la Heydemann, Die Knöchelspielerin im Palazzo Colonna, Halle 1877, tab. 2, 2 şi la Guhl und Koner, Leben der Griechen und Römer [6], 449.

4) Propertius III 24,13; Martial XIV 14.

5) Suetonius, Tiberius 14.

6) A se vedé Ficoroni, I tali, Roma 1734, tab. la p. 88. — Heydemann, op. cit., tab. 14.—Arşice de lut ars se află şi în colecţiunile Musĕului nostru naţional.

7) Asupra joculuĭ cu aruncare de arşice a se vedé Sauppe Philologus XI 36. Voemel, Philologus XIII 302; Hermann, Griech. Privatalter., 263; Marquardt Privatleben [2] 850; Becker-Göll, Gallus III 457; Grasberger, Erziehung und Unterricht im klassischen Alterthum I, 1 seq. 65, 68, 158; Guhl und Konner op. cit. 450—452; Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie. s. v. 'Ἀστράγαλος.

Din operele statuare ale antichitățiĭ se citéză o grupă de doĭ băețĭ jucătorĭ cu arșice (astragalizontes), datorită luĭ Polyklet și socotită de către Plinius cel Bĕtrân [1]) ca cea maĭ desăvârșită operă de artă a Grecieĭ. Uniĭ aŭ voit să vadă o replică saŭ o copie a acestuĭ cap-de-operă în fragmentul uneĭ grupe de astragalizontes, ce se păstréză în Musĕul britanic [2]); dar orĭ-cât de nemerită și caracteristică ar fi figura păstrată în întregime din acéstă grupă, ea nu corespunde caracteruluĭ artistic al mareluĭ maestru. Maĭ multă legătură cu Polyklet presintă statuele existente, în puține exemplare, de fecióre ce se jócă cu arșice; despre una din aceste statuĭ Welcker ḑice că aspiră „spiritul idylleĭ“ [3]). Astragalizontes.

Pausanias vorbește despre astragalizontes la Delphi, lucrare datorită luĭ Polygnot [4]).

Jocul cu *arșice* sau cu *mĭele* se obicĭnuește până astăḑĭ la noĭ, maĭ ales în orașe și târgurĭ. Jocurile cu arșice la Românĭ.

Se caută maĭ întâiŭ a se stabili ordinea în care jucătoriĭ aŭ să încépă jocul. Pentru acésta se așéḑă arșice în șir, și apoĭ de la acest șir se dă înainte cu ichĭul la o linie fixată. Cel care a aruncat ichĭul maĭ aprópe de linie are dreptul ca întâiul să dea în arșice cu ichĭul, apoĭ fie-care din jucătorĭ în ordinea cum aŭ căḑut ichĭurile maĭ aprópe de linie. Când însă se întâmplă ca ichĭul să cadă la linia fixă cu partea numită *lenchĭu* saŭ *armaș*, jucătorul atuncĭ câștigă, după învoĭală, o mĭală saŭ o capră, fără de a maĭ lovi în șir; dar dacă ichĭul cade cu partea numită *gip* saŭ *împărăție* [5]), atuncĭ trebue să plătéscă o mĭală saŭ o capră. Apoĭ se începe prin aruncarea cu ichĭul în arșice de la linia fixă. Acela

1) Plinius, Hist. natur. XXXIV 19, 6.

2) Este figurată în Marbles in the brit. Mus. 2, 31.

3) J. Overbeck, Geschichte der griechischen Plastik, Leipzig 1869 vol I. pag. 345; vol. II, 127.

4) Pausanias, Phokis XXX, 1.—Iul. Pollucis Onomast. IX, 99; II, 192.

5) Cele două capete lunguețe ale arșiculuĭ se numesc *țoca* saŭ *urs*, și anume: capătul de sus: *capul ursuluĭ*, iar cel de jos: *códa ursuluĭ*. Din cele-l'alte patru fețe, muchiile saŭ cóstele pórtă: cea scobită numele de *lenchĭu* orĭ *armaș*; cea netedă: *gip*, *beiŭ* orĭ *împărăție*; fața convexă saŭ scósă afară: *buia*, *brutar* orĭ *om bun*; iar cea concavă saŭ cu gaură: *gaură* orĭ *hoț*.

căruia îi vine rândul ca să dea cu ichîul are dreptul, în timpul când face operaţiunea, să alerge din locul unde se află până la acea linie. El maî obicînueşce, ca înainte de a asvârli ichîul, să'l cîocnéscă maî de multe orî de grămada de arşice ce ţine în mâna stângă: acésta ca o pregătire. Orî-câte mîele saŭ arşice aŭ fost isbite de ichiŭ sunt ale luî şi le îa, ţinându-le în mâna stângă. Dacă nu nemereşce să dea jos vre-o arşică, atuncî trebue să plătéscă o amendă, obicinuit două mîele (arşice maî micî) saŭ o capră (un arşic maî mare).

Jocurî cu arşice în Dobrogea.

Cu arşicele în Dobrogea copiiî de românî, de grecî şi de tătarî maî jócă: *ciortiş-mek*, *bassak* şi *împăratul şi armaşul*. Iată cum le descriŭ tineriî meî elevî O. Tafrali şi N. Chiriac, ambiî originarî din Dobrogea: „Primul joc consistă din aruncarea în sus a două arşice; cel căḑut cu armaş (alcia-maga) câştigă pe cel'alt; cel căḑut cu *împărăţie* plăteşce celuî-l'alt; iar dacă amândouă aŭ căḑut la fel, jocul reîncepe. Dacă însă se întâmplă ca un arşic să cadă *armaş*, iar cel'alt *împărăţie*, atuncî *arşicul-armaş* câştigă pe *arşicul-împărăţie*. De se întâmplă a cădea: unul *om bun* şi cel'alt *hoţ*, atuncî băîatul, căruia îi aparţine arşicul cu *om bun*, loveşce puternic cu degetul arşicul săŭ în cóstă, saŭ maî bine la un capăt, şi potriveşce ast-fel ca arşicul mergênd pe pământ (pe târşite) să isbéscă arşicul *hoţ*, adversar; de-l loveşce, îl câştigă; de nu, vine rândul băîatuluî cu arşicul *hoţ*, care face aceîaşî operaţiune pentru a isbì arşicul *om bun*, ce se află acum maî departe de arşicul *hoţ;* de'l loveşce, îl câştigă; de nu, jocul reîncepe. Jocul începe din noŭ şi atuncî când amândouă arşicele cad cu *om bun* saŭ cu *hoţ*.

„Al douilea joc: *bassak* consistă în asvârlirea cu ichîul de la linia fixată peste şirul de arşice; din punctul unde aŭ căḑut ichîurile, se începe a se aruncà în arşicele înşiruite, urmând ordinea cum aŭ căḑut ichîurile maî departe de şirul de arşice. Incolo jocul este identic cu cel obicînuit în România.

„Al treilea joc numit: *Impăratul şi Armaşul,* cunoscut şi dincóce de Dunăre, consistă din următórele: Se adună maî mulţî jucătorî; se împleteşce o batistă, în chip de frânghie,

ca să se pótă da cu ea loviturĭ pe palmele celor ce vor fi osândițĭ. Se ĭa un arşic, şi fie-care jucător, pe rând, îl aruncă pe suprafața netedă în jurul căreĭa sunt strânşĭ jucătoriĭ, până când unul din eĭ isbuteşce să arunce ast-fel arşicul, în cât să se aşeḑe pe una din cele două ale sale fețe înguste. Dacă e în sus fața ce are vârful maĭ ascuțit, acel jucător e numit *împărat;* dacă arşicul a căḑut cu fața opusă, jucătorul devine *armaş* saŭ *vizir.* Armaşul ĭa batista împletită şi stă la ordinile împăratuluĭ. Odată aleşĭ aceştĭ doĭ fruntaşĭ, începe adevăratul joc,—de astă-dată în paguba jucătorilor celor-l'alțĭ, ale căror palme încep a fi usturate de loviturile armaşuluĭ. Şi iată cum: Fie-care, la rând, aruncă arşicul; afară numaĭ, bine înțeles, de armaş şi de împărat. Dacă arşicul cade cu fața cea lată şi concavă în sus, jucătorul atuncĭ e declarat „hoț" şi trebue pedepsit. Impăratul porunceşce armaşuluĭ să'ĭ dea un număr de loviturĭ cum găseşte el cu cale: „moĭ", „usturate", „pipărate", „fórte tarĭ", „cum fuge dracul de tămâe" ş. a. Dacă arşicul cade pe fața cea lată şi convexă în sus, jucătorul e numit „brutar", şi armaşul este însărcinat să'ĭ cântărésca pâĭnea, ca să vadă de e cinstit. Pentru acésta el învârteşte batista-bătăuşă în jurul arşiculuĭ, şi de la o înălțime óre-care dă arşiculuĭ drumul; dacă arşicul cade tot „brutar", jucătorul e lăsat în pace; dar vaĭ de el, dacă pică arşicul cu fața „hoțuluĭ".

„Jocul continuă astfel, până când un jucător aruncă arşicul şi cade „împărat"; atuncĭ împărăția trece la el, iar predecesorul săŭ rămâne simplu jucător, şi-ĭ vine şi luĭ rândul ca să mănânce păpara. Acelaş lucru se întâmplă şi cu armaşul. Acesta trebue să bage bine de sémă şi să numere exact loviturile ce dă, ca nu cum-va să trécă peste numĕrul poruncit de împărat, căcĭ în atare cas are să primésca el prisosul din partea celuĭ năpăstuit".

Cât pentru jocul numit *grópă,* ne spune d. Tafrali, „se face o gropiță de lărgimea unuĭ pahar de apă. La o depărtare de un metru jumĕtate până la douĭ, se trage o linie. De acì jucătorul, ținênd în palmă şése nucĭ saŭ şése glónțe de plumb, orĭ şése petricele rotunde, şi, maĭ rar, şése

arşice, se încércă să le arunce în grópă. Dacă isbuteşce să asvârle în grópă un numĕr cu soţ, atuncĭ el câştigă obiectele puse jos de ceĭ-l'alţĭ jucătorĭ: mărcĭ, bumbĭ (nasturĭ), nucĭ, ş. a., şi are dreptul să tragă înainte până când perde. Dacă în grópă a cădut un numĕr făr'-de-soţ, însémnă perdere, şi jucătorul trebue să plătéscă la toţĭ ceĭ-l'alţĭ un numĕr egal de obiecte puse la joc. Câte odată, când jucătorul primeşce glumele şi e blajin, unul din adversarĭ cobeşce dicându-ĭ: *„una afară, tricatsara, trica la bordeiŭ“*, credênd că aceste cuvinte vor face ca să cadă în grópă cincĭ bucăţĭ şi una afară, saŭ treĭ afară şi treĭ la „bordeiŭ“, orĭ în fine, una în lăuntru şi cincĭ afară“.

Provenința reliefuluĭ. Relieful a fost de sigur găsit la Athena, de unde l'a cumpărat generalul N. Mavros şi l'a dăruit, împreună cu a sa colecţiune, Musĕuluĭ naţional. Este curios că un monument aşa de preţios nu figuréză în inventariul vechiŭ al Musĕuluĭ.

Natura. Este de o marmură cu frumósă culóre galbenă închisă, şi anume, credem, de marmură attică. D. Otto Benndorf presupune a fi marmură de Paros. Acéstă părere nu se confirmă însă, dacă observăm structura petriĭ în locurile stricate; ea este în contradicere şi cu faptul că Athena, în epoca atribuită monumentuluĭ, se mulţumea pentru lucrărĭ de acest fel cu materialul indigen, fără de a se maĭ servi cu marmura de Paros.

Inălţime: 1.30^{m}; lăţime: 0.55^{m}; grosime: 0.18^{m}.

Literatura. Asupra monumentuluĭ s'a vorbit în: Mittheilungen der Wiener Centralkommission 1873 p. 332 (Benndorf şi Hirschfeld).—Archäolog. Iahrbuch, Anzeiger 1896 p. 98 (Engelmann). S'a publicat de d. Al. Conze în opera Die attischen Grabreliefs, herausgegeben im auftrage der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien, Berlin, Nr. 1152, pl. CCXLVI, după o fotografie şi un mulagiŭ, ce ĭ-aŭ fost puse de noĭ la dispoşiţiune.

Epoca. Lucrare bună grecéscă din secolul al III a. Chr.

No. 3

Un mic relief votiv închinat luĭ Pluton.

Mica tăbliţă representă pe ḑeul Pluton stând cu corpul, Descripţiunea. puţin înclinat, sprijinit pe picĭorul drept, şi ţine cu mâna

Fig. 8. — Relief votiv închinat luĭ Pluton.

stângă, ridicată în sus, extremitatea superióră a unuĭ sceptru, care depăşeşce cadrul reliefuluĭ; mâna dréptă e lăsată în jos spre Kerberos cel cu treĭ capete (?). Ḑeul pórtă chiton

aruncat pe umĕrul stâng, tras apoĭ pe spate, pe sub subţióră şi adus în urmă ĭarăşĭ pe braţul stâng, lăsând desvelit braţul drept şi pĭeptul până la brâŭ.

Relieful puţin adâncit, şi cam ros, este într'un cadru rectangular.

Provenința. Provenința necunoscută. A făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 49 din invent. general cu indicaţiunea greşită: *„Diana cu cânele“*).

Natura. Marmură albă.
Inălţimea 0,18^{m}; lăţ. 0.14^{m}; gr. 0.025$^{m.}$

Epoca. Lucrare grecéscă, puţin cam superficială; secolul IV—III a. Ch.

No. 4

Relief votiv de tipul ḑeiţeĭ Hekate trimorfe.

Relieful votiv ne represintă pe ḑeiţa Hekate în forma sa triplă (Ἑκάτη τριπρόσωπος), cu treĭ corpurĭ şi treĭ capete: treĭ femeĭ staŭ în piciόre, umĕr în umĕr, dar pe deplin desfăcute una de alta. Ele sunt la fel îmbrăcate: cu un lung chiton duplu, apoftegma înainte mergând până peste pântece, iar de lăturĭ fiind ceva maĭ lungă; peste apoftegma vine cingătórea maĭ jos de sân; în piciόre încălţaminte. Descripţiunea.

Figura din mijloc are chiton cu mânecĭ scurte; ea se deosibeşce de cele douĕ lăturalnice prin discul lunar de pe creştetul capuluĭ şi prin aceea că priveşce în faţă, pe când capetele celor-l'alte douĕ sunt îndreptate lateral. In cele doue mâĭnĭ, întinse şi lăsate în jos, ea ţine de o parte şi de alta câte o scurtă făclie, aprinsă fie-care d'asupra câte unuĭ altar, par'că ar voi să încingă focul pe dânsele. Figura din drépta are în mâna dréptá un pumnal, cu cea stângă strânge un şérpe. Figura din stânga ţine în mâna stângă o făclie ridicată în sus, maĭ sigur de cât un toĭag scurt, iar în cea dréptă un obiect, care la prima dată ar păré tot făclie, dar ceva maĭ scurtă; în realitate însă ea ţine o cheĭe.

Intre ḑeiţă şi altare: câte un animal (cel din stânga pare o căprióră, cel din drépta, un câĭne) visibil numaĭ cu partea anterióră şi avênd capul îndreptat spre altar.

Pe când la figura de la mijloc se vĕd amândouă picĭórele, de la figurile lăturalnice e aparent numaĭ câte un picĭor: nu picĭorul pe care se rézămă corpul, ci acela ţinut liber.

Relieful are un cadru, care sus se termină în formă de boltă.

Fig. 4. — Relief votiv al ḑeiţeĭ Hekate trimorfe (I tip.).

Representaţinnile Hekateĭ trimorfe pe monumente.

Dintr'o epocă maĭ recentă ne întâmpină în Italia, dar cu deosebire în ţările dunărene şi în Asia-Mică — patria ḑeiţeĭ thrace Hekate [1])—o serie de reliefurĭ, monede şi gemme carĭ represintă pe acelaşĭ ḑeiţă a luneĭ şi a nopţiĭ în douĕ chipurĭ: *a)* când cu corpul şi cu capul în treĭ, cu făcliĭ

1) Apulej. Met. XI, 2: *terrae claustra cohibens*. La porţile caselor particulare din Athena se aflaŭ adesea aşa numitele Ἑκάτεια, adică statue saŭ micĭ capele ale Hekateĭ în calitatea eĭ de προθυραία. Cf. Aristoph. Vesp. 804; Hesych s. v. Ἑκάταια. Vezi Lobech, Aglaoph. 1336 seq.

lungĭ până la pământ, cu ibric, cupă, fruct şi câĭne (primul tip al Hekateĭ trimorfe); *b)* când cu treĭ capete şi maĭ adesea şi şése braţe la un singur corp (al douilea tip), purtând în mâĭnile, pe jumătate ridicate, făcliĭ scurte, săbiĭ saŭ pumnale, bice şi şerpĭ — atribute împrumutate de la Erinyĭ de către aceeaşĭ ḑeiţă Hekate, care este în acelaş timp ḑeiţa lumeĭ infernale (Ἑκάτη χϑονία), gróza nopturnă a Infernuluĭ. Ca patrónă a fermecelor şi a vrăjitorieĭ, ea are tridentul fermecător drept atribut particular [1]; ea maĭ posedă ca atribute cheĭ şi fringhiĭ, carĭ caracteriză pe Hekate în rolul săŭ de păzitóre a uşiĭ şi a porţiĭ, de portărésă a Infernuluĭ [2]). Prima grupă este de baştină în Attica, cea de a doua în Asia-Mică.

Ca model de primul tip putem cita: o statuetă de bronz (la origină aurită) din Musĕul Capitolinic din Roma [3]), care arată treĭ fecĭóre tinere stând în picĭóre spate în spate. Judecând după atributele ce ţin în mână, una din ele personifică Sórele şi pe Mithras (atribute: căciulă frigiană cu raḑe solare, códa de şérpe saŭ şérpe străpuns, şi cuţit), alta personifică pe Selene identificată cu Isis (atribute: secera luneĭ d'asupra cu flórea *lotos*, făclie), cea d'a treĭa în fine: pe portărésa Infernuluĭ (atribute: cheie şi fringhie). Primul tip al Hekateĭ trimorfe.

Acelaş tip se regăseşce la o grupă din Amiens [4]) (chiton lung, kalathos, făclie şi cupa în mâĭnĭ), pe un relief de marmură din Musĕul Bruckenthal din Sibiŭ [5]) (interesant pentru representaţiunile simbolice privitóre la cultul ḑeiţeĭ, ce are corpul în chip de momâie), pe altul din Smirna [6]), (în care tóte mâĭnile ţin făcliĭ, douĭ câĭnĭ alăturea), şi alte câte-va sta-

1) Righetti, il Campidoglio I. tab. 143. — Müller-Wieseler, Denkm. d. alt. Kunst 2, 71, 891. — Roscher, op. cit. I, 1905—1906.

2) Veḑĭ Roscher, Lexikon I. p. 1885 seq.

3) Veḑĭ Antikes Zaubergerät aus Pergamon, her. von Richard Wünsch Berlin, 1905 p. 22 seq.

4) Archäolog. Zeitung I, tab. VIII.

5) Müller-Wieseler op. cit. 2. nr. 893 a şi *b.* — Petersen op. cit. V. 193 seq.

6) Müller.-Wieseler op. cit. 2, 882.

tuete [1]). De asemenea şi pe unele monede: din Antiochia în Karia [2]) (atribute: kalathos, douĭ câĭnĭ, făclie, pumnal, biciŭ, cheie, şérpe), din Mastaura [3]) (atribute: kalathos, pumnal saŭ făclie, douĕ altare aprinse), din Aigina şi din Argos [4]) (ca atribut: făclie), ca şi pe unele gemme [5]) şi herme hecateice [6]), în jurul cărora dănţuesc treĭ fecióre cu kalathos pe cap, de sigur Charitele [7]). Roscher [8]) nu înşiră printre atributele Hekateĭ căprióra şi cerbul de pe cele douĕ monumente bucureşcene (Nr. 4 şi 5); câĭnele ca atribut al ḑeiţeĭ e menţionat şi de scriitorĭ [9]); ba câte odată ḑeiţa se represintă ca Κυνοκέφαλος [10]).

Monumentul nostru face parte din clasa acelora carĭ represintă pe Hekate cu *corpul şi cu capul în treĭ* (τρίμορφος θεά). Cel maĭ însemnat, şi póte cel maĭ vechiŭ exemplu de acest soiŭ, este aşa numita: Ἑκάτη ἐπιπυργιδία a luĭ Alkamenes, numită ast-fel „protectóre a burguluĭ", fiind-că era expusă pe aşa ḑisul πύργος la intrarea burguluĭ saŭ Acropoleĭ Atheneĭ, lângă templul ḑeiţeĭ Nike apteros [11]). Cu dânsa sémănă, cel puţin ca disposiţiune generală, un relief votiv din Aigina [12]) de marmură pentelică, (aḑĭ în colecţiunea Metternich din Königswart în Bohemia), datând din secolul al IV-lea a. Chr., pe care se vĕd

1) Stackelberg, Gräber der Hell. tab. 72, 6. — Matz-Duhn, Antik. Bildw. in Rom. Nr. 616 — 619.

2) Müller-Wieseler op. cit. 2, 884.

3) Idem 2, nr. 883.

4) Idem 2, nr. 882.

5) De es. gemma cu inscripţiune C. I. Gr. 7,031 b.

6) Ca bunióră: un herme de marmură în bibliotheca S. Marco din Veneţia (Müller-Wieseler, op. cit 2. nr. 890), altul în Glyptotheca din München (Gerhard Ges. Abh. 1 367); un al treilea cu provenință din Salamis (Gerhard, Venere Pros. tab. 1), altele din Andros (ap. Müller-Wieseler 2, nr. 889) şi în Arolsen (Friederichs-Wolters Bausteine nr. 2.097).

7) Pentru material maĭ departe, ca şi pentru cel până aci amintit, veḑĭ: Petersen, op. cit. IV, 140 seq., V, 1 seq. 193 seq. şi Roscher s. v.

8) Roscher op. cit. I, 1909.

9) Hesych. s. v. Ἑκάτης şi Ἑκάτης ἄγαλμα.

10) Despre al douilea tip al Hekateĭ trimorfe veḑĭ nr. 5 următor.

11) Pausanias 2, 30, 2.

12) Petersen în Archäol. epigr. Mittheilungen aus Oesterr. IV, 154, 170 seq. tab. 8; Baumeister, Denkmäler des Klassischen Altertums, p. 632 fig. 702.—Friederichs-Wolters Bausteine p. 165 seq.

cele treĭ figurĭ ale ḑeițeĭ în picióre strâns lipite spate în spate; aŭ aceeașĭ îmbrăcăminte lungă, pe cap pórtă fie-care câte un kalathos înalt; figura *cea maĭ din față*, și care este cea maĭ principală, ține în amândouĕ mâĭnile câte o lungă făclie rezemată pe pământ, pe când cele-l'alte figurĭ, pe lângă o făclie, maĭ țin un ibric și o pateră de sacrificiŭ. Am avea ast-fel represintarea luneĭ pline alăturea de a luneĭ în crescere și a celeia în descrescere. Un alt monument înrudit cu precedentul este Hekate din Catajo[1]) (aḑĭ în Vienna), înfățișând treĭ figurĭ grupate în jurul uneĭ columne, sunt îmbrăcate în chiton dublu cu kalathos saŭ polos pe cap, de care atârnă în jos un vĕl lung. Una din figurĭ, și anume cea principală, are în mâna stângă o făclie, iar în cea dréptă o cupă, al căreia liquid pică în gâtlejul câĭneluĭ, ce stă alăturea. A doua figură ține înaintea peptuluĭ, în mâna dréptă, ca atribut un măr; sus pe o columnă dorică se află un Pan bărbos cu picióre de țap ținĕnd pe cap cu ambele mâĭnĭ un scut, iar d'asupra purtătóreĭ de făclie stă o mică femeie cu o tavă (πίναξ) de sacrificiŭ pe cap. Acelaș atribut al măruluĭ se regăsesce și la o Hekate ce se află în musĕul din Leiden[2]).

Provenința monumentuluĭ nostru este necunoscută. Colecțiunea Statuluĭ (Nr. 61 din inventariul general, cu indicațiunea: „Diana cu treĭ capete"). Proveninṭa.

Marmură albă. Conservarea fórte bună. Natura.
Inălțime 0.21 m; lățime 0.15 m; gros. 0.03 m.

Lucrare romană; ea, deși târḑie, nu este lipsită cu totul de îndemânare artistică, cam secolul al II d. Chr. Epoca.

Pe cadrul de jos se maĭ recunósce încă H K A, póte restul inscripțiuneĭ dedicatorie către Hekate, și din care nimic alt nu se maĭ vede.

S'a reprodus de E. Petersen în *Arch-Epigr. Mittheilungen aus Oesterreich* IV, tab. VI, după o fotografie. Literatura.

1) Gerhard, Gesam. Abhandl. Taf. 32, 1. 2.—Baumeister, op. cit. p. 633 nr. 703 și 704.
2) Archäol. Zeitung I taf. VIII.

No. 5

Relief votiv al ḑeiţeĭ Hekate

Descripţiunea. Acelaş tip ca la numĕrul precedent cu micĭ modificărĭ. Cele treĭ figurĭ, maĭ cu sémă în partea de jos, se reduc aprópe la una singură. Avem ast-fel treĭ capete pe un singur trup cu şése braţe şi două picĭóre, ceea-ce constitue tipul al douilea al Hekateĭ trimorfe. Ḑeiţa e îmbrăcată în chiton duplu cu mânecĭ scurte şi apoftegma lungă până aprópe de genunchĭ; pe cap ea pórtă discul lunar; în mâĭnele, lăsate în jos, ţine câte o făclie aprinsă d'asupra altarelor ce se vĕd în amândouă laturile reliefuluĭ. Cele două şuviţe ale păruluĭ care încadréză obrazul se împreună pe piept formând un fel de colan la gât, care amintesce nodurile de şerpĭ ale uneĭ gorgoneion. D-l Petersen [1]) presupune că artistul a făcut aci o confusiune, saŭ că a accentuat prea mult gulerul chitonuluĭ. Părerea cea d'ântâiŭ ni se pare maĭ plausibilă. Atributele figureĭ din drépta: pumnalul şi şérpele, sunt aceléşĭ ca la figura corespunḑĕtóre din relieful precedent. Figura din stânga ţine în mâna stângă drept în sus un toiag scurt şi lat, iar în drépta, un ciocan. Ciocanul, după părerea d-luĭ

1) Arch.—epigr. Mitth. V, 71.

Petersen, n'ar fi de cât o confusiune a artistuluĭ, carele, ţinênd sémă de posiţiunea braţuluĭ drept şi credênd că în mâna stângă este un piron, iar nu un toiag, a transformat uşor cheia din modelul ce avea înaintea sa într'un ciocan care lovesce pironul. Modelul cu care s'a servit s'ar putea aprópe dice că a fost chiar exemplarul nostru descris la numĕrul precedent, pe care un artist de maĭ târdiŭ l'a imitat în chip barbar. Intre deiţă şi altare sunt două animale; cel din drépta: un cerb cu capul îndreptat spre altar şi cu botul redemat pe dênsul; cel din stânga este un câĭne representat în faţă.

Fig. 5. — Relief votiv al deiţeĭ Hekate (al II-lea tip).

Relieful are un cadru dreptunghiular.

Al douilea tip al Hekateĭ trimorfe.

Corespundĕtor natureĭ fantastice a deiţeĭ, în loc de grupa a treĭ Hekate unite la o laltă, găsim fórte adesea: *un singur corp cu treĭ capete şi şése braţe*. Ca exemplu al acestuĭ al douilea tip al Hekateĭ trimorfe, afară de monumentul bucureşcén, cităm următórele: *a*) maĭ întâiŭ exemplul cel maĭ frumos şi relativ cel maĭ vechiŭ (începutul se-

coluluĭ al II-lea a. Chr.), pe Hekate din frisa giganților templuluĭ de la Pergamon [1]: treĭ capete şi cincĭ (în loc de şése) brațe pe un singur corp, iar ca atribute: făclie, lance, sabie, scut, técă de sabie; *b*) o mică marcă (tesseră) de bronz[2]), unde figura Hekateĭ are treĭ capete şi şése brațe rĕsărite dintr'un singur trunchiŭ omenesc, fie-care cap purtând câte un kalathos, mâĭnile ținând de două orĭ sabie şi biciŭ, figura a treia: două făcliĭ; în drépta şi în stânga, câte un altar (maĭ sigur de cât cistă) încolăcit de şérpe; în fața Hekateĭ un thiasot bachic dănțuind cu pedum şi cu burduf (?); c) patru gemme şi anume: 1) treĭ capete cu kalathos pe un corp lat; şése mâĭnĭ ținênd două săbiĭ, două bice şi două făcliĭ; la drépta şi la stânga figureĭ câte un şérpe ce se înalță în sus[3]); 2) idem un jaspis în Berlin identic cu nr. 1, numaĭ că deoparte şi de alta sunt două micĭ figurĭ: Pallas şi Nemesis [4]); 3) o gemmă în Berlin identică şi cu aceléşĭ atribute ca lit. *b* de maĭ sus [5]); şi 4) o gemmă: treĭ capete pe un corp în chip de momâe; atribute: biciŭ, făclie şi de fie-care latură câte un taur, ceea-ce caracterisă pe Selene şi pe Artemis[6]).

Proveninţa. Proveninţa este necunoscută; a făcut parte din colecţiunea cumpărată în 1865 de la Cesar Boliac (nr. 80 din inventariul general: „Diana tri-facies dacică").

Natura. Marmură albă; conservarea fórte bună.
Inălțime 0.23 m; lăț. 0.21 m; gros. 0.03 m.

Epoca. Lucrare de meseriaş, secolul al III-lea d. Chr.

Literatura. S'a reprodus de Petersen în Arch.-Epigr. Mitth. IV tab. VII, după o fotografie.

1) Overbeck, Plastik. 2. fig. 132 c.; Roscher op. cit. I 1907–908; Baumeister, Denkm. p. 1262.
2) Annal. Instit. Arch. 1850 tab. M.; Müller–Wieseler op. cit. 2 nr. 886; Baumeister op. cit. p. 633 fig. 705. Cf. Petersen op. cit. IV, tab. 6 şi 7.
3) Arch. Zeitg. 15 taf. 99.—Roscher, I 1909.
4) Idem, idem.—Idem.
5) Müller—Wieseler op. cit. II 887.
6) Idem II 888. Cf. despre tóte acestea Roscher, l. c., şi literatura acolo citată.

No. 6

Un Hermafrodit dormind

Un relief pe o bucată de marmură oblungă: o figură femeiască tânără, lascivă, cu forme grase şi voluptóse, stă lungită pe spate cu capul întors spre partea stângă şi rezemat pe o perină, mâna stângă ţinênd-o strêns lângă cap, iar cea dréptă pe după cap. Un himation, care-'ĭ servă drept aşternut, acoperă partea corpuluĭ cam de la genuchĭ în jos şi ceva din braţul stâng, lăsând într'adins desvĕlit restul corpuluĭ, care e destul de bine modelat. Descripţiunea.

Ca în tóte representaţiunile de Hermafrodit, capul cu părul lung, peptul cu sânul şi şoldurile cele accentuate, sunt de femeie; dar părţile genitale nu lasă nicĭ o îndoială asupra subiectuluĭ acestuĭ relief: el face parte din clasa *Hermafroditilor dormind*, studiată de d. Gangolf Kieseritzki[1]). Deşi artistul reliefuluĭ nostru nu pare a se fi inspirat de originalul grecesc ce a servit drept model celor şése statue, la care se raportă studiul amintituluĭ scriitor,—căcĭ acestea represintă pe Hermafrodit stând lungit cu faţa în jos şi cu capul rezemat Tipul hermafrodiţilor dormind.

1) L'ermafrodita Costanzi în Annal. dell' Instit. arch. 1882, p. 245 -273.

pe amândouă brațele[1]), arătând privireĭ liniile frumos modelate ale spateluĭ, — dar nu se póte tăgădui monumentuluĭ nostru o identică intențiune artistică în contopirea și desvělirea îndoiteĭ naturĭ a Hermafrodituluĭ, un sentiment, adică, simțual destul de desvoltat. Rěmâne numaĭ a se sci dacă Hermafroditul de pe relieful bucureșcén, și care ține ochiĭ închișĭ, trage un somn liniștit, saŭ dacă închiderea ochilor nu este la dânsul,

Fig. 6. — Un hermafrodit dormind.

1) Iată aceste șése monumente, după cum le înșiră d. Kieseritzky; 1) Villa Borghese în Roma, figurat la Visconti, Monum. scelti Borghes. tav. 15; 2) Musěul Luvruluĭ, provenind din villa Borghese, figurat la Visconti, op. cit. tab. 14; Clarac, Musée de sculpture pl. 303; 3) Musěul Luvruluĭ, găsit la Velletri, figurat la Visconti, *opere varie* 4, tav. 10; 4) Petersburg, găsit în villa luĭ Hadrian de la Tivoli și descris în Ermit. impér. des sculptures nr. 349; 5) și cea maĭ vechie Florența, Mus. archeol. Uffiz. nr. 306, figurat la Clarac, op. cit. 668, nr. 1547, și Dütschke, ant. Bildw. in Oberital. 3, nr. 512; și 6) Statua găsită la 1879 în ruinele uneĭ case romane și figurată în Monum. dell' Instit. 11, tav. 43.

ca şi la cele şése monumente amintite, numaĭ ceva momentan, corespunḑător uneĭ sensaţiunĭ voluptóse care ar trece în acel minut prin tot corpul său şi ar provoca posiţiunea ce aŭ picĭórele. In casul din urmă ne-am aşteptà să vedem membrul viril erectat, precum se observă la cele-l'alte şése statue, dar relieful bucureşcén este aşa de ros, în cât nu ne permite o atare distincţiune. Prima suposiţiune ni se pare maĭ probabilă [1]).

Monumentul nostru, ca şi tóte cele-l'alte statuĭ şi reliefurĭ ce ni s'a păstrat cu representaţiunea Hermafroditului, are de basă maĭ mult o idee curat artistică, de cât o idee mythologică; el decĭ n'a servit cultuluĭ, ci se datoresce mareĭ predilecţiunĭ, ce pe la începutul seculuĭ al II-lea, maĭ sigur de cât al III-lea înaintea ereĭ nóstre, avea societatea grécă— din ce motive şi interese nu şcim,—pentru asemenea representărĭ [2]).

Monumentul provine din insula Tenos, unde a fost găsit de către generalul Mavros în anul 1839 şi depus în colecţiunea, pe care apoĭ dănsul a dăruit-o Museuluĭ nostru (nr. 44 din invent. general, cu indicaţiunea: „Marmură de mărime aprópe a uneĭ micĭ palme, representând un mic mormênt antic găsit în insula Tenos la 1839. D'asupra o figură dormind“). Provenința.

Marmură. Figura intactă, dar fórte rósă şi îngălbenita prin acţiunea timpuluĭ. Natura.

Inălţime 0.17^{m}; lăţ. 0.095^{m}; grosime 0.08^{m}.

Lucrare de sigur grecéscă, datând de pe la finele epoceĭ ellenistice. Epoca.

1) Veḑĭ Clarac op. cit. pl. 666 seq., maĭ bine de 12 variaţiunĭ ale representaţiuneĭ Hermafrodituluĭ desvĕlindu-şĭ îndoita sa natură sexuală. D. Kieseritzki, în studiul sus amintit, ajunge la conclusiunea: că posa obscenă aparţine numaĭ gustuluĭ roman ce era la modă, de óre-ce originalul grecesc, care servise drept model monumentelor enumerate, se mărginea a representà pur şi simplu un Hermafrodit adormit, cum pare a fi şi Hermafroditul de pe relieful bucureşcén.

2) Despre Hermafroditos în artă a se vedea W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie, s. v., coloana 2319 seq.

No. 7

Chipul de cult al uneĭ Kybele tronând

Fig. 7.— *a)* Chipul de cult al uneĭ Kybele tronând.

Pe un tron cu reḑemătóre (care lipseşce), stă ḑeiţa, mamă a ḑeilor, cu picĭorul drept scos înainte, avênd în pólă un leŭ lungit cu capul spre stânga. E îmbrăcată cu chiton şi cu himation aşeḑat pe picĭóre; la stânga ḑeiţeĭ se vede semidiscul, pe care probabil îl ţinea cu mâna. Descripţiunea.

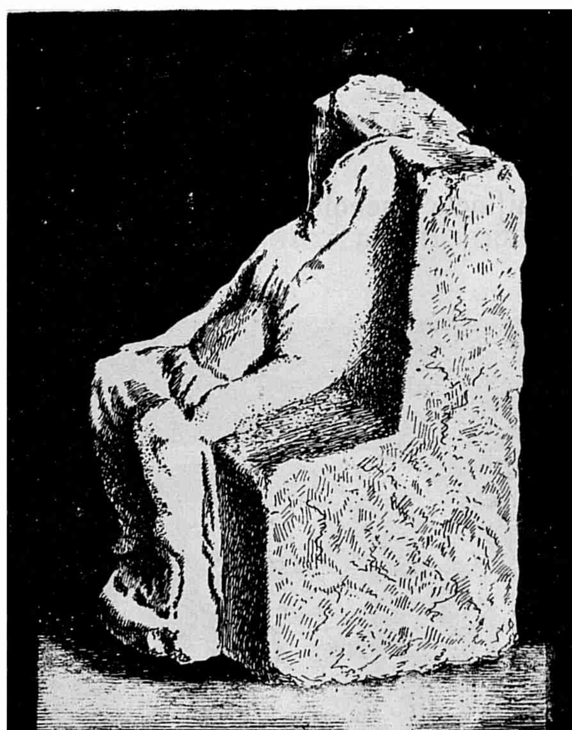

Fig. 7. — *b)* Chipul de cult al uneĭ Kybele tronând.

Acelaş chip de representare, însă în proporţiunĭ ceva maĭ marĭ, ni'l presintă o Kybelă tronând, găsită la Constanţa şi aflătóre acum în colecţiunea Musĕuluĭ. Monumente de ale Kybeleĭ tronând.

Cele maĭ vechĭ representaţiunĭ ale ḑeiţeĭ eraŭ săpate în stâncĭ, cum bunióră chipul de pe stânca Sipylos saŭ din Chios, şi sunt caracterisate maĭ adesea prin leĭ de amândouă laturile tronuluĭ saŭ printr'un leŭ ţinut de ḑeiţă în pólă. Chipurile Kybeleĭ ajunse până la noĭ nu sunt maĭ vechĭ de

cât secolul al V-lea a. Chr., şi majoritatea lor datéză din epoca ellenistică saŭ romană [1]).

Proveninţa. Nu se şcie unde a fost găsit; a făcut parte din colecţiunea Generaluluĭ Mavros (nr. 67 inv. gener. cu indicaţiunea: „O vestală pe tron").

Natura. Marmură; lipseşce capul, care de sigur purtà un modius saŭ o corónă murală; de asemenea braţul drept şi rezemătórea tronuluĭ; pentru rest, conservarea este bună.

Inălţ. 0.18^m; lăţ. 0 12^m; gros. 0.10^m.

Epoca. Lucrare mijlocie; secolul al II-lea d. Chr.

1) Veḑĭ Roscher, Ausführl. Lexicon. s. v.

No. 8

Relief votiv: Călărețul vênător, așa numit «heroul thrac»

Fig. 8. — Călărețul vênător, așa numit „heroul thrac".

Vênător călăreț alergând spre drépta după mistreț. Descripțiunea.
Pe un cal înfrênat, ce galopéză spre drépta, stă, întors cu partea superióră a corpuluĭ către spectator, un om îmbră-

cat cu anaxyriḑĭ şi haĭnă, ce nu ajunge până la genuchĭ şi e încinsă la mijloc. In picĭóre vênătorul pórtă încălţăminte, iar peste haĭnă: o chlamys prinsă pe umărul drept şi care, suflată în spate de vênt, fâlfâe spre stânga ca aripile unuĭ flutur; braţul stâng dispare dincolo de capul caluluĭ; cel drept, ridicat înapoĭ în sus în posiţiune de atac, trebue să fi învârtit lancea de vênătóre, care, neindicându-se plastic, pare a fi fost numaĭ zugrăvită; înaintea caluluĭ se vĕd un altar şi un arbore. Lipseşce, pentru ca representaţiunea obicĭnuită să fie completă, mistreţul ce vinea din partea opusă; de asemenea câĭnele alergând spre drépta contra luĭ, precum şi şérpele care se încolăceşce pe arbore [1]).

Proveninţa. Nu se şcie unde a fost găsit. A făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 50 invent. general „figură călare").

Natura. Marmură; spart numaĭ în colţul drept superior, dar relieful e lovit şi spălăcit.

Inălţime: 0.26^{m}; lăţ. 0.19^{m}; gros. 0.04^{m}.

Epoca. Lucrare de meseriaş; romană; secolul al II-lea d. Chr.

1) Despre reliefurile cu „heroul thrac" veḑĭ înapoĭ p. 90seq., 415 seq. Cf. încă Julius Ziehen în Archäolog. Jahrbuch, Anzeiger 1904, XIX 11 seq.: „Die Kaltendenkmäler der sog. „thrakischen Reiter"; volumul-registru la Arch. Epigr. Mittheilungen p. 64; Pick, Jahrbuch 1898, XIII 161 seq. despre călăreţul thrac pe monede.

No. 9

Fragment dintr'un relief cabiric

Fig. 9. — Relief cabiric (fragment).

Sub o boltă închipuind o peşteră, un călăreţ cu ţurca sau căciula frigiană pe cap, cu tunica scurtă şi încinsă la brâu şi cu mantia, suflată de vênt, fâlfâind la spate, ţine în mâna dréptă o suliţă, în vârful căreia este înfipt un şérpe. Sus bustul Luneĭ (?); la spatele călăreţuluĭ o rótă cu spiţe; Descripţiunea.

înaintea caluluĭ, o mână de om întinsă, iar în piciórele caluluĭ, un leŭ (?).

Proveninţa. S'a găsit la Târgovişte, făcênd parte din vechia colecţiune a Eforieĭ Şcólelor (nr. 52 invent. general: „fragment de bas-relief, representând un călăreţ, pare-se dac, purtând dragonul dac, găsit la Târgovişte“).

Natura. Marmură. Spart jos şi în partea dréptă.
Inălţimea 0.21^m; lăţ. 0.11^m; gros. 0.04^m.

Epoca. Lucrare fórte grosieră. Romană.

Literatura. S'a publicat pentru prima óră de noĭ în *Dacia înainte de Romanĭ*, tab. U; apoĭ într'o tesă de licenţă de Teoh. Antonescu, *Cultul Cabirilor în Dacia*, tab. X. Despre Cabirĭ şi monumentele cabirice, pe lângă Tocilescu, op. cit. p. 335, nota 354, veḑĭ Roscher, op. cit. s. v. Megaloi Theoi, şi Hampel Iószef, Emlékek és leletek, Lovas istenségek Dunavidéki antik emlékeken, în Arch. Értesitö, 1903 p. 305—365.

Afară de acest monument şi cele două următóre (nr. 10 şi 11), în colecţiunea Musĕuluĭ maĭ figuréză încă două fragmente aflate la Recĭca.

No. 10

Un relief cabiric

Fig. 10. — Relief cabiric.

Placa de marmură, de conservaţiune perfectă (afară de colţul de jos din stânga care e spart), represintă sub o boltă douĭ călăreţĭ afruntaţĭ cu căcĭulă frigiană pe cap, cu mantie scurtă pe umĕr; cel din stânga ţine în mâna dréptă un obiect (armă ?), iar cu cea dréptă ambiĭ călăreţĭ ţin câte o suliţă înclinată, în vêrful cărora se află câte un şérpe Descripţiunea.

încovoĭat. La mijloc între călăreţĭ: o femeĭe, îmbrăcată cu un himation ce-ĭ acoperă şi capul, ţine mâĭnele lăsate în jos pe un obiect (póte peşte), ce stă d'asupra unuĭ tripod. D'asupra capuluĭ femeiĭ: două cornurĭ de abundanţă. La spatele călăreţuluĭ din stânga sus: o figură maĭ mică cu un obiect rotund având *umbo* la mijloc (pateră?), iar la spatele celuĭ din drépta: o altă figură visibilă numaĭ până la brâŭ, şi cu căcĭulă frigiană pe cap. Sub picĭórele caluluĭ călăreţuluĭ din stânga ḑace pe brâncĭ o figură lungită (un copil) cu capul ridicat puţin în sus; asemenea şi un cap isolat de berbece.

In al douilea registru, de la stânga spre drépta: treĭ personage stând fie-care, pare-se, la câte o masă; apoĭ o figură în picĭoare; o alta ţinênd o pasăre (corb?), un cuţit saŭ gladius; iar sus un cap, pe cât se vede, de berbece (câne?) şi un obiect rotund. La colţul din drépta în fine, un leŭ lungit cu capul spre drépta.

Provenința. Nu se şcie unde a fost găsit; a făcut parte din colecţiunea Mavros (nr. 114 invent. general: „bas-relief de marmură albă cu diverse figurĭ, din care unele călărĭ, representând, pare-se, un triumf“).

Natura. Marmură.
Inălţime 0,18^{m}; lăţ. 0.145^{m}; gros. 0.025^{m}.

Epoca. Lucrare grosieră cu totul rudimentară.

Literatura. S'a descris şi publicat pentru prima óră de Gr. G. Tocilescu, op. cit. p. 337; apoĭ de Teoh. Antonescu, op. cit. p. 19, tab. IX fig. 15; Hampel Iószef, op. cit. p. 325.

No. 11

Un alt relief cabiric.

Fig. 11.—Relief cabiric.

Tăbliţa de plumb, în întregime păstrată, ne înfăţişéză un călăreţ cu căciulă frigiană pe cap, cu mantie umflată de vênt, călcând cu picĭórele cailor peste un om lungit cu pântecele la pămând, dar cu capul şi cu picĭorul stâng puţin ridicate maĭ sus. Călăreţul ţine în mâna dréptă ridicată o armă scurtă (un pumnal); o femeĭe îmbrăcată în chiton lung stă înaintea caluluĭ cu mâĭnile întinse chĭar sub botul animaluluĭ; la stânga sus un peşte; la drépta un caduceŭ; Descripţiunea.

sub cal un cap de berbece isolat, iar sub omul lungit treĭ vase. La drépta şi la stânga tabloulu: câte un tênĕr cu picĭórele încrucişate purtând acelaşĭ costum şi căcĭulă frigiană pe cap; cel din stânga priveşce înainte, cel din drépta priveşce înapoĭ; cel din stânga ţine în mâna dréptă, lăsată în jos, un obiect mic rotund, iar în cea dréptă unul maĭ mare (póte o căpăţână de om). Intréga parte superióră a tablouluĭ este înconjurată de doĭ şerpĭ lungĭ atruntaţĭ, alcătuind, prin disposiţiunea corpuluĭ lor, un fel de boltă.

Proveninţa. Nu se cunóşce locul unde a fost găsit; a făcut parte din vechĭa colecţiune a Statuluĭ, ceea-ce dă a bănuì că monumentul s'a găsit în ţară (nr. 172 din inventariul general al Musĕuluĭ. cu indicaţiunea: „bas-relief de bronz: un triumf").

Natura. Plumb turnat.

Inălţime, 0.105^{m}; lăţ. 0.11^{m}; gros. 0.005^{m}.

Literatura. S'a descris şi publicat pentru prima dată de Gr. G. Tocilescu, op. cit. p. 337; apoĭ de Teoh. Antonescu, op. cit. tab. I fig. 2; Cf. Hampel Iószef, op. cit. p. 315.

No. 12

Bucată dintr'un relief mithriac

Mithras tauroctón. S'a păstrat jumĕtatea de dinainte a Descripţiunea.
tauruluĭ trântit la pământ, lipsind din el numaĭ botul. El este încins peste pântece cu o chingă lată; pe spatele şi umĕrul animaluluĭ se observă restul din genuchele stâng al luĭ Mithras, şi anume din braţul sĕŭ drept, care ţine cuţitul saŭ sabia scurtă. Lângă pântecele tauruluĭ se ridică în sus şérpele încolăcindu-se, iar dinspre drépta sare câĭnele asupra tauruluĭ. Maĭ departe, spre drépta, stă în picĭóre pe o ridicătură stâncósă dadoforul *Cautes*, representat în faţă, cu chiton încins la mijloc, cu mantie şi cu căcĭulă frigiană. El ţine în sus făclia cu amândouĕ mâĭnile.

Afară de acest monument şi de cele următóre (nr. 11, 12 şi 13), ca şi de nr. 12 din partea I a opereĭ de faţă (pag. 83 seq.), Musĕul a căpătat şi alte reliefurĭ mithriace, carĭ vor fi descrise într'unul din volumele următóre ale publicaţiuneĭ. Tot acolo vom întreprinde şi studiul, de care vorbim la pag. 88 asupra cultuluĭ luĭ Mithras. Aci ne mărginim a schiţà în trăsurĭ generale natura monumentelor mithriace şi elementele principale ce le compun [1]).

1) Vezĭ Fr. Cumont, Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra, tome premier, Bruxelles 1899; t. II, Brux. 1894—96.

Monumentele mithriace.

Deul persan Mithras fiind adorat în excavaţiunî stâncóse, în peşterî cu preferinţă pe lângă isvóre şi ape, i se consacraŭ în oraşe templurî subterane numite *mithræa*, ïar în termen technic *spelæa*. Existenţa unor asemenî templurî s'a constatat—ca să nu vorbim de cât de cele din cuprinsul Dacieĭ şi Mœsieĭ Inferióre — în România: la Recïca, Slăvenĭ, Turnu-Severin, Constanţa, Adamklissi, Igliţa; în

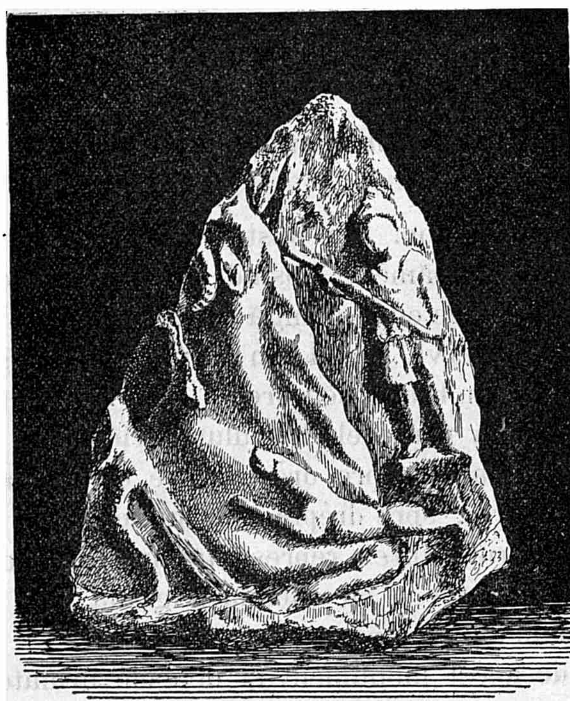

Fig. 12. — Bucată dintr'un relief mithriac.

Transilvania: la Grădiştea, Turda, Décse (spre N. O. de Aiud), şi Alba-Iulia (care numeră cel puţin patru mithree, pe lângă multe sacella); ïar în Bulgaria la: Ghighen, Silistra şi Lom-palanca. Din aceste templurî provine numĕrul însemnat ce s'a descoperit de plăcĭ sculptate cu representaţiunea deuluĭ Mithras tauroctón, căcĭ o atare icónă venerată trebuïa să figureze în fundul ori-căruĭ mithreum, în faţa intrăriĭ; de asemenea,

statuĭ ale celor douĭ purtătorĭ de facle (dadophorĭ): *Cautes* şi *Cautopates*, carĭ eraŭ aşeḑate pe pedestale saŭ în firide în interiorul templuluĭ; altare consacrate Sóreluĭ şi Luneĭ şi expuse înaintea icóneĭ luĭ Mithras taurocton; în fine, ex-voturĭ şi inscripţiunĭ închinate aceluĭaş ḑeŭ: *Sol invictus, Deus invictus Mithras.*

Icóna luĭ Mithras taurocton, care se găsea nu numaĭ în mithree, dar şi prin casele particularilor, reproduce de ordinar următórea schemă:

Intr'o peşteră, închipuită obicĭnuit printr'o adâncime semi-circulară săpată în stâncă colţurósă, saŭ figurată numaĭ printr'o boltă de petre neregulate, — une-orĭ bolta lipsesce cu totul, — se vede un tênĕr cu căcĭula frigiană pe cap, cu pantalonĭ largĭ înnodaţĭ la glesne, cu o tunică umflată avênd mânecĭ lungĭ şi fiind strânsă la mijloc cu o curea, de care atârnă téca săbieĭ scurte saŭ cuţitul săŭ; pe d'asupra haĭneĭ o manta scurtă, prinsă pe umĕrul stâng şi cu pulpanele-ĭ fâlfâind la spate, ĭar în picĭóre cismuliţe. Acest tênĕr, după ce a trântit un taur la pămênt, apasă cu genuchiul stâng pe gârbiţa animaluluĭ; cu picĭorul drept sprijinit pe partea de jos de la picĭorul tauruluĭ, el îĭ ţine întins înapoĭ picĭorul drept de dindărăt; cu mâna stângă îl apucă de nărĭ, une-orĭ de un corn, — ridicându-ĭ în sus capul, pe când cu mâna dréptă îĭ implântă o sabie scurtă şi lată în deşertul umĕruluĭ. Sângele curge; un şérpe se târaşte d'alungul tauruluĭ. şi câte odată îşĭ ridică în sus capul ca să sugă sângele; un câĭne se repede tot spre rană ca să lingă sângele, pe când un scorpion apucă cu ghĭarele sale testiculele tauruluĭ. La stânga luĭ Mithras se represintă imaginea Sóreluĭ (Sol), la drépta imaginea Luneĭ (Luna) — Sórele şi Luna avênd mare însemnătate în religiunea mithriacă—, ĭar la spatele luĭ Mithras: un corb, stând pe mantaŭa ḑeuluĭ saŭ pe marginea peşteriĭ, se apléca, merge orĭ sbóră către Mithras, care îşĭ întórce capul spre dênsul. Ceĭ douĭ dadophorĭ în picĭóre, (picĭórele încrucişate), ţin cu amândouă mâĭnile făclia sprijinită pĭeḑiş împotriva corpuluĭ lor; băĭatul care o ridică în

sus se chĭamă *Cautes*; cel care o lasă jos, *Cautopates*. Eĭ sunt îmbrăcaţĭ întocmaĭ ca şi Mithras tauroctonul şi formézǎ cu dênsul împreună un fel de treime, τριπλάσιος Μίθρας [1]).

Religiunea luĭ Mithras, —o religiune persană prin excellenţă a soldaţilor —, a început a se răspândì cu o mare repeḑiciune, maĭ ales de la Hadrian încóce, în tot imperiul roman. Ea a înflorit în valea Dunăriĭ ca şi a Rinuluĭ, şi a pĕtruns până în inima Italieĭ, ameninţând chiar, la un moment dat,—în cursul secoluluĭ al III-lea d. Ch., —ca să devină religiunea predominătóre a Statuluĭ roman şi să prefacă cesarismul în kalifat. Din fericire mithriacismul a trebuit să dea înapoĭ faţă de religiunea creştină, care, în cele din urmă, l'a învins şi a eşit triumfătóre [2]).

Provenința. Nu se şcie unde s'a aflat. A făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 89 invent. general: „un om şi o parte dintr'un boŭ, se crede un sacrificiŭ").

Natura. Marmură albă. Spart şi stricat jur-împrejur.
Inălţime: 0.42^{m}; lăţime: 0.33^{m}; gros: 0.13^{m}.

Epoca. Lucrare romană îngrijită; cam din secolul al II-lea d. Chr.

Literatura. Descris în Fr. Cumont, Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra. Bruxelles 1896 nr. 127.

1) Dionys. Areop. epist. 7.

2) Despre mithree, pe lângă literatura indicată la pag. 87 notă, cf. Dobrusky, Sbornic XVI p. 36 seq., unde se descrie o bogată colecţiune de monumente mithriace descoperite în Bulgaria.

No. 13

Treĭ bucăţĭ dintr'un relief al luĭ Mithras

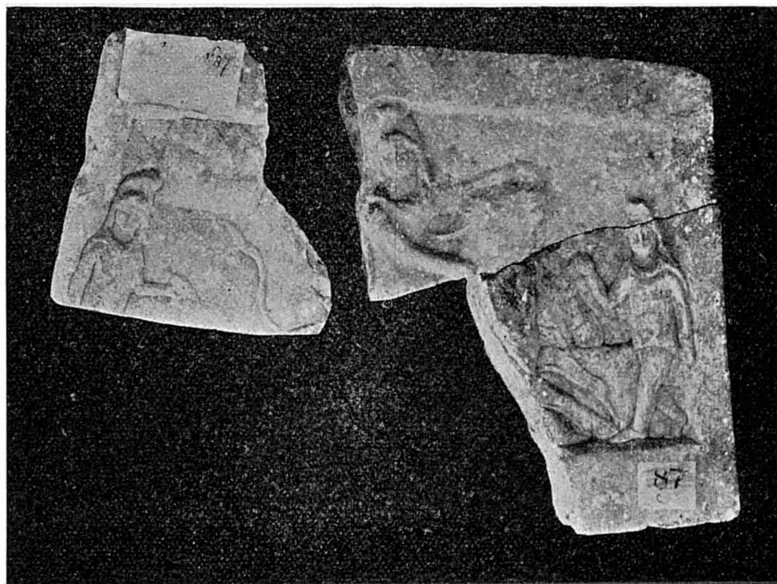

Fig. 13. — Treĭ bucăţĭ dintr'un relief mithriac.

Intr'un tabloŭ încadrat în formă de fronton. Descripţiunea.

La mijloc: Representaţiunea luĭ *Mithras* taurocton. Ḑeul, îmbrăcat în costumul obicĭnuit: chiton cu mânecĭ, man-

tie și căciulă frigiană, este întors *de față*. Cu mâna stângă apucă nările tauruluĭ, cu cea dréptă îĭ împlântă sabia în umer. Din *taur* au remas numaĭ gâtul și piciorul stâng de dinainte. Spre drépta sare *câĭnele* asupra tauruluĭ. La spate un *altar* cu flacăra sacrificiuluĭ.

La drépta: Cautes, stând în picióre întors spre stânga, ține în mâna dréptă, sus ridicată, o scurtă *făclie*. El este îmbrăcat cu chiton cu mânecĭ, pantaloni și cisme, o mantie și căciulă frigiană.

La stânga: (fragmentul al 3-lea): se vede códa tauruluĭ cu ceva din spatele luĭ.

In stânga: partea superióră a corpuluĭ luĭ Cautopates îndreptat spre drépta și îmbrăcat ca și Cautes (din drépta), ținênd în mâna stângă ridicată un fruct (sau un oŭ?). Sus un *nor* în forma uneĭ saltele, la spatele căruia se presupune că stă ascuns ḑeul sóre *Sol*.

Cată să observăm că pe acest relief Sol și Luna nu au fost representați.

Provenința. Locul aflăriĭ nu se cunósce. Din colecțiunea generaluluĭ Mavros (nr. 87 invent. gen., unde e trecut cu indicațiunea: „fragment de marmură, representând, pare-se, un sacrificiŭ„).

Natura. Pétră calcarósă. S'a păstrat numaĭ jumĕtatea din drépta (în două bucățĭ) aprópe întrégă și partea superióră a jumetățiĭ din stânga.

Inălțime: 0.37^m; lăț.: cam 0.49^m; gros.: 0.05^m.

Epoca. Lucrare romană; secolul al III-lea d. Chr.

No. 14

Bucată din drépta a uneĭ marĭ representaţiunĭ a luĭ Mithras taurocton

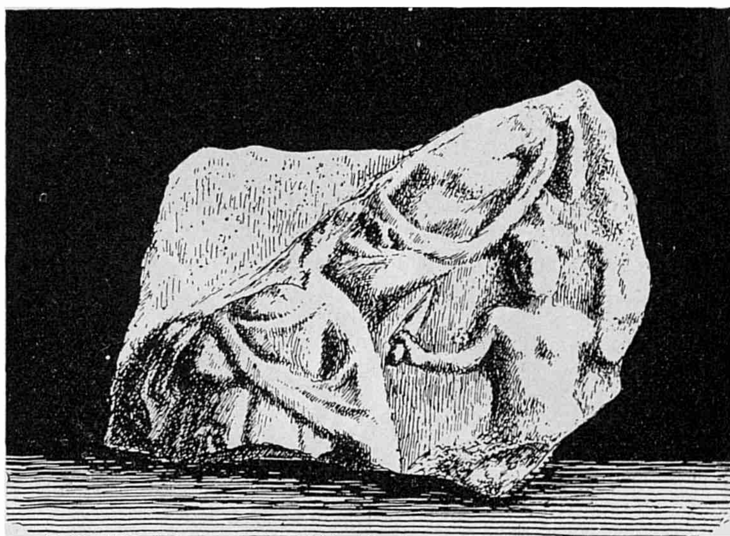

Fig. 14.— Fragment mithriac.

La stânga: Rĕmăşiţă din *Cautes*, stând în picĭóre, re- Descripţiunea. presentat *în faţă:* s'a păstrat numaĭ partea superióră a corpuluĭ (peptul). Imbrăcămintea: chiton şi mantie, care a-coperă braţul cel stâng.

La drépta: un băiat gol, cu căĭulă frigiană pe cap, ţinênd în mâna stângă un pumnal, ĭar în cea dréptă, ridicată în sus, o făclie. (*Mithras născênd din stâncă*).

La mijloc sus: partea inferióră a uneĭ alte figurĭ, întinsă diagonal spre drépta în sus, cu trunchĭul gol, cu picĭórele învelite într'o mantie trasă în sus d'alungul spateluĭ şi al părţeĭ stângĭ. Figura pare a fi fost pe jumĕtate culcată, sprijinindu-se pe braţul stâng. (Póte Oceanus ?).

Spre drépta merge vertical marginea reliefuluĭ.

Proveninţa. Nu se şcie unde s'a aflat. Fost în colecţiunea Generaluluĭ Mavros (nr. 97 invent. general: „bas-relief de marmură, fragment").

Natura. Pétră de calce. Fragmentul a făcut parte din laturea dréptă a uneĭ representaţiunı maĭ întinse, din care s'a păstrat numaĭ resturile à treĭ figurĭ.

Inălţime : 0.28 ^{m}; lăţime : 0.31 ^{m}; grosime : 0.08 ^{m}.

Epoca. Lucrare romană; secolul al II—III-lea d. Chr.

Literatura. S'a reprodus o schiţa în Fr. Cumont, op. cit. nr. 128.

No. 15

Fragmentul unuĭ relief mithriac

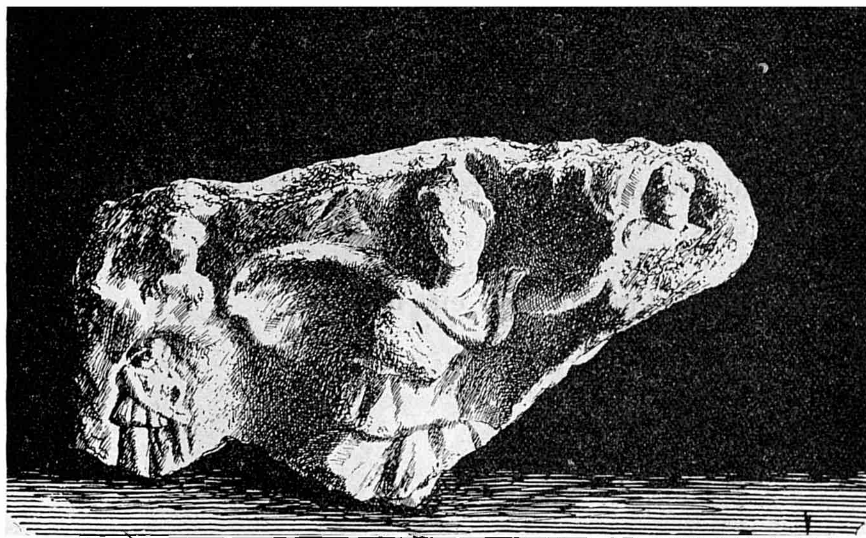

Fig. 15. — Fragment mithriac.

Representaţiunea în chipul obicĭnuit a luĭ Mithras tauroctonul. In mijlocul tablouluĭ, adâncit în chipul uneĭ firide, s'a păstrat jumătatea superióră a corpuluĭ ḑeuluĭ în posiţiunea obicĭnuită, d'asupra tauruluĭ, care îngenuchĭe spre drépta. Ḑeul este îmbrăcat cu chiton încins la mijloc, cu chlamys Descripţiunea.

şi cu căciulă frigiană. Pe mantie se deosibesc urmele corbuluĭ. Sub braţul drept se află téca săbieĭ. Din *taur* a maĭ rĕmas numaĭ códa ridicată în sus şi terminată în treĭ sfârcurĭ. La drépta sus se vede bustul Luneĭ *(Luna)*, la stânga bustul Sóreluĭ *(Sol)*. Sub bustul Sóreluĭ stă în picĭóre, în atitudinea Attilor funerarĭ, *Cautopates*, rezemat cu tristeţe pe făclia aplecată în jos; el e îmbrăcat ca şi Mithras.

Intre Sóre şi Lună se găséŭ, pare-se, alte representaţiunĭ, carĭ aŭ perit odată cu partea de sus a baso-reliefuluĭ, dacă nu cum-va, maĭ sigur, ceea ce se vede, sunt indicaţiunile unor stâncĭ ca închipuire a peşteriĭ.

Proveninţa. Locul unde s'a găsit nu se cunósce; a făcut parte din colecţiunea Mavros (nr. 90 invent. general: „o figură romană de marmură, representând, pare-se, tot sacrificiŭ").

Natura. Pétră de calce. Spart jur împrejur şi cu faţa de tot stricată.

Inălţime: 0.29 m; lăţime: 0.57 m; grosime: 0.11 m.

Epoca. Lucrare de meseriaş, romană; cam secolul al III-lea după Christos.

Literatura. Descris în Cumont, op. cit. nr. 129.

No. 16

Bucată dintr'un relief votiv

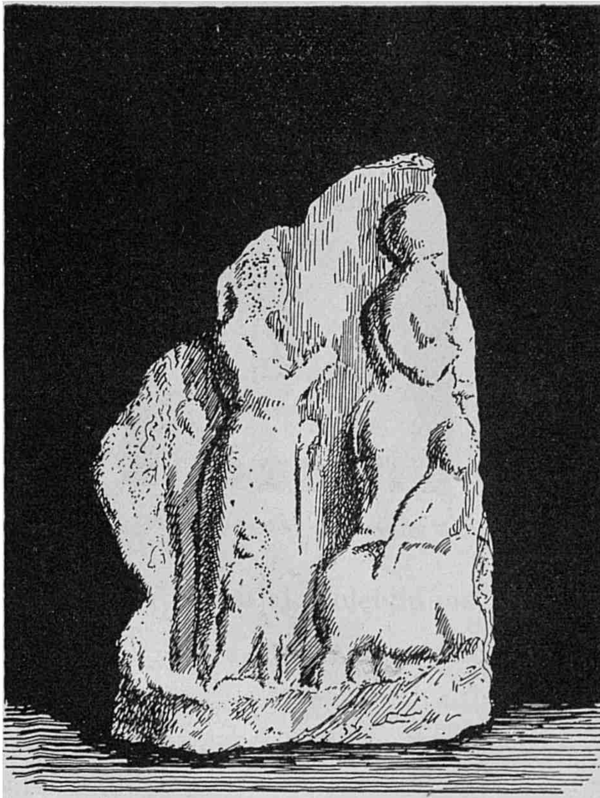

Fig. 16. — Un relief votiv: Scenă de sacrificiŭ.

Descripţiunea. Este o scenă de sacrificiŭ, din care se vĕd două figurĭ maĭ marĭ şi alte două maĭ micĭ; figura maĭ mare de dinainte sémănă a fi de bărbat, cea de la spate este femeĭe; ambele ţin mâna dréptă înainte în posiţiune devotă şi rugătóre. Lângă figura presupusă bărbat, un băiat ţine mâna dréptă pe un animal de sacrificiu (óĭe saŭ berbece); la spatele sĕŭ şi lipit strâns de femeĭe se vede un alt copil. In fund pare o masă cu două picióre înalte.

Fragmentul a făcut maĭ probabil parte dintr'un relief grecesc votiv, decât funerar.

Provenința. Locul unde s'a găsit este necunoscut; a făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 103 din invent. general: „bas relief representând sacrificarea uneĭ oĭ").

Natura. Marmură. Spart de tóte părţile şi fórte stricat. Inălţime: 0.09 m; lăţime: 0.06 m; gros. 0.025 m.

Epoca. Lucrare grecéscă.

No. 17

Bucată dintr'un alto-relief representând o figură cu barbă, póte pe Zevs

Dintr'un fond spart de tóte părţile ese în alto-relief capul uneĭ figurĭ cu păr lung şi cu barbă, pare-se al unuĭ ḑeŭ (Zevs ?), care priveşce spre drépta. Descripţiunea.

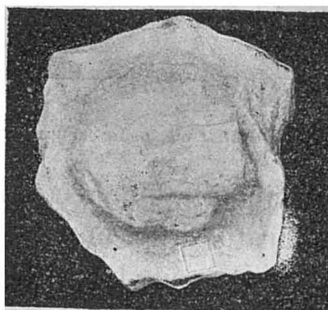

Fig. 17. — Alto-relief cu capul luĭ Zevs.

Nu se şcie unde s'a aflat. Colecţiunea Mavros (nr. 104 din invent. general). Provenința.

Marmură. Fórte stricat. Natura.
Inălţime: 0.09 m; lăţ. 0.08 m; gros. reliefuluĭ 0.055 m; grosimea plăciĭ 0.003 m.

Lucrare mijlocie; secolul al II-lea d. Chr. Epoca.

No. 18

Fragmentul unuĭ relief cu scena ospĕţuluĭ funebru

Fig. 18. — Relief cu scena ospĕţuluĭ funebru.

Descripţiunea. Pe o kline stă, jumătate culcat şi gol până pe la mijloc, un om care ţine în braţul drept un obiect (kantharos ?), dacă nu cum-va este un şérpe; jos lângă kline se află o masă cu de-ale măncăreĭ; restul reliefuluĭ lipseşce. E posibil să avem aci representaţiunea obicĭnuită a ospĕţuluĭ funebru, despre care a se vedea op. de faţă, p. 424—431.

Proveninţa. Locul unde s'a găsit nu se cunóşce; a făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 95 din invent. general cu indicaţiunea: „un om şeḑênd culcat").

Natura. Marmură.

Inălţime 0,25 m; lăţ. 0.15 m; gros. 0.06 m.

Epoca. Lucrare grecéscă; secolul al IV-lea a. Chr.

No. 19

Fragmentul unuĭ relief funerar, orĭ maĭ sigur votiv

Fig. 19. — Fragmentul unuĭ relief funerar, orĭ maĭ sigur votiv.

Intr'o boltă saŭ firidă se vede o figură representată în față purtând chiton şi un himation tras şi lăsat în jos pe umĕrul stâng. Restul lipseşce; póte să fie fragmentul uneĭ representațiunĭ a herouluĭ thrac, despre care ne ocupămı în opera de față, pag 415—424. Descripțiunea.

S'a descoperit la Recĭca (vechĭul municipiŭ şi maĭ târḑiŭ colonia Romula), unde a fost găsit de majorul D. Papazoglu în a. 1864.. Nu figuréză în vechĭul inventar general al Musĕuluĭ. Proveninţa.

Marmură. Spart de tóte părțile. Natura.

Inălțime 0.10 m; lăț. 0.11 m; gros. 0.03 m.

Lucrare romană; secol. II—III-lea d. Chr. Epoca.

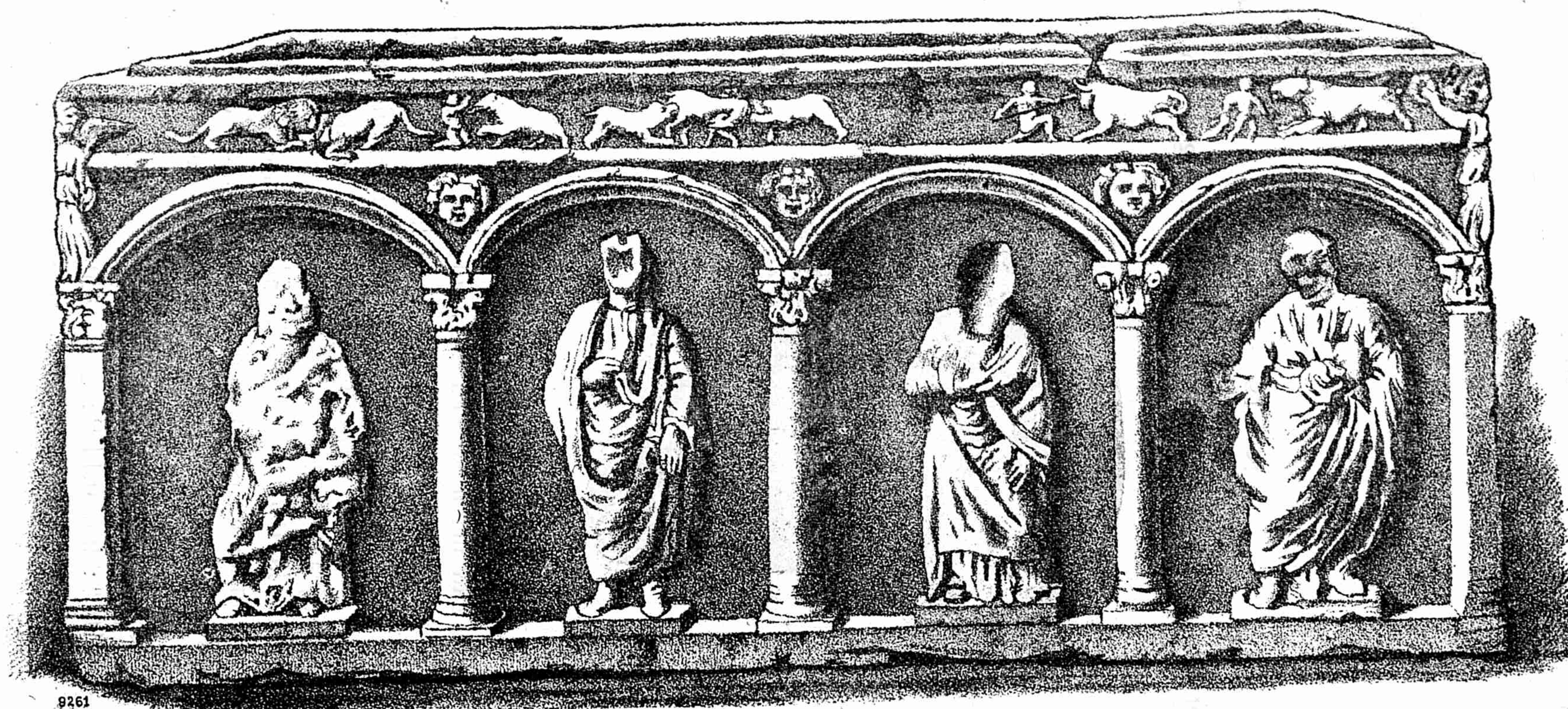

Fig. 20 — Sarcofag cu representațiunĭ bachice și scene vĕnătoresci.
(Fața a).

No. 20

Mare sarcofag cu representaţiunĭ bachice şi scene vênătoreşcĭ.

Acest sarcofag colosal, lucrat dintr'un singur bloc de pétră calcarie şi în care putea să încape destul de comod două cadavre, ne înfăţişéză felurite sculpturĭ pe câte-şĭ-patru laturile sale. Descripţiunea.

Pe una din laturile cele marĭ, şi anume pe cea anterióră, care e şi cea principală (faţa *a*), se vĕd patru figurĭ-portrete în picĭóre, fie-care sub câte o arcadă osebită susţinută pe colóne (sunt cincĭ asemenea colóne care servă a separà câmpul reliefurilor). De şi feţele, maĭ ales ale celor treĭ persóne de la stânga spre drépta, sunt fórte stricate, cu mult maĭ stricate de cât restul corpuluĭ, totuşĭ prima şi cea de a treĭa figură, îmbrăcate în himation, sémănă a fi de sigur femeĭ; figura de a doŭa, maĭ înaltă de cât cele-l'alte treĭ şi înfăşurată în togă, ar putea fi persóna mortuluĭ, pe când cea de a patra (prima de la drépta spre stânga), tot togată, cu capul aplecat puţin spre stânga şi maĭ bine păstrat, ţine în mâna dréptă un obiect rotund, care póte fi o ofrandă, dacă nu un atribut óre-care (pungă?[1]). In orĭ ce cas aceste patru figurĭ par a represintà persóne reale, ĭar nu fiinţe mythologice.

Cele-l'alte treĭ lature sunt ocupate de şépte Eroţĭ, puşĭ în legătură cu cercul dionysiac. Anume, pe latura cea mare, Eros, Pothos şi Himeros.

1) Pe un sarcofag din Lykia (Mittheilungen des deutsch. Arch. Instit. in Athen, II, tab. X) se represintă mortul lângă o musă şi lângă Aphrodite, ceea-ce arată că era un literat.

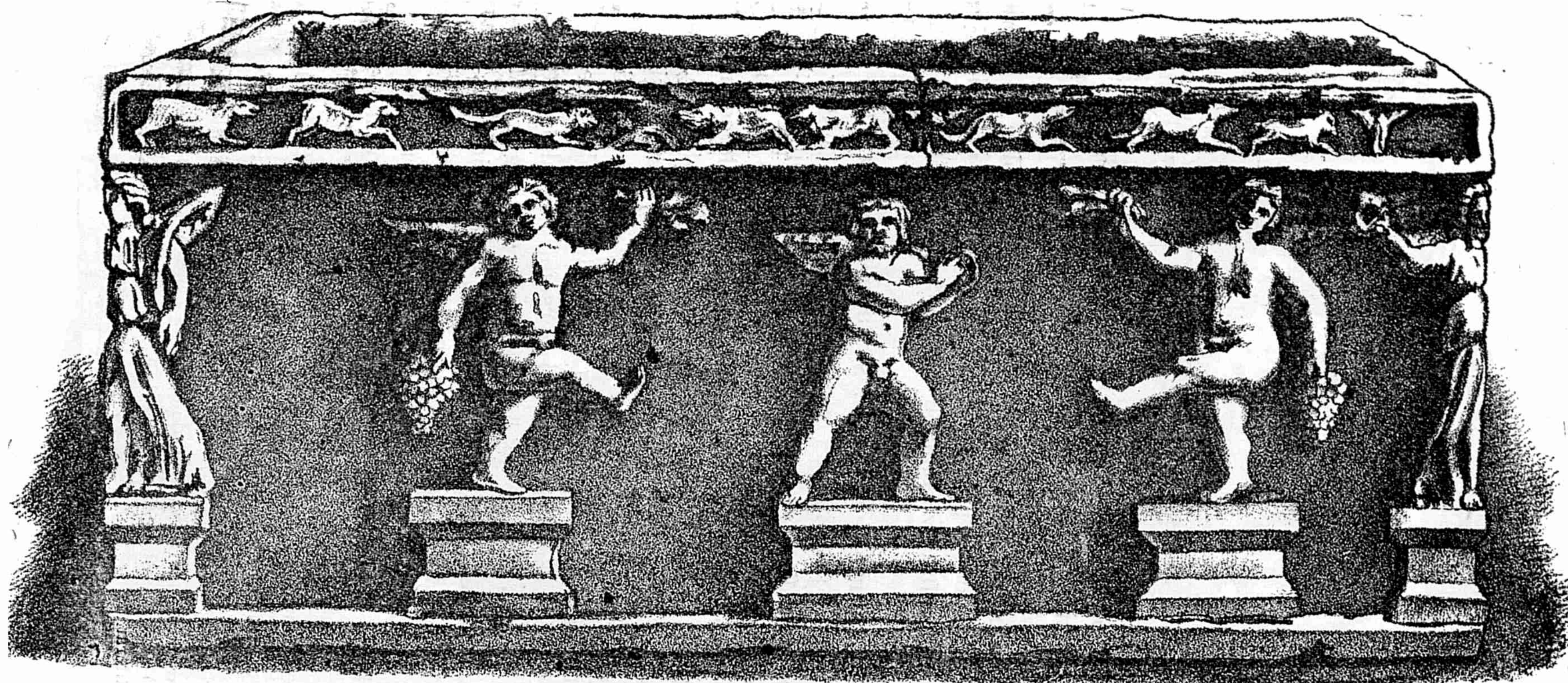

Fig. 20. — Sarcofag cu representațiunĭ bachice și scene vĕnătorescĭ.
(Fața *b*).

opusă celeĭ anterióre (faţa *b*), figuréză treĭ, fie care pe câte un osebit postament patrunghĭular; Eros de la mijloc sună din cimbale; cel din drépta şi din stânga dănţuesc, ridicând câte un picĭor în sus; într'o mână eĭ ţin câte o ciorchină mare de strugurĭ, ĭar în cea-l'altă: cel din stânga, un mânunchiŭ de căpăţâne de mac, cel din drépta, o fóe de ţelină sălbatecă. In aceştĭ treĭ Eroţĭ sunt înclinat a vedea pe *Eros*, *Pothos* şi *Himeros*, cu atributele luĭ Dionysos, pe care adesea îl găsim înconjurat de fiinţe împrumutate din cercurile plăcereĭ, amoruluĭ şi ale cânteculuĭ [1]). *Eros* (Ἔρως, aeol. Ἔρος) este ĭubirea şi ḑeul ĭubireĭ, ĭubirea masculină care uneşce la-o-laltă pe cetăţenĭ, îĭ îndémnă şi-ĭ înflăcăréză la fapte nobile, precum şi la isprăvĭ vitejescĭ în răsboiŭ; de aceea el era adorat în palestra şi gymnasion. *Pothos* (Πόθος) este dorul viŭ după o fiinţă saŭ un lucru depărtat, pe când *Himeros* (Ἵμερος) exprimă atracţiunea iresistibilă către un obiect ce se găseşce dinaintea ochilor. Eros coprinde în sine şi pe unul şi pe altul, de aceea une-orĭ el se şi numesce tată al luĭ Pothos, al luĭ Himeros şi al Charitelor [2]).

Pe latura cea mică din drépta sarcofaguluĭ (faţa *c*) se věd alţĭ douĭ Eroţĭ, pe postamente ceva maĭ scunde, unul cântând din flaut, ĭar cel-l'alt din naiŭ.

Pe latura în fine opusă (faţa *d*), ĭarăşĭ douĭ Eroţĭ pe un singur postament ţinêndu-se îmbrăţişaţĭ. De sigur că dênşiĭ nu trag împreună un danţ îmbinat, cum s'ar părea la prima dată, ci eĭ ne daŭ chipurile, dese-orĭ repetate pe monumente plastice, ale lupteĭ luĭ *Eros* şi *Anteros*; eĭ ne representă grupul luĭ Eros şi Anteros luptând pentru palmul victorieĭ. Eros şi Anteros, adică, după însemnarea lor originară: amorul şi amorul-reciproc, maĭ cu sémă al tinereţiĭ bărbătescĭ, avéŭ altare în vechile gimnasiĭ şi erau

Lupta luĭ Eros cu Anteros.

1). Veḑĭ de es. în Benndorf şi Schöne, Die antiken Bildwerke des Lateranensischen Museums, Leipzig 1867 nr. 198, un Eros cu capul plecat spre umĕrul drept, cu un strugure în mâna ḑréptă ce o ţine în jos, şi susţinut de un alt Eros, amândouĭ despuĭaţĭ. Tot acolo, un Eros care saltă.

2). Roscher Lexicon s. v. Eros c. 1339.

înfăţişaţĭ: când în luptă pentru palmul victorieĭ, bunióră pe un relief într'o palaistra din Elis[1]), pe altul de marmură în Musĕul din Neapole şi considerat ca o copie după cel din Elis [2]); când alergând cu facle, de es: un relief din Roma, Palatul Colonna [3]). Cată sa observam, ca nu e destul ca

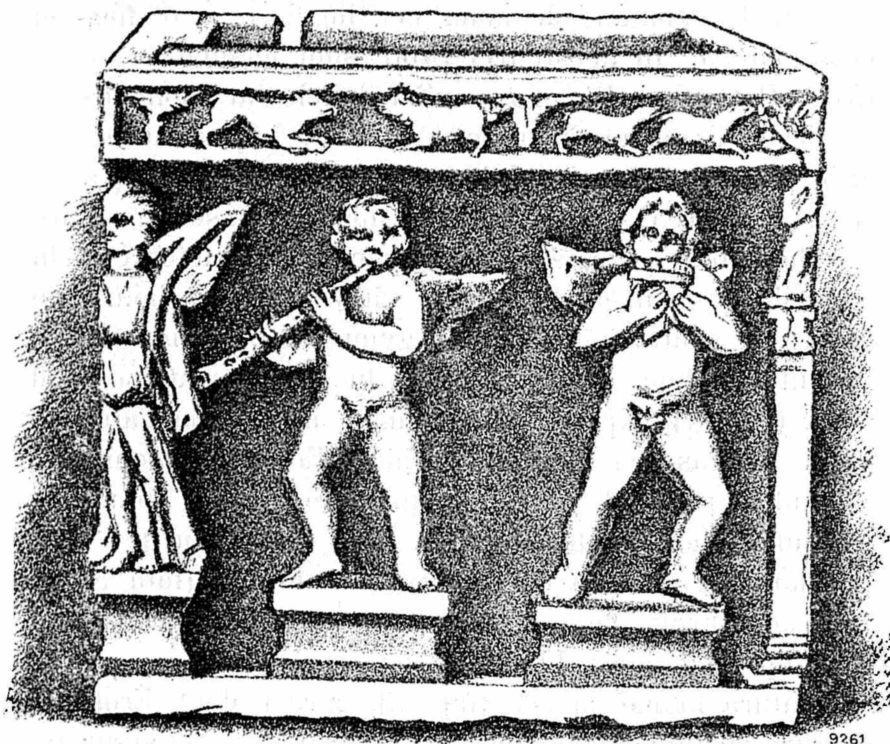

Fig. 20. — Sarcofag cu representaţiunĭ bachice şi scene vênătoresci. (Faţa c).

douĭ Eroţĭ să stea alăturea îmbrăţişaţĭ, spre a-ĭ lua cu siguranţă drept Eros şi Anteros; pentru acésta trebue ca eĭ să se deosibéscă prin ceva între dânşiĭ. Aşa, bunióră, pe reliefurile sus amintite din Neapole şi Roma, şi pe unele grupe de terracotta [4]), Anteros se distinge de Eros prin aripa sa maĭ mare şi maĭ destinsă.

Representaţiunile bachice pe sarcofage.

Faptul, că găsim pe sarcofage scene luate din cercul mythic al luĭ Dionysos, nu trebue să ne mire, de óre-ce se

1) Pausanias 6, 23, 4.
2) Braun Ant. Marmorw. II 5 *b*.
3) Braun op. cit. II 5 *a*.
4) De es. Pottier-Reinach, La Nécrop. de Myrina pl. XVII 4.

şcie că religiunea lui Bacchus era isvorul ideilor de nemurire şi al credinţelor populare despre viaţa după mórte [1]. Un subiect tractat cu predilecţiune de aceste reliefurĭ sunt scenele bachice, carĭ amintesc o existenţă veselă neturburată, o fericire infinită, aşa cum credincioşiĭ o aşteptaŭ pe lumea cea-l'altă, saŭ amintesc momente plăcute din viaţa petrecută a mortuluĭ, saŭ, în sfârşit, voesc să exprime fericirea care rĕsare din lupta şi durerea vieţiĭ. Pentru acelaş

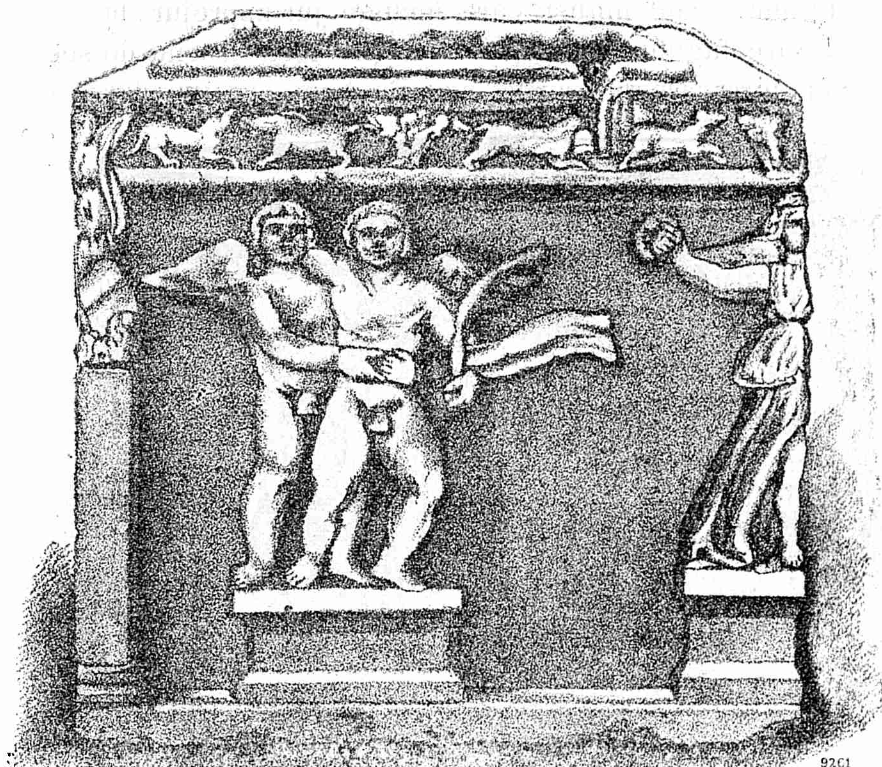

Fig. 20. — Sarcofag cu representaţiunĭ bachice şi scene vênătorescĭ. (Faţa *d*).

cuvênt se represintaŭ şi imaginĭ din mythul luĭ Eros şi Psyche [2].

Dar, ca să revenim la sarcofagul bucureşcén, pe latura principală (faţa *a*), d'asupra punctelor de intersecţie ale bol- Partea decorativă a laturilor şi a brâuluĭ.

1) Gr. G. Tocilescu, Dacia înainte de Romanĭ, p. 312—313.

2) Despre sarcofage bachice cf. O. Benndorf şi R. Schöne, op. cit. nr. 125 373, 408, cum şi Le Bas, Monuments d'antiquité figurée etc. pl. 43, I—III şi p. 251 seq.; Mittheilungen des deutsch. Archaeol. Institutes in Athen, II (1877) p. 399.

ţilor, se află ca motiv decorativ treĭ măscĭ tinere, ĭar la colţurile sarcofaguluĭ, patru Victoriĭ aripate ţinênd fie-care în mâna cea ridicată în sus câte o corónă, ĭar în cea-l'altă, lăsată în jos, câte o fóe de palm; două din Victoriĭ însă, şi anume cele ce staŭ pe postamente pătrate la colţurile feţeĭ posteriόre, sunt maĭ marĭ, pe când cele-l'alte două, înălţate pe capitelurile colónelor feţeĭ principale, aŭ firesce dimensiunĭ maĭ micĭ (faţa *e*).

In fine, brâul îngust, care încinge jur-împrejur buza de sus a sarcofaguluĭ, înfăţişézá un şir fórte variat de scene de vênătóre. Deşi figurile sunt în bună parte şterse din

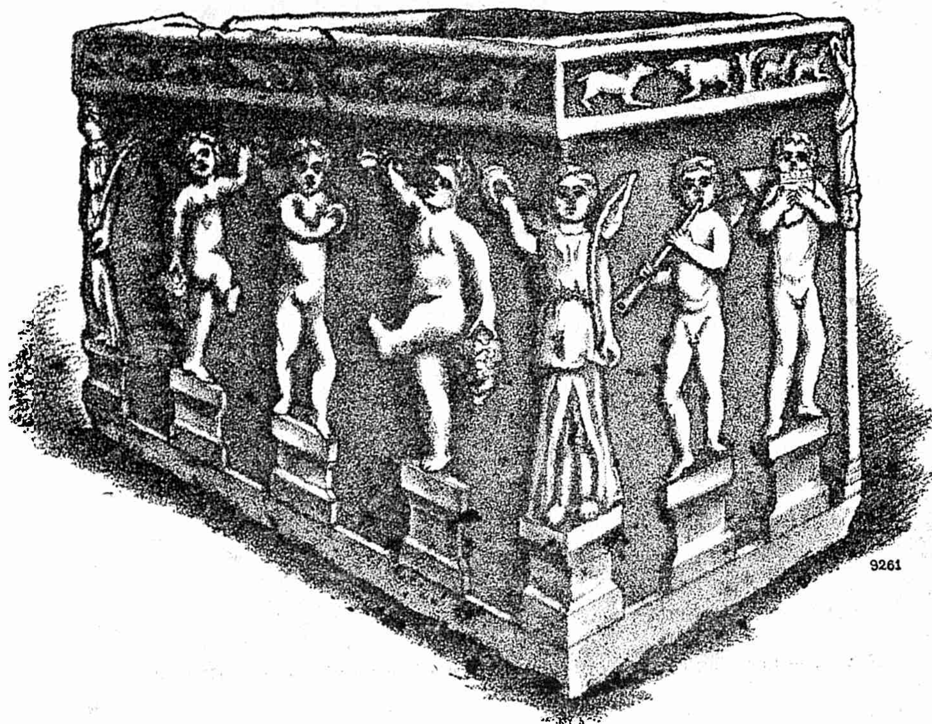

Fig. 20. — Sarcofag cu repesentaţiunĭ bachice şi scene vênătoreşcĭ. (Faţa *e*).

causă că sarcofagul, înainte de a fi adus la Musĕŭ, servise maĭ mulţĭ anĭ de-arândul drept sghiab şi ĭesle pentru caĭ — se deosibesc totuşĭ: treĭ vênătorĭ în posiţiunĭ fórte însufleţite (faţa *a*), vre o douăḑecĭ şi patru animale de tot soĭul şi câţĭ-va copacĭ şi tufe, carĭ alternézá. Animalele par a fi: leĭ, urşĭ, zimbriĭ saŭ taurĭ sĕlbaticĭ, mistreţĭ, vulpĭ, lupĭ, că-

prióre şi epurĭ, animale carĭ se vĕd pândite orĭ izbite cu furie de către vĕnătorĭ, saŭ sunt apucate orĭ puse pe gónă de nişte câĭnĭ colosalĭ. Un taur sĕlbatec cu córnele plecate se repede furios asupra unuĭ vĕnător, carele, proptit într'un genuche, se gătesce a-l lovi în frunte cu o suliţă lungă.

Scenele de vĕnătóre pe sarcofage [1]), ca şi pe vase şi tăvĭ antice de metal [2]), formézā adesea un subiect de decoraţiune.

Reliefurile de pe sarcofage sunt aşa de numeróse în cât formézā pentru sine o mică lume artistică. Maĭ întâiŭ, în ce privesce întrebuinţarea sarcofagelor, ea stă în legătură cu obiceĭul îngropăriĭ cadavrelor (inhumatio). Este o părere greşită că acest obiceiŭ ar fi fost preces de acela al ardeгiĭ cadavrelor (crematio), căcĭ încă din epoca myceniană (pela 1500 a. Chr.) cadavrele se îngropaŭ îmbrăcate şi împodobite, depunêndu-se în sarcofage de lut, cum s'a constatat în Creta [3]), pe când obiceĭul arderiĭ a fost tăgăduit cu drept cuvênt pentru acea epocă [4]). Ca dovadă că cremaţiunea este posterióră inhumaţiuneĭ póte servi faptul incontestabil că atuncĭ când a început a se practicà şi una şi alta, cenuşa rĕmasă după arderea cadavruluĭ se îngropà în ostotheke (gropĭ óble făcute din plăcĭ de lut), în morminte saŭ în camere de pétră acoperite cu un tumulus, aşa cum se practică în epoca omerică. Intrebuinţarea sarcofagelor.

In resumat se póte ḑice, că în Grecia proprie obiceĭul arderiĭ s'a întrodus maĭ târḑiŭ şi că nicĭ-odată n'a fost predominător, pe când în epoca istorică obiceĭul inhumaţiuneĭ a predominat în mod absolut.

Depunerea cadavruluĭ nears într'un cosciug nu era generală şi nu se obicĭnuĭà în timpiĭ vechĭ (în Creta însă o aflăm deja, cum vĕḑurăm, în perióda myceniană). Primele sarcofage de pétră le găsim în necropola de la Dipylon (6—4 secol

1) Veḑĭ, între altele, Monum. ined. dell' Instituto arch. di Roma, IV pl. 33 şi Revue archéologique n. s. XXIX (1875) p. 22—29 : un sarcophage d'Athienau (Cypre), par Georges Colonna Ceccaldi.-Idem, Mitth. d. d. Arch. Inst. in Athen II, 406, Die antiken Kunstwerke aus Sparta u. Umgebung, nr. 235.

2) A. I. Odobescu, le trésor de Pétrossa pp. 144—145.

3) Orsi, Ant. Mon. dei Lincei I 219 seq.

4) Helbig, Homer. Epos, ed. II, p. 51.

a. Chr), de şi maĭ puţin frecuente de cât cele de lemn [1]), ĭar exemplul cel maĭ cunoscŭt de frumóse sarcofage de pétră depuse în camere funerare îl avem în cele descoperite la Sidon, ađĭ în Musĕul imperial din Constantinopole [2]).

In Italia arderea cadavrelor se dovedeşce a fi obiceĭul cel maĭ vechiu; numaĭ în cursul seculuĭ al VIII-lea a. Chr. ne întâmpină şi obiceĭul inhumaţiuneĭ, care la Roma, deja pe la finele seculuĭ al VI-lea, este practicat în mod esclusiv. Pe când pe la finele Republiceĭ cremaţiunea devine cu totul generală, începe a se reîntroduce obiceĭul depuneriĭ cadavrelor nearse în sarcofage. Acest obiceiŭ, ce-l vedem practicat de Scipionĭ, este încă rar în secolul I, dar se face general, maĭ cu sémă de la epoca Antoninilor încóce. De aceea nu e de mirare, dacă majoritatea reliefurilor de pe sarcofage se dovedesce, după stilul, ca şi după valórea lor artistică, ca nisce producţiunĭ din perióda arteĭ decadente, avênd tóte lipsele şi greşelile reliefurilor monumentale de atuncĭ, ca nisce lucrărĭ de meseriaş fabricate, şi pe carĭ le găsea cine-va gata puse în comerciŭ. Aşa se póte explica nu numaĭ desele repetiţiunĭ ale uneĭa şi aceleĭaşĭ composiţiĭ, dar şi faptul că la unele sarcofage capetele persónelor principale din şcenele mythice aŭ rămas neexecutate: ceea-ce de sigur vine din împrejurarea că, după cumpĕrarea acelor sarcofage, artistul nu şĭ-a terminat opera sa, n'a dat adică capetelor acelor persóne trăsurile-portret ale obrazuluĭ celuĭ rĕposat şi depus în sarcofag, aşa precum era obiceĭul [3]).

In ţara nóstră sarcofagele se găsesc maĭ adesea în movilĭ. Aşa: la Celeĭ, şi cu deosebire la Hotăranĭ (lângă Reciĭca), de unde s'a scos şi continuŭ se scot, se sparg şi se risipésc. Sarcofage de pétră s'aŭ aflat încă la Constanţa, Mangalia, Severin, Slăvenĭ, Barboşĭ (Ghertina) lângă Galaţĭ, etc.

Proveninţa. Sarcofagul din Musĕul bucureşcén a fost adus de peste Olt (de la Recĭca saŭ de la Celeĭ, după tóte probabilităţile) de

1) Athen. Mitth. XVIII 186.
2) Hamdi-Bey et Reinach, Nécropole royale à Sydon.
3) J. Overbeck, Geschichte der griechischen Plastik, ed. II, 411.

către banul Mihalache Ghica şi s'a depus în curtea caselor sale din Bucureşcĭ. Aci a stat până la finele anuluĭ 1870, servind drept sghĭab şi ĭesle pentru caiĭ dorobanţilor Prefectureĭ de Ilfov. El a fost apoĭ transportat, prin stăruinţele regretatuluĭ Al. Odobescu, la Musĕŭ împreună cu cele-l'alte petre antice, ce se adunaseră acolo de la 1837—1842 de către banul Ghica.

Pétră calcarie. Conservaţiune rea, maĭ ales reliefurile feţeĭ principale fiind pretutindenĭ lovite şi róse. Nu figuréză în inventariul general al Musĕuluĭ. Natura

In afară: Inălţimea 0.87 lungimea 2.05 grosimea pereţilor 0.15.

In lăuntru: Inălţime 0.742 lărgime 0.66.

Sarcofagul pare a fi fost destinat ca să fie expus în aer liber saŭ în cameră mortuară, în aşa chip ca să pótă fi vĕdut din orĭ-ce parte. De aceĭa el are tóte feţele sale împodobite cu reliefurĭ.

Prin disposiţiunea exterióră, ca şi prin principiul distribuiriĭ figurilor pe câte-şĭ-patru ale sale laturĭ, sarcofagul se apropie maĭ mult de sarcofagele greceşcĭ de cât de cele romane, căcĭ acestea din urmă fórte rar aŭ pre tóte părţile representaţiunĭ în relief, dând tótă greutatea numaĭ latureĭ celeĭ marĭ de dinainte, care este şi faţa principală [1]).

După stil şi lucru sarcofagul arată maĭ multă asemănare cu operile de la finea seculuĭ al II-lea d. Chr., saŭ începutul celuĭ următor. Epoca.

S'a reprodus pentru prima óră de noĭ în *Dacia înainte de Romanĭ*, tab. IX—XII, împreună cu descripţiunea luĭ Al. Odobescu din opera sa Ψευδο-Κυνεγητικὸς, însoţind-o de câte-va note ale nóstre, în op. cit. pag. 313—314 nota 243. Acelaş desemn l'a reprodus apoĭ Al. Odobescu în cartea sa: Le trésor de Pétrossa, t. I p. 143, Paris 1889. Literatura.

1) Despre deosebirile dintre sarcofagele greceşcĭ şi cele romane, veḑĭ Matz în Archaeol. Zeitung, N. F. V, 1873, p. 11 seq.— Mitth. des deutsch. Arch. Instit. in Athen II, 132.—Despre sarcofage romane cu reliefurĭ veḑĭ opera în curs încă de publicare a luĭ Robert, Römische Sarcophagreliefen.

II

CAPETE, STATUI ŞI DIFERITE FRAGMENTE SCULPTURALI ANTICE

No. 21

Un cap mic în tipul luĭ Zevs

Fig. 21. — Un cap mic în tipul luĭ Zevs.

Descripținnea. Capul cel mic a aparținut uneĭ statuete a luĭ Zevs. Figura, încadrată în pĕrul cel abundent al capuluĭ şi al bărbiĭ, este puțin înclinată spre stânga ; ochiĭ nu aŭ pleope ; la tâmpla stângă se observă un rest de ceva lat.

La spate lucrarea e numaĭ începută.

Proveninţa. Locul aflăriĭ nu este cunoscut. A fost cumpărat de la rĕposatul Cesar Boliac (nr. 94 din invent. general).

Natura. Marmură. Nasul spart. Gâtul şi restul corpuluĭ lipsesc. Inălțime : 0.07^{m} ; lățime 0.065^{m} ; gros. 0.055^{m}.

Epoca. Lucrare mediocră ; secolul I a. Chr.

No. 22

Capul luĭ Hermes

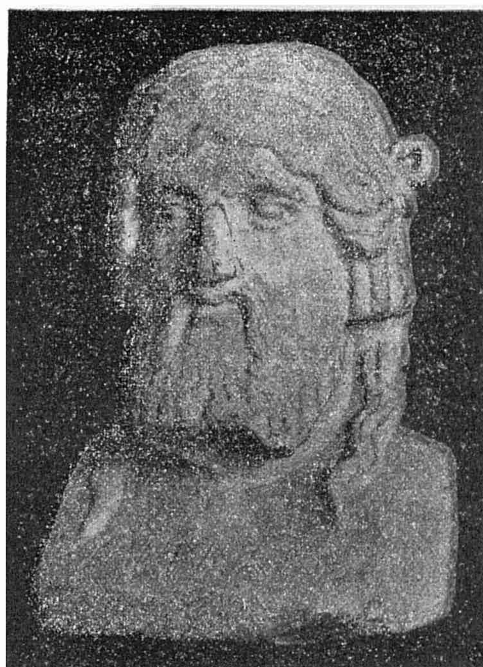

Fig. 22. — a) Herme cu chipul ḑeuluĭ Hermes (în faţă).

Herme cu chipul ḑeuluĭ Hermes, maĭ sigur de cât al luĭ Dionysos, cu barbă şi cu rênduirea pe cap cunoscută a pěruluĭ; maĭ multe şuviţe, ce atârnă în jos, acoperă urechile; două lungĭ şuviţe se lasă de o parte şi de alta a peptuluĭ; alte două, trase de la tâmple în sus, sunt resfrânte ca nişte inele saŭ nodurĭ şi sunt legate cu o tenie, care strânge întrégа Descripţiunea.

parte superióră a capuluĭ. Partea posterióră a capuluĭ nu există, fiind tăiată perpendicular (herme); de o parte şi de alta a corpuluĭ se vede săpat locul unde venéŭ aşeḑate braţele care lipsesc; ceva maĭ jos spânḑură de sigur phalusul, care de asemenea lipseşce.

Fig. 22. — *b)* Herme cu chipul ḑeuluĭ Hermes (în profil).

Proveninţa. Nu se şcie unde a fost găsit; a făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 31 al inventariuluĭ general cu indicaţiunea: „Bust de marmură albă al luĭ Menelaŭ").

Natura. Marmură albă; păstrat în întregime, afară de nas (care este completat) şi de partea de jos a bărbiĭ.

Inălţime 0.29^{m}.

Epoca. Copie, probabil de pe la finele republiceĭ romane, după un original grecesc din secolul al V-lea a. Chr.

Pe bust o inscripţiune modernă săpată în adânc: MENELAO<.

No. 23

Un mic cap de la o statuetă a luĭ Hermes

Fig. 23. — a) Capul uneĭ statuete a luĭ Hermes (dintr'o parte).

Capul cel mic, încins cu o corónă îngustă de laurĭ, a făcut parte dintr'o statuetă a luĭ Hermes. Pĕrul este dispus în două bucle pe frunte, cu câte două şuviţe la tâmple şi lăsat pe spate; pĕrul bărbiĭ şi al părţiĭ superióre a capuluĭ de la Descripţiunea.

creştet până la frunte este săpat; pĕrul însă de la creştet înapoĭ spre céfa, precum şi pletele cele lungĭ de pe spate, nu sunt indicate.

Proveninţa. Locul aflăriĭ necunoscut, făcênd parte din colecţiunea vechiă a Statuluı (nr. 56 din inventariul general).

Fig. 23.— b) Capul uneĭ statuete a luĭ Hermes (în profil).

Natura. Marmură. S'a păstrat numaĭ capul, avênd micĭ spărturĭ în faţă la perul capuluĭ, la barbă şi la gût.

Inălţime 0.08m; adâncime (grosime) 0.07m.

Literatura. S'a publicat de noĭ pentru prima óră în Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie, Buc. 1900 p. 230.

Epoca. Copie romană din secolul I d. Chr. după un original, póte de bronz,—deşi trăsurile opereĭ în bronz trebuĭa să fie maĭ severe,—de pe la finele secoluluĭ al V-lea saŭ începutul secoluluĭ al IV-lea a. Chr.

No. 24

Statueta ḑeiţeĭ Eirene cu Plutos (?)

Fig. 24. — Statueta ḑeiţeĭ Eirene cu Plutos (?).

Descripțiunea. Ḑeița în picióre, stând rezemată maĭ mult pe piciorul drept, ĭar cel stâng fiind scos puțin înainte, e îmbrăcată în chiton și în himation, care himation, așeḑat pe umĕrul stâng, tras înapoĭ pe spate, este ĭarășĭ adus pe sub umĕrul stâng; mâna dréptă e ruptă; cu cea stângă ḑeița ține un corn al abundențeĭ(?), și pe corn stă un copil, din care se vede partea inferióră a corpuluĭ. E de presupus a fi Plutos, și prin urmare figura femeĭască trebue să fie Eirene. Capul lipsesce; o lungă șuviță de păr se lasă pe umĕrul drept.

Spatele lucrat cam superficial.

Proveninţa. Locul unde s'a aflat nu e cunoscut. Fosta colecțiune a generaluluĭ Mavros (nr. 70 din inventariul general).

Natura. Marmură. Rupt de la genuchĭ în jos, la brațul drept, la umĕrul stâng și de la gût în sus.

Inălțimea: 0.21^{m}; lățimea 0.41^{m}; grosimea 0.06^{m}.

Epoca. Lucrare destul de neînsemnată; romană; cam secolul al II-lea d. Chr.

No. 25

Fragmentul uneĭ statuete a Aphroditeĭ

Fig. 25. — Fragmentul uneĭ statuete a Aphroditeĭ

Figura cu totul gólă, de tipul ḑeiţeĭ *Venus pudica*, ste- Descripţiunea.
tea rezemată pe piciorul drept şi avea piciorul stâng scos puţin înainte; din braţul stâng s'a păstrat numaĭ mâna ţinută ca să acopere partea ruşinósă; cel drept lipseşce cu totul; dosul e numaĭ schiţat.

Nu se pot determinà cu siguranţă resturile ce se vĕd la drépta şi la stânga figureĭ. La stânga póte să fie remăşiţă dintr'o haĭnă.

Locul unde s'a aflat e necunoscut; a făcut parte din Provenința.
colecţiunea vechiă a Statuluĭ (invent. general nr. 53).

Marmură. Natura.
Inălţime: 0.15^{m}; lăţime 0.07^{m}; grosime 0.05^{m}.

Lucrare grecéscă(?). Póte secolul I a. Chr. Epoca.

No. 26

Fragmentul uneĭ statuete a ḑeiţeĭ Aphrodite

Fig. 26. — Fragmentul uneĭ statuete a ḑeiţeĭ Aphrodite.

Descripţiunea. Puţine resturi din partea inferióră a figureĭ şi un vas (pnyx) la stânga ḑeiţei. Peste vas era de sigur haĭna, pe care Aphrodite o desbrăcase. Despre vas cu haĭnă comp. Clarac, Musée de sculpture, pl. 617, No. 1370 şi 1371.

Proveninţa. S'a găsit la Athena în a. 1842, după cum se citesce scris pe statuetă cu cernélă: Ἀθῆναι ἐν ἔτη 1842; a figurat în colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 100 din vechĭul inventariŭ general al Musĕuluĭ).

Natura. Marmură.
Inălţime: 0.09^{m}; lăţime 0.11^{m}; grosime 0.055^{m}.

Epoca. Lucrare mediocră; epoca romană.

No. 27

Mica statuetă a unuĭ Amoraş aripat

Fig. 27. — Statuetă a unuĭ amoraş aripat.

Statueta represintă o mică figură góla, avênd aripĭ la amèndoue umerele, ţine braţele ridicate în sus şi este în posiţiune póte danţând. Descripţiunea.

Ceva maĭ jos de şoldul stâng se vede un rest óre-care.

Locul unde s'a aflat este necunoscut; póte Athena; a făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 111 din invent. general: „tors mic de statuetă de marmura alba"). Provenința.

Marmură. S'a păstrat trupul de la gùt până pe la genuche; lipseşce capul, braţele şi partea inferióră a picĭórelor, ca şi o parte din aripe. Natura.

Inălţime: 0.085^{m}; lăţime 0.04^{m}; grosime 0.035^{m}.

Lucrare bună grecéscă; secolul I a. Chr. Epoca.

No. 28

Trunchĭul uneĭ statuete a ḑeițeĭ Flora saŭ Tyche

Fig. 28. — Trunchĭul uneĭ statuete a ḑeițeĭ Flora saŭ Tyche.

Descripțiunea. S'a păstrat numaĭ trunchĭul îmbrăcat într'un chiton încins la mijloc, şi in himation aruncat pe umĕrul stâng; lipseşce capul; se vĕd lăsate pe pept, de o parte şi de alta, câte o şuviță lungă de pĕr. Este ḑeița Flora saŭ Tyche; căcĭ coşul cu fructe şi frunḑe, care se vede la stânga, se obicĭnueşce a se pune lângă aceste ḑeițe.

Spatele e lucrat superficial.

Proveniența. Locul unde s'a aflat nu e cunoscut; a făcut parte din vechĭa colecțiune a Statuluĭ (nr. 74 din invent. general: „Tors de femeĭe fără brațe drapat şi încins").

Natura. Marmură.

Inălțimea: 0.24^m; lățimea 0.38^m; grosimea 0.11^m.

Epoca. Lucrare ceva maĭ bună; romană; secolul II-lea d. Chr.

No. 29

Statueta unuĭ bărbat în himation, probabil Asclepios

Fig. 29. — Statueta unuĭ bărbat în himation, probabil Asclepios.

Descripțiunea. S'a păstrat numaĭ trunchĭul uneĭ figurĭ în himation. Acest himation aruncat pe umĕrul stâng şi tras pe spate, e adus apoĭ în faţă pe sub subţióre, ca să lase desvelite ambele pectorale, şi în fine este dat din noŭ pe braţul stâng.

Braţul drept pare a fi fost ţinut în sus; cel stâng se sprijină în cópsă. Figura stetea rezemată pe picĭorul stâng. Este probabil Asclepios.

Provenința. Locul unde s'a aflat nu se şcie. A făcut parte din colecţiunea Eforieĭ şcólelor (Nr. 51 din invent. general).

Natura. Marmură albă. Lipsesc: capul, gâtul, braţul drept şi picĭórele aprópe de la genuchĭ în jos.

Inălţime: 0.17^{m}.

Epoca. Lucrare grecéscă; secolul al IV-lea a. Chr.

No. 30

Fragmentul uneĭ statuete bărbăteşcĭ. Póte Asclepios

Fig. 30. — Fragmentul uneĭ statuete bărbăteşcĭ. Póte Asclepios.

S'a păstrat numaĭ trunchĭul fără cap al statueteĭ, póte a luĭ Asclepios; este îmbrăcat cu chiton şi cu un himation aruncat pe umĕrul stâng. Descripţiunea.

Nu se şcie unde a fost găsit; a făcut parte din colecţiunea Generaluluĭ Mavros (Nr. 99 din invent. general). Provenința.

Marmură. Natura.

Inălţimea: 0.16m; lăţimea 0.17m; grosimea 0.06m.

Lucrare grecéscă; cam secol. I a. Ch. Epoca.

No. 31

Capul unuĭ bĕtrân pescar

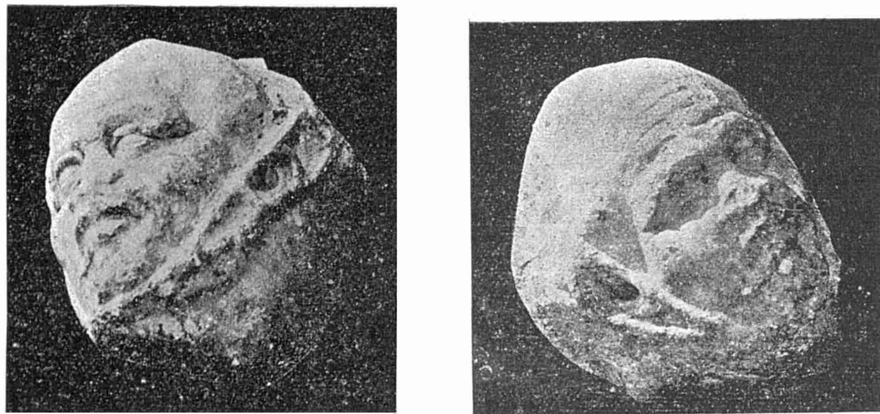

Fig. 31. — Capul unuĭ bĕtrân pescar.

Descripţiunea. Capul înclinat puţin spre umĕrul drept, cu adâncĭ încreţiturĭ pe frunte şi pe obraz, indiciŭ al bătrâneţiĭ, cu pometele obrazuluĭ scóse afară; pórtă o tichie saŭ pălărie de pescar, ale căreĭa băerĭ, legate pe sub bărbie, sunt tăĭate, pentru ca urechile să pótă fi lăsate liber.

Provenința. Nu se cunósce locul unde a fost găsit; a făcut parte din colecţiunea Generaluluĭ Mavros (nr. 72 din inventariul general cu indicaţiunea : „Capul luĭ Socrat").

Natura. Marmură. Capul sus la drépta şi la stânga este spart, tot aşa şi extremităţile nasuluĭ, gura şi bărbia.

Inălţime 0.13^{m}; lăţime 0.95^{m}; grosime 0.12^{m}.

Epoca. Lucrare bună, realistă, din epoca ellenistică.

No. 32

Un cap-portret femeesc

Figură regulată avênd nisce ochĭ marĭ şi cu privire fixă; pupillele sunt scobite cu dalta; este încadrată de un pĕr lung, buclat cu îngrijire, care ascunde urechile, dar lasa să se vadă cerceiĭ. Pe partea posterióră a capuluĭ, care este spartă, mantaŭa era trasă în sus. Descripţiunea.

Fig. 32. — Un cap-portret femeesc.

Capul a fost completat în urmă cu un bust de marmură, şi a aparţinut de sigur uneĭ statue în mărime naturală.

S'a găsit în Bulgaria şi s'a dăruit de P. Enciulescu, comerciant din Bucurescĭ, în anul 1880 (nr. 23-bis din invent. general), împreună cu statua de sub nr. 36. Provenința.

Marmură. S'a păstrat de pe la jumĕtatea gâtuluĭ în sus. Inălţimea: 0.25m. Natura.

Bună lucrare de meşteşugar; romană; secolul al III-lea după Chr. Epoca.

No. 33—34

Un cap mititel de femeĭe. — Cap purtând coĭf de gladiator

Fig. 33. — Un cap mititel de femeie.

Fig. 34. — Cap purtând un coif de gladiator.

No. 33

Descripţiunea. Acest cap fórte mic, ce a aparţinut uneĭ statuete de femeĭe, este îmbrobodit cu un vel până la gură.

Provenința. Nu se cunósce locul unde s'a găsit. El a făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 117 din invent. general).

Natura. Marmură. Partea posterióră a capuluĭ şi gâtul lipsesc. Inălţime: 0.04^{m}; lăţime 0.03^{m}; grosime 0.025^{m}.

Epoca. Lucrare grosolană, dar autentică, posterióră secoluluĭ al III-lea după Chr.

No. 34

Descripţiunea. Capul cel mic de la o statuetă pórtă un coĭf de gladiator cu córne de berbec de ambele laturĭ şi cu o mască bărbătéscă în partea-ĭ superióră.

Provenința. Nu se ştie unde s'a aflat. A făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 117ª din vechĭul inventariŭ general al Museŭluĭ).

Natura. Marmură. Conservare bună. Inălţ. 0.07^{m}; lăţ. 0.035^{m}; gros. 0.045^{m}.

Epoca. Lucrare fórte brută şi greóie, dar póte autentică; cam secolul al III-lea d. Chr.

No. 35

Statueta loricată a împĕratuluĭ August

Fig. 35. — Statueta loricată a împĕratuluĭ August.

Descripţiunea

Figura stând rĕzimată pe piciorul drept pórtă peste tunică o lorică saŭ zà care se termină jos cu ciucurĭ (pteryges); peste lorică se vede cingulum (cingĕtórea) şi la cópsa stângă gladiul. Mantaŭa (paludamentum), aruncată pe spate şi fixată cu un agraf pe umĕrul drept, acoperă o parte a peptuluĭ şi a braţuluĭ stâng.

In picióre: cisme înalte cu ornamente.

In mâna dréptă (care e ruptă) figura trebue să fi avut un obiect, probabil un glob, pe când cu stânga ţine strâns pulpana mantaleĭ.

Fig. 35. — Capul de la statueta împeratuluĭ August.

Capul împreună cu gâtul este lucrat dintr'o bucată deosebită de restul corpuluĭ; de aceea în partea superióră a acestuĭa se observă scobitura anume făcută pentru adaptarea capuluĭ; tot aşa şi în partea interióră de jos a gâtuluĭ. S'ar puté pune la îndoĭală dacă o bucată aparţine cu siguranţă celeĭ-l'alte; cel puţin la prima vedere capul cu gâtul sĕŭ cel lung pare a fi în disproporţie cu restul figureĭ,

O consideraţiune însă mai de aprópe ne duce la resultatul contrariŭ: proporţiunile sunt juste (şépte capete şi jumĕtate), mişcarea capuluĭ armoniséză pe deplin cu restul corpuluĭ. Osebit de acésta, ambele bucăţĭ se ajustéză destul de bine la olaltă; ĭar în punctul unde începe haĭna se vĕd resturĭ din continuarea gâtuluĭ, ceea-ce nu lasă îndoĭală că amêndouă bucăţile aŭ fost făcute de aceĭaşĭ mână şi în acelaş timp.

Fig. 85. — Capul statuetei împĕratuluĭ August.

Capul întors maĭ mult spre stânga privesce înainte şi are un gât înalt cu muşchiĭ anteriorĭ (sternocleidomastoidienĭ) destul de accentuaţĭ; e în maturitatea vîrsteĭ şi puţin cam slab; fruntea lată şi întru cât-va bombată, ochiĭ învioraţĭ plastic prin adâncimea unghĭuluĭ interior şi prin accentuarea arcadelor sprâncenare. Nasul este drept şi puţin tras înainte, vêrful nasuluĭ maĭ mult bombat de cât ascuţit, buzele cărnóse, bărbia ca şi pometurile obrazuluĭ eşite ceva afară; urechile de mărime potrivită; în fine, prin disposiţiunea maxilaruluĭ inferior figura devine pătrată.

Capul pórtă corónă de laurĭ; crescetul capuluĭ este ceva maĭ rotund de cât de obiceiŭ, ĭar părul e rênduit în viţe pe frunte.

Acest cap corĕspunde portretuluĭ luĭ August, atât prin formaţiunea craniuluĭ, cât şi prin profil şi rênduĭala păruluĭ.

O comparaţiune bunióră, cu bustul desgropat la Ostia[1]), care represintă pe August în vîrstă cam de 16 anĭ, precum şi cu capul statuiĭ atribuită greşit luĭ Caligula, cu provenință din basilica de la Otricoli şi păstrătóre în galleria de statuĭ a Vaticanuluĭ[2]), ne asigură că mica statuă a Musĕuluĭ nostru represintă una şi aceĭaşĭ persónă: pe împĕratul August.

Proveninţa. Proveninţa necunoscută. A făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (No. 18 din inventariul general al Musĕuluĭ).

Natura. Statueta este tótă de marmură împreună cu basa; capul, de o conservaţiune aprópe perfectă, afară de o mică lovitură la vîrful nasuluĭ; trunchĭul de asemenea e bine păstrat, lipsesce numaĭ mâna braţuluĭ drept şi o bucată din manta; ĭar în partea inferióră a corpuluĭ sunt maĭ multe spărturĭ, carĭ însă se ajustéză.

Inălţimea capuluĭ cu gûtul: 0.135^{m}, a torsuluĭ: 0.48^{m}.

Epoca. Lucrare bună, dar cu greŭ póte să fie antică. Pare maĭ probabil a fi o excelentă copie de prin secolul al XIV făcută după un original datând póte din secolul I d. Chr.

1) Bernoulli, *die Bildnisse der römischen Kaiser* 2, 1, tab. II
2) Op cit. 2. 1. tab. III.

No. 36

Figură femeĭască drapată

Fig. 86 — Figură femeĭască drapată.

Descripţiunea. Figura din drépta, — reprodusă lângă statua unuĭ bărbat în togă găsită după 1881 la Constanţa şi de care ne vom ocupà la locul sĕŭ în alt volum, — stă rezemată pe picĭorul stâng, ţinênd picĭorul drept puţin maĭ alăturea. Ea pórtă o haĭnă pe dedesubt, care este trasă de la umĕrul stâng şi de la spate peste braţul drept, apoĭ vine ĭarăşĭ la umĕrul stâng, de unde atârnă în jos căpătâiul eĭ ţinut cu mâna stângă. Mâna dréptă o are la pĭept.

Provenința. S'a găsit într'o localitate necunoscută din Bulgaria şi s'a dăruit în anul 1880, împreună cu capul de sub No. 32, de către rĕposatul P. Enciulescu, comerciant din Bucurescĭ, (nr. 24-bis din vechĭul inventariŭ general: „Corpul uneĭ statue de marmură representând un bărbat *(sic)* în togă").

Natura. Marmură. Este păstrată în întregime, afară de cap, care lipseşce.

Inălţimea cu basa împreună: 1.52^{m}.

„ fără basă : 1.37^{m}.

Epoca. Lucrare mediocră de meserie; romană. Secolul al II-III-lea după Is. Chr.

No. 37—38

Statua uneĭ femeĭ drapate și a unuĭ bărbat în togă

Fig. 37. — Figură femeĭască drapată.

Fig. 38. — Statua unuĭ bărbat în togă.

No. 37

Descripţiunea. Figura stă rezemată pe piciorul stâng, cel drept avêndu-l alăturea. Ea pórtă o lungă haină pe dedesubt, iar peste haină o mantie, care de la şoldul stâng merge înainte peste braţul drept pănă la spate înfăşurând corpul, iar de la umĕrul stâng atârnă în jos, cu un căpătâiŭ făcut sul şi ţinut cu mâna dréptă. Mâna stângă pare a fi fost gólă.

Proveninţa. Nu se şcie unde s'a găsit. Făcênd însă parte din colecţiunea banuluĭ Mih. Ghica de la prefectura judeţuluí Ilfov, a fost probabil găsită în ţară, la Recica saŭ Celeĭ.

Natura. Marmură. Lipsesc: capul, piciorul drept şi mâna stângă.

Inălţimea împreună cu basa: 1.52^{m}.

„ fără basă . . : 1.40^{m}.

Epoca. Lucrare de meserie; romană; secolul al II—III-lea d. Chr.

No. 38

Descripţiunea. Figura stă rezemată pe piciorul stâng, piciorul drept este scos puţin înainte. Este îmbrăcată cu tunică şi pe d'asupra cu o togă, haina oficială a cetăţénuluĭ roman, aşa dispusă că forméză o îndoitură în formă de nod, iar unul din căpătâie e tras pe umerul stâng şi se lasă apoĭ în jos, fiind ţinut cu mâna stângă. In picióre sandale.

A aparţinut de sigur uneĭ statue-portret, póte a unuĭ guvernator.

Proveninţa. Nu se cunóşce locul unde s'a găsit. Nu e trecută în vechiul inventariŭ general. Póte să provină din colecţiunea generaluluĭ Mavros.

Natura. Marmură. Lipseşce capul cu gùtul, degetele mâneĭ stângĭ şi mâna dréptă, cu care ţinea bucata din haină.

Inălţimea cu plinthă 1.65^{m};

„ fără „ 1.55^{m}.

Epoca. Lucrare de meserie; romană; secolul al II—III-lea d. Chr.

No. 39
Un sgripţor

Fig. 39 — Figura unuĭ sgripţor.

Sgripţorul aripat se presintă cu partea sa anterióră; Descripţiunea.
stetea rezemat pe picĭorul de din-dărăt, pe când cel dinainte pare a-l fi ţinut ridicat în sus. Faţa stângă a capuluĭ este lucrată numaĭ superficial. Sub aripa stângă se vede un apendice.

Nu se cunóşce proveninţa. Făcênd parte din colecţiunea Proveninţa.
banuluĭ Mih. Ghica, e de presupus c'a fost găsit în ţară (nr. 55 din invent. general).

Marmură. Urechile, ceva din aripĭ şi partea de jos a Natura.
picĭórelor, sunt rupte. Inălţ. 0.26^m; lăţ. 0.11^m; gros. 0.11^m.

Frumósă lucrare decorativă, romană; sec. I—II d. Chr. Epoca.

No. 40

Figura unuĭ leopard

Fig. 40. — Figura unuĭ leopard

Descripţiunea. Animalul, şeḑênd pe picĭórele de dinapoĭ şi rezemat pe cele dinainte, ţine capul ridicat în sus, gura întredeschisă cu dinţiĭ visibiliĭ, ĭar códa trasă printre picĭóre şi adusă pe spate. Şira spinăriĭ, cóstele, muşchiĭ de la gură, întregul schelet sunt fórte accentuaţĭ.

Proveninţa. Nu se cunósce proveninţa. Colecţiunea Mavros (nr. 57 din invent. general).

Natura. Marmură; picĭórele dedinainte, ca şi cele dinapoĭ, sunt rupte cu totul; cele dinapoĭ par a nu fi fost indicate.

Inălţimea 0.19^{m}; lungimea 0.25^{m}.

Epoca. Póte secolul I d. Chr.

No 41—55

DIFERITE FRAGMENTE

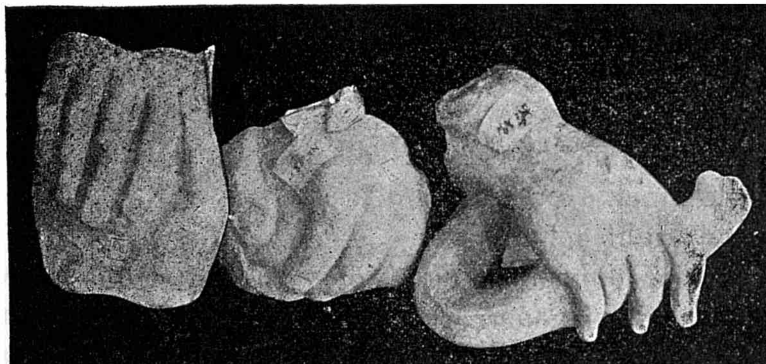

Fig. 46. Fig. 42. Fig. 43.

No. 41. — Fragmentul unei mâini ţinênd o pateră

Mâna dréptă a unei statue în mărime naturală, ţinênd înainte cu dosul palmei o mare pateră, ce are la mijloc un umbo. Descripţiunea.

Proveninţa necunoscută (nr. 71 invent. general). Proveninţa.

Marmură. Degetul cel mare şi aprópe întréga pateră sunt sparte. Natura.

Inălţime 0.05 m; lung. 0.21 m; gros. 0.15 m.

Lucrare bună; secolul al II-lea d. Chr. Epoca.

No. 42.—Fragmentul unei mâini de la o statuă.

Mâna stângă de la o statuă de mărime naturală, ţinênd mai multe obiecte de formă rotundă; póte mere. Descripţiunea.

În acest cas ar fi de presupus, că avem o mână a lui Hercule.

Proveninţa necunoscută (nr. 64 din invent. general). Proveninţa.

Marmură. Natura.

Înălţimea 0.09m; lungimea 0.09m; lăţimea 0.07m.

Lucrare destul de grosieră. Póte secolul al III-lea d. Chr. Epoca.

No. 43. — O mână femeiască ţinênd un şérpe, fragment de la o statuă a Hygieĭ

Descripţiunea. Mâna femeiască, care ţine un şérpe, a aparţinut de sigur uneĭ statuí a ḑeiţeĭ Hygieia. Este aprópe în mărime naturală. Intre degetul arătător şi cel mijlociŭ este un suport, ca punct de rézăm; şérpele, care se încolăceşce pe braţul ḑeiţeĭ, era în atingere cu ceva (probabil cu haĭna Hygieĭ), din care o rĕmăşiţă este visibila pe şérpe. Mâna cea-l'altă ţinea de sigur o cupă pentru hrana şérpeluĭ misterios încolăcit pe braţul ḑeiţeĭ.

Proveninţa. Provine din ruinele de la Ghertina (Barboşĭ) lângă Galaţĭ (nr. 63 din invent. general cu indicaţiunea: „mâna Cleopatrieĭ").

Natura. Marmură; mâna cu degetele în perfectă conservare.

Inălţimea: 0.15 m; lungimea 0.13 m; lungimea mâneĭ 0.12 m; lăţimea eĭ 0.06 m.

Epoca. Lucrare fórte bună şi îngrijită. Secol. I - II-lea d. Chr.

Literatura. Despre acest fragment vorbeşce probabil G. Seulescu în broşura: Descrierea istorico-gheografică a cetăţeĭ Caput Bovis (Capul Bouluĭ saŭ Gherghina), Iaşĭ 1837.

No. 44. — Braţul stâng al uneĭ statue

Descripţiunea. Braţul este uşor încovoĭat în lăuntru şi bine întins, cum resultă din posiţiunea muşchilor.

Fragmentul a aparţinut uneĭ figurĭ bărbăteşcĭ în vârstă încă tînĕră.

Proveninţa. Nu se şcie unde s'a aflat (nr. 76 din invent. general).

Natura. Marmură. Mărime naturală. S'a păstrat de la biceps până la închieturile mâĭniĭ.

Lungime: 0.40m.

Epoca. Lucrare ceva maĭ bună; romană. Secolul al II-lea d. Chr.

No. 45. — Fragment: o mână ţinênd un toĭag

Descripţiunea. Mâna dréptă de la o statuă cam în mărime naturală, ţinênd între degetul cel mare şi cel arătător un toĭag de felul unuĭ sceptru.

Póte fragment de la o statuă de împĕrat.

Provenința necunoscută; (póte nr. 68 din inv. general). Provenința.

Marmură albă; mâna este în maĭ multe locurĭ spartă. Natura.

Inălțimea 0.10 m; lungimea 0.20 m; grosimea 0.08 m.

Lucrare mediocră; romană; secolul II—III-lea d. Chr. Epoca.

No. 46. — Două mâĭnĭ una într'alta

Sunt două mâĭnĭ drepte puse una într'alta. De sigur fragmentul a făcut parte dintr'o scenă de adio, în care douĕ persóne îșĭ strângéŭ mâna dréptă; póte că provine de la un relief funerar. Descripțiunea.

Provenința necunoscută (nr. 60 din invent. general). Provenința.

Marmură. Natura.

Înălțimea 0.12m; lăț. 0.095m; gros. 0.07m.

Nu aparține aceleĭașĭ grupe ca piciórele de sub nr. 53.

Póte secolul I d. Chr. Epoca.

No. 47. — Bucata uneĭ mâĭnĭ ținênd un atribut

Este fragmentul mâneĭ stângĭ de la o statuetă ținênd un atribut în forma uneĭ vergele saŭ toĭag. Descripțiunea.

Provenința necunoscută. A făcut parte din colecțiunea generaluluĭ Mavros (nr. 105 din inventariul general). Provenința.

Marmură. Mâna cu totul stricată. Natura.

Înălțimea 0.04m; lungimea 0.10m; lățimea 0.07m.

Póte secolul I d. Chr. Epoca.

No. 48. — Douĕ fragmente. Douĕ mâĭnĭ ținênd un vas

Este mâna dréptă și cea stângă de la una și aceĭașĭ statuă care, judecând după fragmentul de vas ce ține fie-care, póte fi a uneĭ nimfe de fântână. Descripțiunea.

Provenința necunoscută. (No. 86 din invent. general). Provenința.

Marmură albă; mâna dréptă are degetul cel mare și cel arătător sdrelite; stricăciunĭ și în alte părțĭ. Natura.

Înălţimea 0.12^{m}; lung. 0.24^{m}; gr. 0.04^{m}.

Epoca. Lucrare bunicică, decorativă; romană. Secol. II-lea d. Chr.

No. 49. — Basa uneĭ statue. Două picĭóre femeĭescĭ.

Fig. 52. Fig. 53. Fig. 50.

Descripţiunea. Pe o plinthă, avênd înălţime de 0.09^{m}, se văd două picĭóre, probabil femeĭescĭ, cu sandale; pólele uneĭ haĭne lungĭ acoperéŭ picĭórele pênă pe la jumĕtate; din haĭnă se maĭ deosibesc încă resturĭ fórte stricate.

Forma sandalelor este vrednică de luat în sémă, ele fiind croite înainte după conturul degetelor. Haĭna pare a fi într'adins ridicată în sus, pentru ca să facă visibilă latura interióră a picĭoruluĭ stâng, pe când aceĭaşĭ latură a picĭoruluĭ drept este tăĭată dinapoĭ.

Provenința. Nu se şcie unde s'a găsit; a făcut parte din colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 77 din inventariul general).

Natura. Marmură. Spre drépta este spartă.

Inălţimea actuală: 0.14^{m}; lăţ. 0.25^{m}; adâncimea 0.23^{m}.

Epoca. Lucrare delicată, probabil grecéscă.

No. 50. — Basa cu două picĭóre de la o statuetă

Descripţiunea. Pe o mică basă dreptunghĭulară se văd două picĭóre ale uneĭ statuete bărbăteşcĭ, care se rezema pe picĭorul drept.

Picĭorul stâng stă pe o ridicătură lângă basa spartă a uneĭ colóne.

Proveninţa este din Athena, de unde a fost adusă în 1843 de către generalul Mavros (nr. 59 din invent. general) Proveninţa.

Marmură. Natura.

Inălţ. 0.06m; lăţime 0.15m; gros. 0.09m.

Lucrare bună grecéscă. Epoca.

No. 51.—Jumĕtatea unuĭ picĭor femeĭesc

Este jumĕtatea picĭoruluĭ drept de la o mică statuà de femeĭe. Descripţiunea.

Proveninţa necunoscută. A figurat în colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 66 din inventariul general). Proveninţa.

Marmură. Natura.

Inălţimea 0.06m; lăţimea 0.05m; grosimea 0.08m.

Nu face pereche cu picĭorul de sub nr. următor, fiind maĭ mic de cât acesta.

Cam secolul I—II d. Chr. Epoca.

No. 52. — Jumĕtatea unuĭ picĭor femeĭesc

Este jumĕtatea picĭoruluĭ stâng de la o mică statuetă de femeĭe. Descripţiunea.

Proveninţa este Zimnicea, unde a fost găsit la 1833 (nr. 65 din invent. general). Proveninţa.

Marmură. Natura.

Înălţimea 0.06m; lăţimea 0.07m; adâncimea 0.08m.

Picĭorul este maĭ mare de cât cel de sub nr. precedent, spre a putea presupune c'aŭ aparţinut amêndouă uneĭa şi aceleĭaşĭ statuete.

Cam secolul I—II-lea d. Chr. Epoca.

No. 53. — Două picĭóre fragmentate

Sunt douĕ picĭóre stângĭ, ţinute strâns unul lângă altul. A făcut parte dintr'o grupă. Descripţiunea.

Proveninţa. Proveninţa este necunoscută. A figurat în colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 62 din invent. general).

Natura. Marmură.

Inălţimea 0.06^{m}; lăţimea 0.11^{m}; grosimea 0.12^{m}.

Nu aparţine aceleĭaşĭ grupe ca mâinile de sub nr. 46.

Epoca. Cam secolul I—II-lea d. Chr.

No. 54. — Fragmentul uneĭ palmette

Descripţiunea. Găsit la Athena în ruinele templuluĭ Erechtheion şi figurând în colecţiunea gen. Mavros (nr. 101 inv. general).

Natura. Marmură.

Inălţimea 0.09^{m}; lăţimea 0.09^{m}; grosimea 0.015^{m}.

Epoca. Cam secolul I a. Chr.

No. 55. – Fragment arhitectonic

Descripţiunea. Un şnur lesbic de astragale.

Proveninţa necunoscută; a figurat în colecţiunea generaluluĭ Mavros (nr. 96 din inventariul general).

Natura. Marmură

Inălţimea 0.10^{m}; lăţimea 0.09^{m}; grosimea 0.016^{m}.

Epoca. Lucrare romană. Cam secolul I d. Chr.

No. 56. — O pană de struţ.

Descripţiunea. Pana de struţ pórtă încă pe dânsa urme de văpsea galbenă. Un fer la marginea de jos dovedesce că a fost fixată la un obiect óre-care.

Proveninţa. Proveninţa necunoscută; a făcut parte din colecţiunea Mavros (nr. 78 din invent. general al Museuluĭ).

Marmură.

Natura. La spate este lucrată numaĭ superficial

Inălţimea 0.16^{m}; lăţ. 0.07^{m} (sus); gros. 0.025^{m}.

Epoca. Lucrare bună; antică (?).

FINELE VOLUMULUI I.

INDICE GENERAL

C

G

H

J

K

M

Q

R

S

T

ADDENDA ET CORRIGENDA

Erorile tipografice de litere, de accente în citațiunile grecescĭ, la punctuațiune etc., strecurate în acest volum, nu le maĭ însemnăm, mărginindu-ne la îndreptările numaĭ de óre-care însemnătate.

P. 5 r. 8 de j. în s.: m*(unicipio ?)* saŭ m*(unicipii ?)*.

P. 6 r. 3: 20 Septembre (în loc de 10 Septembre).

P. 6 r. 8 în loc de Caius Bruttius Crispinus trebue *Lucius* Bruttius Crispinus. Cf. *Prosopographia* I nr. 133 pag. 241.

P. 9 r. 13—16 de înlocuit prin: (Legiunea I Italică...) a avut încă de la început lagărul sĕŭ la Novae" etc.

P. 9_2 de adaos: şi Beuchel *De legione Romanorum I. Italicae.* Diss. Lipsiae 1903.

P. 9_3 de adaos: Acéstă notiță greşită la Ptolemeŭ, după care legiunea ar fi stat maĭ întêiu la Durostorum, se datoresce de sigur uneĭ confusiunĭ a copiştilor de maĭ târḑiŭ. Cf. Bogdan Filow *Die legionen der Provinz Moesia*, Diss. Leipzig 1906 p. 63 n. 10.

P. 10_2. Despre *trecenarius* maĭ veḑĭ von Domaszewski *Die Religion des römischen Heeres*, p. 93; Vaglieri *Bullett. comunale di Roma* 1899, p. 46 seq.

P. 11_1 de adaos: CIL III S. 2117; Domaszewski, *Neue Heidelberger Jahrb.* III 193 seq. A. v. Premerstein und N. Vulicĭ *Antike Denkmäler in Serbien* (Jahreshefte des österr. archäol. Institutes III (1900) Beiblatt, col. 127).

P. 11_2. Asupra carieriĭ guvernatoruluĭ cf. *Prosopographia* I 67 nr. 499.

P. 15 r. 3 de ad. ca notă: Despre ambiĭ consulĭ a se vedea *Prosopographia* III nr. 229 şi 169.

P. 15_1 de ad.: A. von Domaschewski, *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*, 1905, vorbesce de Bonus Eventus cu prilejul inscripțiuneĭ din CIL VII, 97.

P. 22 r. 18: *21* altare.

P. 22_7: şi 12.566.

P. 24_3: Cf. maĭ la vale p. 77 seq.

P. 25_3 r. 2 de j. în s.: în loc de *Annale* XII, 29 (greşală de tipar), trebue XII, 49: *Tot aci de adaos: Burgarii* şi *veredarii* din

inscripţiunea de la Racoviţa-Copăcenĭ *(numerus burgariorum et veredariorum Daciae inferioris* CIL III S. 13.795 şi 13796) alcătuiaŭ de sigur o miliţie locală. In a. 69 d. Chr. în Mauretania se află pe lângă 19 cohorte şi 5 escadróne de cavalerie încă şi miliţia indigenă: *ingens Maurorum numerus per latrocinia et raptus* **apta bello manus** (Tacitus *hist.* II, 58); în Retia: *alae cohortesque* **et ipsorum Raetorum iuventus,** *sueta armis et more militiae exercita* (Tacitus *hist.* I 68), iar în Noricum o ala, 8 cohorte şi miliţia indigenă Tacitus, hist. III, 5: „Igitur Sextilius Felix, cum ala Auriana et octo cohortibus ac *Noricorum juventute* ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfluit, missus"). In a. 51, Rhadamist ucisese pe Mithridate, regele Armenieĭ, şi apucase regatul sĕŭ. „Cappadocia, dice Tacit, avé de procurator pe Iulius Paelignus... Acesta, strîngênd auxiliile provinciale, ca cum ar avé să recucerescă Armenia" (Ann. XII, 49: *Erat Cappadociae procurator Iulius Paelignus...* **Is, auxiliis provincialium contractis,** tanquam recuperaturus Armeniam...). Miliţie indigenă ne întêmpină şi în Alpiĭ maritimĭ (Tacitus hist. 2,12: *concita gente — nec deest juventus — arcere provinciae finibus Othonianos intendit*), unde există şi o *cohors nautarum* (Mommsen în CIL V. p. 903) compusă tot din indigenĭ. In Corsica nu se aflaŭ trupe regulate, *alae* şi *cohortes*, ci numaĭ miliţiĭ provinciale (Tacitus *hist.* II, 16). — Despre miliţiile locale cf. Otto Hirschfeld, *Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten*, ed. II, Berlin 1905, pag. 393 seq, precum şi A. Stappers, *Les milices locales de l'empire romain,* în *Musée Belge*, Revue de philologie classique, 1903—1905.

P. 35 r. 17 de adaos ca notă la cuvêntul *Bodunum*: Bononia (Vidinul) a fost din noŭ întărit de impĕratul Justinian şi a jucat un rol în rĕsbóele cu Avariĭ (Procop. de aedif. IV 6 p. 290; Theophylact, VI, 4; la Hierocles 655 Βονωνία; în bulg. vechiŭ *Bodun, Bdin*, rom. Diĭ; se ţiné de Ratiaria. După Not. Dign. Or. XLII 4, 13 aci se află: *cuneus equitum Dalmatarum Fortensium.*

P. 36_3 de adaos: Despre marea însemnătate militară a Raţiarieĭ înainte de Traian vedĭ v. Domaschewscki *Neue Heidelb. Jahrb.* I (1891) p. 198, *West. Zeitschr.* XXI (1902) p. 175.—Nu se póte cunósce exact legiunea —póte chiar cele două legiunĭ— carĭ staţionaseră aci înainte de venirea legiuneĭ IV Flavia în anul când Moesia a fost împărţită în două provinciĭ consulare. Traian a mutat legiunea IV Flavia la Singidunum şi a înălţat Ratiaria la trépta de colonie: Colonia Ulpia Ratiaria (C I L III 7492, 6294, 8088, 6295, 1641 p. 1020; cf. Kornemann în Pauly-Wissowa IV 547 n. 229); tot aşa a făcut şi cu Oescus, îndată ce acesta a încetat de a maĭ fi lagăr legionar (Colonia Ulpia Oescus CIL III 753, 7426, 7429, 7430, 7431, 14416; VI 31146; cf. Kornemann în Pauly-Wissowa IV nr. 232). Mommsen a stabilit în chip precis *(Hermes* VII), că pentru secolul I al epoceĭ imperiale era o incompatibilitate între lagăr şi oraş, între regimul milităresc şi cel municipal; în sec. II însă satele lagărelor (canabae) dunărene devin oraşe (Aquincum, Carnuntum, Viminacium, Troesmis). Cf. Schulten în Pauly-Wissowa III col. 1455; Nissen *Novaesium* (Bonn. Iahrb. 1904 p. 8 sq).

P. 37 r. 3—4. In loc de: „nu *înainte* de Traian“ trebue „nu *după* Traian“.

P. 37_3. Contra acesteĭ păreri sprijinită de E. Bormann *Oesterr. Iahresh.* I 174, 6, vedĭ Gsell *Essai sur le règne de l'empereur Domitien* p. 136, 6, care admite a. 86, caşi Marquardt, *Römische Staatsverwaltung* I² 303, Schiller *Geschichte der römischen Kaiserzeit*, I 532, Felow op. cit. 3. Comp. şi Ritterling. *Oesterr. Iahresh.* VII (1904) *Beiblatt* 32 sq.

P. 38 r. 2—5. Şterge şi înlocuesce cu: „leg. I. Italica la *Novae*, leg. V. Macedonica, dejà sub Domiţian, la Troesmis; leg. XI Claudia, dejà sub Trajan, la Durostorum“ Cf. Felow, op. cit. p. 66—67 şi n. 8.

P. 38_1 r. 2 de adaos: şi Panonia Superióră. Causa vine de acolo că augustalitatea este aci de origină târdie şi datéză dintr'un timp când *Seviri* şi *Augustales* se apropiaseră dejà uniĭ de alţiĭ. In sec. 2-lea *Seviri Augustales* devin colegiĭ şi se contopesc maĭ mult saŭ maĭ puţin cu Augustales. Cf. adaosul la p. 39_1

P. 39_1 de adaos: Neumann în Pauly-Wissova II, 2349—2369, după care trebue modificată părerea că: *Augustalis* ar fi o expresiune maĭ scurtă pentru *Sevir Augustalis*. Rĕmâne cestiunea de a se sci, dacă Seviri Augustales eraŭ o delegaţiune din simpliĭ *Augustales*, saŭ dacă *Augustales* şi *Seviri Augustales* existaŭ separaţĭ şi fără legătură organică uniĭ lângă alţiĭ (cf. ib. 2350 sq.) Pe *Sexviri* dejà Morcelli şi Marquardt ĭ-aŭ despărţit de Augustales, vedênd în eĭ nisce funcţionarĭ urbanĭ (sevirĭ plebejenĭ) Despre *Seviri Augustales* cf. ibid. 3251; iar literatura cestiuneĭ 2358 sq.

P. 44 r. 7. Pe lângă C I L. III 1498 vedĭ C I L III 8668: Jupiter Coelestis; 894, 6225, 6303, 8148,10199: Jupiter Opt. max. *paternus*.

P. 48_1 de adaos la literatura despre cultul luĭ Serapis în ţările dunărene: Drexler, *Der Kultus der ägypt. Gottheiten in den Donauländern*, Leipz. 1890; în genere Dr. O. Gruppe, *Griechische Mythologie und Religiongeschichte*, München 1906, II 1576—1580.

P. 53 r. 6 de ad. ca notă. La Bjela se află ruinele unuĭ lagăr roman, unde s'a găsit şi inscripţiunea din C I L III 14502¹.

P. 68 r. 15 la cuvêntul Vecina a se adăogi ca notă: Identitatea *Vecineĭ* cu *Mĕcinul* am susţinut-o încă din a. 1899 (*Analele Acad. Române*, seria II, 1898—99, pag. 469). Totuşĭ într'o scriere apărută în 1906 (*Intemeĭerea mitropoliilor* etc.) citesc (pag. 45); „După părerea mea(!) acéstă localitate Vitzina este oraşul Măcin din Dobrogea.“ Despre strămutarea mitropolituluĭ Vecineĭ ca mitropolit al Ţĕriĭ-Românescĭ (Ungro-Vlahieĭ) vedĭ *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* I p. 383—388.

P. 71 r. 11: *Novae* (în loc de *Durostorum*).

P. 77_2. Maĭ adaogă la literatură: Morel, în *Mémoires de la Société d'histoire de la Suisse Romande* XXXIV (1879), care ţine *Canabele* drept o categorie de comunităţĭ neurbane (conventus civium Romanorum), despre care vorbesc Cicero şi Caesar (vedĭ E. Kornemann *De civibus Romanis in provinciis imperii consistentibus*, Diss. Berol. 1892, A. Schulten *De conventibus civium Romanorum*, Berlin 1892; idem „Das territorium legionis“ în Hermes

XXIX 1894, idem art. Canabae în Pauly-Wissowa III 1451 seq), pe când Mommsen, din contra, vede în ele nu o instituţiune civilă, ci cel puţin o instituţiune a priori militară, pentru că dênsul consideră drept mieḍ al comunităţiĭ canabense pe *veterani*, ce ne 'ntâmpină în inscripţiunĭ alăturea de *cives Romani*, neguţătorĭ, aşa precum vedem pe veteranĭ ca element constitutiv al conventuluĭ canabens la Troesmis, Aquincum şi Isca. Acéstă thesă a luĭ Mommsen a fost respinsă de Kornemann şi de Schulten, de óre-ce veteraniĭ nu se deosibesc întru nimic de ceilalţĭ *cives Romani*,—de ce decĭ eĭ s'ar fi constituit într'o Societate deosebită?—,ci intraŭ în Conventul canabens existent la fie-ce lagăr. Dacă aceştĭ *canabenses* ar fi atârnat de legiune, n'ar fi putut avé magistraţĭ curat civilĭ, ci ar fi fost supuşĭ unuĭ *praefectus leguti legionis*, şi când legiunea şĭ-ar fi schimbat lagărul, Conventul n'ar fi remas loculuĭ, ci, ca dependenţă civilă a legiuneĭ, ar fi trebuit s'o urmeze. In scurt, fiinţa Canabelor contraḍice în tóte concepţiunea luĭ Mommsen. Cu acésta aminti ţiĭ scriitorĭ nu tăgăduesc că *canabae* aparţin până la un punct legiuneĭ; la fie-care din lagările cele marĭ de graniţă, aparţinea, ca la fie-care oraş, un domeniŭ maiestatic, un fel de rayon al fortăreţeĭ. Canabele se găséŭ, prin apropierea lor de fondul şi pămêntul milităresc, ca nisce sate pe domeniul imperial; de aceea *canabenses* eraŭ designaţĭ ca *cives Romani legionis illius*. Aşa *canabae* de la Durostorum se numesc *canabae Aeliae*, pórtă decĭ numele împărătesc, ca şi coloniile. Motivul juridic al acesteĭ denumirĭ trebue esplicat prin faptul că teritoriul (territorium legionis) al provinciilor dunărene aparţinea fisculuĭ imperial. Veḍĭ Schulten *Die röm. Grundherrschaften.* — Rĕmâne cert însă, că în secolul al II-lea d. Chr., satele de lagăr de pe lângă castrele legionare de la Dunăre deveniră oraşe, „oraşe de lagăr", căcĭ până aci fuseseră „sate de lagăr". In capul satuluĭ de lagăr se aflaŭ saŭ *magistri* ca în Troesmis, Apulum, Aquincum, saŭ *curatores* ca în Mainz. *Decuriones* aŭ canabenses din Mainz, Troesmis (C I L III 6182,6183, 6195), Apulum.—Marcu Aureliŭ a dat satuluĭ de lagăr Troesmis dreptul de cetate, precum dênsul saŭ fiul săŭ Commodus a făcut acelaş lucru cu Lambaesis, situat la un kilom. de lagărul legiuneĭ III Augusta.

P. 81_4 de adaos: Părăsind Dacia, după terminarea rĕsbóĭelor luĭ Traian cu Daciĭ, legiunea se 'ntórse la Troesmis, unde stete până în primiĭ anĭ aĭ domnieĭ luĭ Marcu Aureliŭ (C I L III 6166, 6168, 6169). Când a pornit la răsboiul parthic în Orient ea se ţiné decĭ încă de armata mœsiacă, ĭar nu de cea dacică. Intre a. 167/168 a fost dusă în Dacia, şi terminându-se rĕsboiul marcomanic s'a aşeḍat la Potaissa (Turda); dovadă este inscripţiunea C I L III 7505 a luĭ T. Valerius Marcianus; acesta intrând în serviciŭ la a. 145, obţine *honesta missio* în 170 în Dacia, de unde apoĭ se 'ntórce *at lares suos* la Igliţa, de sigur el singur, ĭar nu şi legiunea.

P. 91_2 de ad.: şi în *Antike Denkmäler in Bulgarien*, von Ernst Kalinka, Wien 1905.

Pag. 97 r. 9 de adaos ca notă: Titlul onorar de *vir egregius*, întrebuinţat ca titlu oficial şi abreviat: V. E. saŭ E. V., pare că se datoresce luĭ Marcus Aurelius: Cod. Iust. IX, 41, 11: *divo*

Marco placuit eminentissimorum quidem nec non etiam perfectissimorum virorum usque ad pronepotes liberos plebeiorum poenis vel quaestionibus non subici. — Comp. Mommsen *Staatsrecht*, 3 p. 565 n. 4. In inscripţiunea C I L VIII 10570 (din a. 180/3) col. IV, 10: *exemplum epistulae proc(uratoris) e(gregii) v(iri)*. Tot aşa prescurtat găsim titlu de *v(iri) e(gregii)* saŭ *e(gregii) v(iri)* în C I L VI 2010, ĭarăşĭ din timpul luĭ Commodus. Cf. Otto Hirschfeld op. cit. ed. 2 p. 451 seq., unde se dă exemple de procuratorĭ cu titlu de *v(ir) e(gregius)*. In inscripţiunile grecescĭ acest titlu corrĕspunde aceluĭa de: ὁ κράτιστος. — *E(gregiae) m(emoriae) v(ir)* se găsesce în inscripţiunile procuratorilor rĕposaţĭ, cum se vede în C I L VI 1636; VIII, 9760; IX 5439.

P. 102_1 de adaos: Inscripţiunea nefiind completă în partea stângă, Filow, (op. cit. 62), propune lectura: [*vexillatio leg.*] XIIIg. sub Tib. Cl. [*Valeriano (centurio) leg. eiusdem*], admiţênd că la Heviz a fost numaĭ o vexillaţiune, ĭar nu legiunea întrégă.

P. 102_2 de adaos: Este maĭ probabil că leg. I Adiutrix a fost în Dacia numaĭ în timpul rĕsbóĭelor dacice ale luĭ Traian, de óre-ce cele două inscripţiunĭ din Apulum sunt dedicaţiunĭ de veteranĭ aĭ aceleĭ legiunĭ şi nu pot prin urmare dovedi petrecerea legiuneĭ în Dacia, întru cât veteranii putéŭ rĕmâne în acéstă provincie după sfîrşitul rĕsboiuluĭ. Din cărămiḑile aflate la Turnu-Severin cu stampila leg. XIII G(emina) e(t) I Adi(utrix), (cf. maĭ departe nr. 49), resultă numaĭ că amêndouĕ legiunile aŭ participat la rĕsbóĭele luĭ Traian. Prin urmare lipsesce orĭ-ce argument pentru părerea, că leg. I Ad. a aparţinut garnizoneĭ Dacieĭ. După finele rĕsboiuluĭ, legiunea, décă nu s'a întors în Germania, era dejà atuncĭ staţionată în Pannonia. Cf. B. Filow op. cit. 58 sq.

P. 105_2 de adaos: Uniĭ aŭ contestat — fără să fi vĕḑut însă pétra, — lectura *mun. Fl. Hadriani.* In 1877, când am copiat acéstă inscripţiune (veḑĭ *Raport asupra uneĭ misiunĭ epigrafice în Bulgaria*, Buc. 1877), lectura nu presintà nicĭ-o greutate; ea a fost apoĭ confirmată de d. v. Domaschewski. Faptul că nu póte fi vorba la Drobetta de o ocupaţiune trecĕtóre, şi că oraşul, înainte de a fi căpătat dreptul de municipiŭ de la un împĕrat din dinastia Flavia, trebue să fi avut dejà un trecut roman se înţelege de la sine şi resultă şi din baso-reliefurile Columneĭ Traiane, unde figurézǎ ca oraş roman în fiinţă şi cu frumóse edificiĭ, dejà la începutul primuluĭ rĕsboiŭ al luĭ Traian cu Daciĭ. Cf. Cichorius, *Die Reliefs der Trajanssäule* III, 142 seq. O. Benndorf, Arch. epigr. Mitt. XIX 201. Comp. Petersen, *Trajans dakische Kriege* I. II. (Leipzig 1899—1903). Reconstituit tot ca municipiŭ în epoca luĭ Hadrian (de aci gentiliciul *Aelium:* C I L III 8129 şi Ephem. epigr. IV 893, 32, ca şi cognumele *Hadrianum:* C I L III 8017; 14216[9]), devine colonie numaĭ în secol. al III-lea (C I L III 1209, 2679, 8019, 1570, 14468,) şi posedă o garnisonă care apăra castelul de la capul poduluĭ de pétră; după Not. dignit. or. XLII 6, 16, 24 acest castel era ocupat de *cuneus equitum Dalmatarum Divitensium* şi de *auxilium primorum Daciscorum.*

P. 106 r. 22 de adaos ca notă: Contra acestĕĭ părerĭ spriji-

nită pentru prima óră de d. von Domaschewski (*Arch. epigr. Mitteil.* XIII p. 129 seq.) şi adoptată între alţiĭ de dd. Otto Hirschfeld (C I L III p. 1474), A. von Premerstein (*Oesterr. Iahreshefte* 1900 *Beiblatt* colónele 110, 153), şi M. Rostowzew, (*Geschichte der Staatspacht in der römischen Kaiserzeit bis Diokletian* p. 394), a fost în timpul din urmă pusă la 'ndoială de d. C. Patsch (*Mitteil. des Kais. deutsch. Archäol. Instituts*, Roem. Abteil. Band XX (Rom. 1906), p. 223—229. Argumentele principale sunt: *a)* că staţiunile luĭ *vectigal Illyrici* n'ar fi fost numaĭ la graniţele provincielor, cum presupune von Domaschewski, ci existaŭ şi staţiunĭ în interior; *b)* că linia Tsierna, ad Mediam, Pons Augusti—Sarmizegetusa, ar puté fi maĭ sigur staţiunĭ, unde fiscul percepea taxe pentru folosinţa drumuluĭ, de cât staţiunĭ vamale de graniţă, întru căt, dacă am avé până aci o linie de fruntarie, precum şi maĭ departe la Veczel, Zalatna şi Verespatak, atuncĭ Sarmizegetusa, capitala Dacieĭ, s'ar găsì nemijlocit la graniţă, ĭar districtul aurifer s'ar vedea tăĭat în două; de aceea dejà Brandis (în Pauly-Wissowa s. v. Dacia col. 1970), nu admite că Grădiştea şi Zalatna ar fi fost staţiunĭ vamale; *c)* unirea Banatuluĭ Temişóreĭ cu Moesia Superior ar trebui pusă la 'ndoială, ba chiar, strict vorbind, ar trebuì să fie dejà cu totul înlăturată, de óre-ce şi al doilea argument al luĭ von Domaschewski, că în Banat nu avéŭ lagătul lor permanent corpurĭ de trupe din Dacia, ci din armata Moesieĭ Superióre, cade de la sine pentru motivul simplu: că în acest cas Sarmizegetusa, Maroş-Németi şi Sirmium ar trebuì să aparţină aceleĭaşĭ provinciĭ, căcĭ în căte-şĭ trele localităţile amintite s'a dat peste cărămiḑĭ cu stampila legiunilor moesiace: leg. IV Fl. Felix şi VII Claudia; „pe când, ḑice d. Patsch, connexiunile dintre oraşe ne fac din potrivă lămurit să recunóscem că câmpiile de la Temiş aparţinéŭ Dacieĭ". Pentru acésta citéză inscripţiunea votivă găsită la Apulum (Oester. Jahresheft. 1900, Beiblatt c. 183: [*Aes*]*culapio et H*[*yg*]*iae L*(*ucius*) *Iu*[*l*(*ius*) [*B*]*assinus, dec*(*urio*) *col*(*oniae*) *Apul*(*ensis*), *II vir col*(*oniae*) *Nap*(*ocensis*), *flam*(*en*) *col*(*oniae*) *Drob*(*etensis*), *flam*(*en*) *munic*(*ipi*) *Dier*(*nensis*), *dec*(*urio*) *munic*(*ipi*) *Apul*(*ensis*),e[*t*] *Por*(*olissensis*), *trib*(*unus*) *leg*(*ionis*) IV *Fl*(*aviae*), *pro salute Iuli*[ae] *Beronices con*[*i*]*ugis v*(*otum*) *l*(*ibens*) *s*(*olvit*). Din acéstă inscripţiune resultă că Tsierna (Orşova-Vechie), care după von Domaschewski ar aparţine Moesieĭ superióre, se presintă reunită cu oraşe absolut dace: Apulum, Drobeta, Napoca şi Porolissum. De asemenea o altă inscripţiune funerară aflată la Fény, pe malul drept al Temişuluĭ (C. I. L. III 12595: *Aurel*(*ius*) *Faustu*[*s d*(*ecurio*)? *mu*]*n*(*icipii*) *Tib*(*isci*)... *vet*(*eranus*) *vix*(*it*) *an*(*nis*) *XLVI. Septimia Marcia coniux feci*[*t*]. *D*(*is*) *M*(*anibus*) *Iul*(*ius*) *Martialis v*(*e*)*t*(*eranus*), *v*[*ix*(*it*) *an*(*nis*)...], menţionéză un decurio al municipiuluĭ Tibiscum. Nu maĭ puţin în contradicere cu reunirea Românieĭ la răsărit de Olt împreună cu Moesia inferior, ar fi după d. Patsch staţiunea din Durostorum, şi graniţa vamală între douĕ părţĭ ale uneĭ singure provinciĭ. Asupra păreriĭ d-luĭ von Domaschewski cf. încă maĭ departe p. 109 nota 1 şi adaosul la aceiaşĭ notă. Cât despre studiul

d-luĭ Patsch vom avé ocasiune să revenim în notele adaose ceva maĭ departe, la pag. 642.

P. 107_1 de adaos: E de admis că guvernarea Dacieĭ inferióre de către un procurator a fost de caracter provizoriŭ, în chip trecĕtor, sub domnia luĭ Hadrian şi începutul domnieĭ luĭ Pius; procuratorul comandà trupele de pe lângă limes alutanus sub ordinile superióre ale guvernatoruluĭ de rang pretorian al ambelor Daciĭ.

P. 109_1 de adaos : Asupra păreriĭ luĭ Domaschewski cf. Brandis în Pauly-Wissowa IV, 1970, şi Felow op. cit. 5, 58. Despre Dacia în genere cf. Brandis, l. c. 1948—1975, şi Nicola Feliciani, s. v. Dacia în de Ruggiero, *Dizionario epigrafico di Antichità Romane*, vol. II.

P. 113_5 de adaos : Următórea inscripţiune descoperită la Celeiŭ în tómna a. 1906 şi comunicată de noĭ în şedinţa publică de la 19 ian. 1907 a Academieĭ Române : „*Deae Nemesi, pro salute aug*(*gustorum*), *curial*(*es*) *territ*(*orii*) *Suc*(*idavensis*), *templum a solo restituerunt*“ dovedesce că Celeiul s'a numit *Sucidava*, şi că nu se bucurà de dreptul de cetate, de óre-ce era numaĭ un *territorium*. Ea figuréză la Ptolemeŭ (*Geogr*. 3, 8, 4 : Σουσίδαβα), în Notitia Dignitatum (*Or*. XLII, Dacia ripensis r. 39 : *praefectus legionis quintae Macedonicae, Sucidava*); (acéstă Sucidava diferă de Sucidava din Dobrogea, amintită în *Notitia Dignitatum Oriens* XLI ca făcênd parte din Moesia Secunda: odată sub insignia Sucidava, şi apoĭ l. 17 : *Cuneus equitum Stablesianorum Sucidava*), precum şi în Prokopios (de aedif. IV, 6 p. 291 ed. Dindorf) unde lectura Σικίβιδα este de sigur o greşală de copist în loc de Σικίδαβα=Σουκίδαβα. Termenul *curiales* in loc de decuriones ne duce la o epocă târdie. După arătarea luĭ Prokopios, împĕratul Justinian a construit pe malul drept al Dunăriĭ castelul *Palatiolum* (Παλατίολον), ĭar pe malul opus a rezidit Sikivida (Σικίβιδα)=Sucidava). Urméză deci că colonia Malvensis trebue căutată aiurea, tot în Oltenia, dacă nu cum-va ea nu este de cât numirea indigenă, dacică, a colonieĭ Romula, singura colonie (afară de Drubetta), ce cunóscem în Dacia sudică.

P. 119_1 de adaos: Asupra luĭ M. Claudius Fronto cf. *Prosopographia* I nr. 699, ĭar despre presumatul sĕŭ fiŭ M. Claudius Fronto Neocydes, tot acolo I nr. 700, unde se presupune a fi fost fiul luĭ Claudius Neocydes (la nr. 751).

P. 121 r. 20 de adaos ca notă: Despre Sex. Cornelius Clemens cf. *Prosopographia* I nr. 1085.

P. 121_1 de adaos: Despre M. Statius Priscus Licinius Italicus cf. *Prosopogr.* III nr. 637, ĭar despre P. Furius Saturninus II nr. 407.

P. 122_1 de ad.: Inscripţiunea C I L III 1464 este posterióră a. 205. Alte exemple cunoscute de *procuratores vice praesidis* saŭ *agentes vices praesidis*, maĭ sunt, pe lângă cele adunate la Marquardt, op. cit. I p. 556 n. 8, încă şi următórele: C I L XIII, 1807; C I L VIII, 8328 add. şi C I L VI, 1638.

P. 123_1 de ad.: Din inscripţ. C I L III 6757=6055 se vede că procuratorul Dacieĭ Porolisensis este înaintat la *ducenarius*. Atare indicaţiune a salariuluĭ se face în adins în aceste cazurĭ.

P. 128: Paginaţia de la 128—145 urméză a se îndreptà ast-fel:

127 devine 129; 128=130; 129=131 etc. până la 142=144. A se îndreptà de asemenea colon-titlu (p. 129—143): în loc de *Monumente religióse* trebue a se citi: *monumente imperiale*.

P. 130_1 de adaos: La Jajdji (spre sud de Şistov) s'a găsit un al patrulea exemplar (C. I. L. III 14422 [1]): „*Ex auctoritate imp* (*eratoris*) *Caesaris, divi Traiani parthici filii, divi Nervae nepotis, Traiani Hadriani aug*(*usti*), *p*(*atri*) *p*(*atriae*), *pontifici maximo, tr*[*i*]*buniciae potes*[*tatis*] *XX, co*(*n*)*s*(*ulis*) *III, An*[*tius*] *Rufinus inte*[*r Moe*]*sos et Thraces* [*fi*]*nes posuit*." Locul aflăriĭ acesteĭ petre de hotar dovedesce că linia de graniţă apusană a provincieĭ Thracieĭ, şi prin urmare a teritoriuluĭ cetăţiĭ Nicopolis ad Istrum, nu mergé până la Asamus (Nicopolis din faţa Turnuluĭ-Măgurele), precum admite Premerstein op. cit., ci lua direcţiunea spre Novae, atingênd malul Dunăriĭ spre rĕsărit de Dimum în regiunea Şistovuluĭ. Dimum (aḑĭ Bjeleni) situat la rĕsărit de actualul Nicopoli era capitala uneĭ regiunĭ propriĭ, precum dovedesce inscripţiunea din Roma C I L VI 32549. Prin urmare regiunea oraşuluĭ Nicopoli de aḑĭ nu apartinea teritoriuluĭ cetăţiĭ Nicopolis ad Istrum, fiind din colo de graniţa acestuĭ teritoriŭ, căcĭ Nicopolis menţionat de Prokopios nu póte fi de cât *Nicopolis ad Istrum*, pe când castelul Nicopolis de la Dunăre este o fondaţiune cu mult maĭ târḑie. De îndreptat în acest sens cele ḑise la pag. 142 r. 12: „şi apoĭ ţine malul rîuluĭ Osma până la vărsarea luĭ în Dunăre". De pe la finele secoluluĭ al II-lea Haemus formézǎ limita dintre Moesia inferior şi Thracia.

P. 136_1 de adaos: iuscripţiunea póte fi citită şi: *f*(*ines*) *t*(*erritorii*) *Call*(*atidis*).

P. 136_3 de adaos: inscripţiunea(=C. I. L. III 12507) se póte citi şi: [*f*(*ines*) *t*[*e*]*rr*(*itorii Odess*(*i*).

P. 141 r. 4—5 de j. în sus: se şterg cuvintele: „zidit de împĕratul Justinian", caşi cuvintele „se înşélă dar... când" de la nota 6 din josul pagineĭ, la care notă se adaogă următórele: Prima apariţiune a castelului Nicopolis de la Dunăre o găsim într'o visiune a profetuluĭ Isaia (un amestec apocalyptic de oracule şi istorie), care pune întemeierea oraşuluĭ în a doua jumătate a secoluluĭ al X; el nu figurézǎ la Theofilact nicĭ la Arabul Idrisi din sec. XII, nicĭ în poema luĭ Manuel Philes către generalul Glavas (pe la a. 1305). Numaĭ când Turciĭ începură să trécă Balcaniĭ, fortăréţá jócă un rol însemnat şi se arată în isvóre. Aci dete ţarul bulgăresc Joan Alexandru un privilegiŭ Veneţienilor în a.1352 „in Nicopoli". Tot aci ţarul Joan Şişman a fost învins şi robit, ĭar cetatea a rĕmas capitala turcéscă a Bulgarieĭ centrale, capitala unuĭa din cele treĭ sandgĭacurĭ ale Dunăriĭ de jos. — Textul din Prokopios (*de aedit.* p. 307 B.) se raportézǎ decĭ la *Nicopolis ad Istrum*, întemeiat de Traian, 3 ore departe de Trnovo, (satul de azĭ Nikjup), reconstruit de Justinian, şi menţionat în cele din urmă sub împăratul Maurikios. Cf. Dr. C. Jirecek, *Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer* (Sitzungsber. Wien. Akad. vol. 136 Wien 1897).

P. 142_5. De adaos: După altă părere, care ni se pare maĭ pro-

babilă, *ripa Thraciae* este numaĭ partea maluluĭ dunărén ce aparținea regiuneĭ cetățiĭ Nicopolis ad Istrum (regiunea între Trimammium și Novae); acésta anume în timpul când Nicopolis se ținea de provincia Thracia și încă nu se alipise la Moesia inferióră (înainte decĭ de ultimiĭ anĭ aĭ luĭ Commodus saŭ începutul domnieĭ luĭ Septimiŭ Sever).

P. 143_2 de adaos: Totușĭ, din causă că e vorba de un veteran, acéstă inscripțiune nu póte fi adusă ca dovadă. Maĭ departe: împrejurarea că altarul cu inscripțiunea 7420 este ridicat pentru sănătatea luĭ T. Vitrasius Pollio, guvernatorul Moesieĭ inferióre, vorbesce în favórea păreriĭ luĭ Mommsen, cași faptul aflăriĭ tot în Almus (Lompalanca) a uneĭ liste de 16 principales din legiunea I Italică (C I L III 14409[1]), o legiune adică a Moesieĭ inferióre.

P. 158, r. 4 de adaos ca notă: Probabil că pétra provine din Oescus, și că a fost întrebuințată maĭ târḑiŭ în Celeiŭ ca material de construcțiune. In acest cas Zoticus și Salvianus, servi vilici, sunt agențiĭ vamalĭ aĭ statiuneĭ Oescus, întru cât Malva nu maĭ póte fi așeḑată la Celeiŭ.

P. 159 r. 8 de j. în sus: *Aurelio* în loc de *Aleurio*.

P. 161 r. 2 de j. în s.: ἐπιστράτηγος iar nu ἐπιστρατιγὸ.

P. 163 r. 2 de j. în s. de adaos ca notă: Din împrejurarea că în inscripțiunea de la Ephes Cl. Xenophonte se numesce: *proc. Illyrici per Moesiam inf(eriorem) et Dacias tres,* pe când aceeașĭ persónă în inscripțiunea de la Celeiŭ se numesce scurt numaĭ: *proc(urator) Aug(usti),* — d. Otto Hirschfeld (*Untersuchungen über römische Staatsverwaltung,* ed. II (1905, p. 89) trage conclusiunea, că nu e nevoe ca titlu de *procurator vectigalis Illyrici* să însemneze administrațiunea întreguluĭ domeniŭ vamal, și decĭ procuratoriĭ vamalĭ, cași arendașiĭ, în de regulă n'aŭ avut să administreze vama illyrică în tótă a sa întindere colosală.

P. 165, r. 6: veḑĭ nota precedentă.

P. 175_1 de adaos: Dessau (*Inscriptiones latinae selectae* I, nr. 641) pune inscripțiunea nóstră între 293—300. Maĭ precis am puté ḑice că ea datéză din a. 294, când Diocleţian se găsea la Transmarisca dând decretul din Cod. Just. VI, 42, 28 cu data: D. XV K. Nov. *transmare* cc cons.=a. 294. După cum observă Mommsen (nota 13) *trans mare= Transmarisca.* Putem cu ajutorul datelor din decrete urmărì întregul itinerar din acel an al împĕratuluĭ. Până în Marte el se află în Sirmium; merge apoĭ la Viminacium, Ratiaria, Cibru și Variana, se opresce la Transmarisca, și de acolo în josul Dunăriĭ la Durostorum; în urmă la Anchialos, și așa maĭ departe până la Constantinopole. — Panegyricul pentru Constantius, ținut de Eumenius în a. 297 d. Ch., amintesce între altele și supunerea Goților de către Romanĭ (cap. 10); titlul însă de *Goticus* dat luĭ Diocleţian într'o inscripțiune din acest an este pus la îndoială (Comp. Rappaport, *Die Einfälle der Goten* etc. Leipzig, 1889 p. 107). In orĭ-ce cas este sigur că Diocleţian a repurtat maĭ multe victoriĭ asupra Goților și Sarmaților, chĭar și în a. 302, și că a apărat vitejește granița dunărénă, Cf. Seeck, *Rhein. Mus.* 48 (1893), p. 201; Mommsen în *Hermes* XXIV (1889) p. 210,

P. 178 r. final de adaos ca notă: O cărămidă găsită la Kadiköi (vechia Candidiana, Bulgaria) pórtă stampila „*leg. XI Cl(audia) F(elix)* Tram(ariscae)".

P. 183_3 de adaos: de sigur că fundaţiunea castelului Constantiana Daphnes se datoresce luĭ Constantin cel Mare, care, cu prilejul uneïa din expediţiunile sale contra Goţilor în Ţara Românéscă, anume cea din a. 323, trecând Dunărea pe la Turtucaia, a găsit necesară stabilirea unuĭ cap de pod (punct de trecere) pe malul stâng, la Daphnis. Comp. Procopios *de aedif.* IV, 7. (Cu ajutorul indicaţiuneĭ locurilor de unde Constantin a dat constituţiunile şi legile sale, aşa cum acestea sunt rînduite în noua ediţiune a codiceluĭ Theodosian, publicată de Th. Mommsen şi P. Meyer, Berlin 1905, — se póte urmări cu amănuntul itinerariele împĕratuluĭ în expediţiunile sale de la Dunăre). O dată cu întărirea ambelor malurĭ dunărene prin castele, el a construit (dacă nu reconstruit, vedĭ pag. 244) podul de pétră peste Dunăre între Ghighen (Oescus) şi Celeiŭ, putênd să se laude (ap. Julian, Caesares p. 423) de a fi recucerit Dacia Traiană. La Daphnis Constantin cel Mare a bătut monede de aur, de argint şi de bronz, carĭ amintesc victoriile luĭ asupra Goţilor. Iată aceste monede după descrierea luĭ Cohen, VII, 237,89 seq.: „Nr. 89: Avers: *Constantinus max. aug.* Bustul seŭ diademat şi drapat spre drépta. Rev.: *Constantiniana Dafne.* Victoria stând la stânga pe un cippus şi privind spre drépta; ea ţine câte un palm în fiecare mână; înaintea eĭ, un trofeŭ; la picĭórele sale un captiv în genuche, cu mânele rezemate pe pămênt; sub picĭórele sale, un scut: în câmp, B şi un coĭf; la exergă, CONS* (de aur). — No. 90: Acelaş bust şi aceĭaşĭ legendă; Rev.: Acelaş revers, dar în câmp, *A* (saŭ II?). — 91. Acelaş bust şi aceĭaşĭ legendă (argint). Rev.: Acelaş revers, dar Victoria pune picĭorul pe un captiv îngenuchiat care 'şĭ întórce capul. (Victoria pare a 'şĭ da capul la o parte ca să eviteze de a privì pe captiv); înaintea eĭ, un trofeŭ, şi un scut alăturea de captiv. (bronz mic). — No. 92: Varietate. Aceĭaşĭ legendă. Capul sĕŭ diademat la drépta (bronz mic"). — Este meritul luĭ Gretzer de a fi recunoscut cel dintâiŭ din vechiĭ numismaţĭ că Constantiniana Dafne nu póte fi Daphne, un suburbiŭ al Antiochieĭ, ci Daphnis din Ţara-Românéscă, de care vorbesce Procopios. Părerea luĭ Gretzer a fost adoptată de Spanheim, de Eckel şi de Cohen, şi astă-dĭ nimenĭ nu se maĭ îndoesce de temeĭnicia eĭ.

Pe la Transmarisca-Daphne a trecut Dunărea şi împĕratul Valens pe un pod de vase (în primăvara a. 367) în potriva luĭ Athanaric, principele Visigoţilor. (Ammian. Marcellinus XXVII, 5, 2 sq.).

Pag. 184 r. 1, şterge: „Dinigothia (= Dinogetia, la gura Siretuluĭ lângă Galaţĭ)" şi înlocuesce cu: „Sucidava (Or. XLII; cf. adaosul la pag. 113_5 propus maĭ sus (p. 636).) Cât privesce pe Dinogetia, socotim că ea trebue pusă pe malul drept al Dunăriĭ, identificând-o cu ruinele castelului Bisericuţa, în faţa Galaţilor. Argumentele principale sunt: 1° Dinogetia la Ptolemeŭ are o lungime de 53°,10, pe când întorsătura, ce face acolo Dunărea, mĕsóră numaĭ 53°. Ar urmà decĭ, în casul când Dinogetia ar fi fost pe malul stâng, ca unghĭul Dunăriĭ să fie spre apus de Dinogetia, ceea-ce nu corĕspunde

realităţiĭ. Apoi 2°, în Itinerariul Antonin, Tabla Peutingeriană şi în cele-alte izvóre unde Dinogetia ne întâmpină, ea figurézā în Moesia Inferiórá (în Notiţia Dignitatum: Dinigothia Or. XXXIX, 24 in Scythia). In chărţile IV şi V din suplementul volumuluĭ III din Corpus Inscript. Lat., Dinogetia este aşezată pe malul drept, pe când în charta cea vechiă era pusă greşit pe malul stâng. Rĕmâne deci de găsit numele antic al ruinelor de la Gherghina. Cât despre Cetatea Bisericuţa, ea este situată la $4^1/_2$ km. spre Nordvest de satul Garvan, pe o insulă stâncósă la rĕsărit de délul Bugeacu, pe unde Ruşii trecură în Sudul Dunăriĭ în a. 1877. Spre vest cetatea este despărţită de cel-alt teren prin o gârlă a Dunăreĭ, care în chartă se numeşte *Gărla Lăţimeĭ*, dar lăcuitoriĭ îĭ zic *Gărla Bisericuţeĭ*. Ea are forma dreptunghĭulară lungăréţă; laturile de Nord şi de Sud mĕsóră 45 m., pe când celelalte laturĭ aŭ lungimea de 145 m.; ea este întărită cu ziduri puternice, ce se prelungesc până la 20 m. în jos până la pólele stânceĭ; are rezemătorĭ de zid şi turnurĭ marĭ exterióre, carĭ sémănă a fi rotunde. La laturele cele înguste se cunosc urmele porţilor; în lăuntrul cetăţiĭ de asemenea se vĕd urme de clădirĭ. Deşi acéstă cetate este natural fortificată prin posiţiunea eĭ inaltă de 30 m. d'asupra niveluluĭ Bălţiĭ, totuşĭ se cunósce în jurul eĭ pe la pólele stâncilor urmele unuĭ şanţ înconjurător lat de 20 m. In préjma cetăţiĭ sunt viile lăcuitorilor din Azăclăŭ, unde se găsesc cĭoburĭ, monede romane şi bizantine, cărămiḑi late şi ziduri vechĭ, ce dovedesc că în jurul cetăţiĭ militare eraŭ şi aşeḑeminte civile. Acest castru roman este unul din cele maĭ frumóse şi maĭ bine păstrate din Dobrogea. Zidurile luĭ inconjurătóre se vĕd din depărtare. După posiţiunea luĭ dominantă în teren, la cotul Dunăriĭ, şi tăria construcţiuneĭ luĭ, castrul avé un rol însemnat pentru paza fruntarieĭ romane. Drept cap de pod îĭ servé castrul roman de la gura Siretuluĭ (Gherghina saŭ Barboşĭ). După cum spun lăcuitoriĭ, chiar se află peste baltă spre vest urmele unuĭ dig zidit numit „podul de pétră", care duce spre Gura Siretuluĭ; aceste urme însă nu le-am putut vizità, căcĭ în timpul escursiuneĭ nóstre din 1898 apele eraŭ marĭ. De sigur că aceste două castre: Dinogetia şi cel de la Gherghina, legate împreună, alcătuiaŭ cheia Dunăriĭ de jos; acì era cea maĭ îngustă trecătoare a fluviuluĭ pentru un duşman care vinė dinspre Nord saŭ Vest. Atuncĭ când înghĭaţă Dunărea, cineva póte veni pe jos de la Galaţĭ până la Bisericuţa într'o oră şi jumătate, ĭar de la gura Siretuluĭ în două ore. Prin *Vîrtop*, — aşa se numesce locul de la pólele déluluĭ Bugeacu, vis-à-vis de cetate, — se cunosc şi urmele unuĭ drum vechiŭ tăiat în teren, care se ḑice că ducea de la Bisericuţă la podul de pétră; tot acolo se vĕd şi urme de vechĭ vărăriĭ, carĭ pot să fi servit pe vremurĭ lăcuitorilor Dinogetieĭ.

P. 191 r. 3 de jos în sus, de adaos ca notă: Une-orĭ în loc de *genius publici portorii* găsim *genius splendidissumi bectigalis Illyrici* (C I L III 8140) saŭ numaĭ *genius Illyrici* (Jahresh. 1903 Beibl. col. 29 nr. 36), adică ḑeul protector, care îngrijesce de portorium publicum Illyrici, de aşa numitul *fructus Illyrici*.

P. 198 r. 3 de adaos ca notă: Inainte deci de sus citatul

studiu al d-luĭ Patsch, noí admisesem pe lângă taxele de vamă la fruntarie, încă şi accisele şi taxele impuse călătoruluĭ pentru drumurĭ şi la trecerea podurilor peste rîurĭ. Astfel, staţiunea Pons Augusti (la Mureş) nu 'şĭ are alt rost, caşi Tsierna şi Celeiu, Confluentes (C. I. L. III 15184[8]) la reunirea Saveĭ cu Dunărea, Boiodurum la gura Innuluĭ, Pons Aeni (=Statio Enensis,) Kulicĭ la vĕrsarea Moraveĭ în Dunăre, etc., fie că este vorba de pódurĭ, saŭ simplu numaĭ de trecerea rîurilor; căcĭ de sigur se percepéŭ taxe pe Dunăre, Drava, Sava, Mureş, etc. — Contra uneĭ asemenea părerĭ nicăirĭ d. von Domaschewski nu s'a pronunţat, vorbind numaĭ despre staţiunile de la graniţele imperiuluĭ şi cele dintre provinciĭ, şi este maĭ mult de cât sigur, că numaĭ în ḑiua când vom posedà o cunoscinţă maĭ adâncită a însemnătăţiĭ căilor comerciale, a situaţiuneĭ staţiunilor şi a distanţeĭ dintre ele, cum şi un material epigrafic maĭ bogat, nimenĭ nu se va maĭ puté indoì de existenţa vămilor din interiorul provincielor.

P. 202_1 de adaos: Pentru *vectigal Illyrici* C I L III 4063, 5691, 7435, 7479, 8140, 8163, 13396.

P. 203_1 de ad.: Inscripţiunea este de pe la finele secol. al II, căcĭ Mactaris se numeşte în ea colonia. Numele de *Aelia Aurelia* dovedesce că a devenit colonie sub Commodus (C I L VIII p. 1219), de unde resultă că în acel timp existaŭ încă societăţi de arendare cu *mancipes* în cap. (Cf. Hirschfeld op. cit.[2] 85).

P. 204_1 r. 10 de sub notă de ad.: Staţiunea Vratnic (C. I. L III 13283; cf. ib. p. 2328[175]) este depărtată cu 11 kil. de fruntaria maritimă din Zengg, deci după d. Patsch (l. c.) nu a fost o staţiune de graniţă, ci de vamă interióră.

P. 205_3 de ad.: şi Rostowzew, *Geschichte der Staatspacht in der römischen Kaiserzeit bis Diokletian* în Philologus 9. Suppl. Band p. 329—512, în special p. 394. Inscripţiunea de pe pecetie (Benndorf=C I L XV 7975) dovedesce că arendarea acestor vămĭ se făcea de fiscus, în care se vĕrsà venitul lor, chĭar şi din provinciile Senatuluĭ. Juriştiĭ vorbesc deasemenea despre *conductores vectigalium fisci* (Papinian *Digg.* 50, 5, 8, § 1. Callistratus *Digg.* 50, 6, 6. § 10; comp. Ulpian *Digg.* 39, 4, 1 § 1).

P. 205_5 de adaos: se póte citi şi: *proc. p(ublici) p(ortorii) X* (= decimae). D. Hirschfeld (op. cit.[2] 79 nota 2) se 'ndoesce de acéstă lectură: *decimae*, de óre-ce inscripţiunea CIL III S. p. 2198 a fost numaĭ o singură dată copiată, şi că probabil acolo textul este stricat, ceea-ce resultă şi din explicaţiunea luĭ Mommsen, care citesce: proc. p(rovinciae) P(annomiae) [s(uperioris)]. D. Hirschfeld (ib). maĭ observă că titlu de *procurator Illyrici per Moesiam inferiorem et Dacias tres* nu este o dovadă suficientă despre faptul că Dacia de la Marcus încóce era numĕrată ca treĭ provinciĭ vamale separate, cum nu fusese nicĭ înainte de Marcus, fiind socotită ca o singură provincie.

P. 206_2 de adaos: Inscripţiunea III S. 11674 s'a corectat la No. 13522 din acelaş Corpus; începutul eĭ trebue citit astfel: *Marti aug(usto)* pro salute etc.

P. 209_2 de adaos: Pontebba, ca şi Plochenalp (la răsărit de

Mauthen) aparţin nu Italieĭ, ci Illyriculuĭ, de óre-ce în ambele staţiunĭ vedem că se percepea vama Illyriculuĭ, ĭar nu cea italică: decĭ Pontebba-Saifnitz, caşi Pleckanalp-Reisach (C I L V 1864; C I L III 4720) eraŭ staţiunĭ nu de graniţă, ci pentru drumurĭ. Tot astfel *statio Turicensis* din domeniul vamal al Gallieĭ, de óre-ce ea se găsesce cu mult maĭ departe de fruntaria rĕsăritenă a Gallieĭ; idem Savaria şi Sirmium, precum şi staţiunile cele nouĭ constatate în Moesia superior (despre care veḑĭ maĭ departe). — De asemenea Seben (Sublavio), de unde provin inscripţiunile C I L V 5079, 5080 privitóre la T. Iulius Saturninus (veḑĭ maĭ departe p. 208), de óre-ce acesta fusese arendaş al vămiĭ Illyriculuĭ, iar nu al Italieĭ.

P. 210_1 de adaos: Inscripţiunea citată= C I L III 13396.

P, 211, r. 4, şterge *Malva* şi înlocuesce-o cu *Sucidava*.

P. 212, r. 15 idem idem.

P. 212 între rîndul 13 şi 14 adaogă: 3 bis: *Dimum-Giridava*, aprópe de Novae, la malul Dunăriĭ lângă graniţa dintre Moesia şi Thracia; ĭar ca notă: La satul Pelişat (Bulgaria) s'a găsit inscripţiunea C I L III 12399: *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) ceteris[q]ue diis deabusq(u)e Giridavens(ibus) Memor Aug(ustorum trium) n(ostrorum) ser(vus contra)sc(riptor) stat(ionis) Dim(ensis) gravi va[l]etudin[e] liberatus.* E vorba decĭ de un *vilicus stationis Dimensis Giridavae*, care a indeplinit votum după ce a scăpat dintr'o grea bólă. O altă inscripţiune s'a găsit la Beleni (Bulgaria), care corespunde luĭ Dimum (Itin. Antonin 221 şi Tab. Peuting: *Dimo*; Procop. de aedif. IV 11; Δίμω; Not. Dign. Or. 40, 12: *cuneus equitum Solensium, Dimo*). Inscripţiunea figurézä în C I L III 12363 şi sună: *Quintil[lus T. Iul(ii) Sat[ur]nini c(onductoris) serv[us] et eiusd(em) lib(ertus)*. Acelaş T. Iul(ius) Saturninus c(onductor), adică publici portorii Illyrici, ne 'ntâmpină în staţiunea Loncium în Noricum (C I L III 4720); apoĭ la Alburnum în Dacia (C I L III p. 958); şi în valea rîuluĭ Eisack (C I L V 5079): decĭ o nouă dovadă că portoriul Illyriculuĭ în provinciile dunărene fuseseră arendate uneĭ singure societăţĭ.

P. 212_8 de ad.: In loc de 5168, trebue 1568.

P. 213_2 de adaos: Iată completată, graţie călătorielor d-lor von Premerstein şi Vulicĭ, lista staţiunilor vamale cunoscute până astăḑĭ în Moesia Superior, (ap. Patsch l. c.):

1. Kulicĭ, la gura Moraveĭ în Dunăre (C I L 1647=8140).
2. Viminacium (*Oesterr. Jahreshefte* 1905 *Beiblatt* col. 3 nr. 8: *M. Antoni(o) M. f. Fabia Fabiano, proc(uratori) XL Galliarum et portus item, argentariar(um) Pannonicar(um), (conductori) portori Illyrici, patrono bono Mercator lib(ertus).* De sigur că dedicaţiunea în Viminacium s'a făcut luĭ Fabianus numaĭ în calitate de conductor. El aparţinea familieĭ Antoniilor, care în cursul secoluluĭ al 2-lea formă o societate ţinênd în chip ereditar în arendă vămile Illyriculuĭ, ca şi familia Iuliilor. Cf. maĭ departe, pag. 220 si C. Patsch, *Rom. Mitt.* VIII 197 seq. M. Rostowzew, *Arch. epigr. Mitt.* XIX 137.16.
3. Ratiaria.
4. Ravna (Oester. Jahreshefte 1903 Beiblatt col. 50 nr. 59 (*Dis*

man(ibus). Iulia Antonia, v(ixit) a(nnis) XXIX, et Calbo (=Calvo) alumn(o), v(ixit) a(nnis) V. Achilleus vil(icus) coniugi et alumno b(ene) m(erentibus) et Antoni Invictianus, Achillius, Achillia m(atri) dulc(issimae b(ene) m(erenti) p(osuerunt). Cu drept dl. Premerstein a identificat pe Achilleus cu *Achilleus eorundem* (adică al împĕratuluĭ) ser(vus) vi[l(icus)] care a servit maĭ înainte saŭ maĭ în urmă la Kumanovo (C I L III S 8243 din a. 216).

5. Lomniţa lângă Trn, situată pe insemnata cale comercială ce trece prin acea vale.

6. Kumanovo (C I L III 1697=8243) cf. p. 215 n. 3.

7. Kleceovaţ (Oester. Jahreshefte 1903 Beiblatt col. 39 nr. 45. (In faţă: [? *Genio stat(ionis)*] *Fanomag(nensis) pro (salute) Aug[g.] n [n.] Apollonides eorund(em) vect(igalis) I[l]lyr)ici ser(vus) (contra)sc(riptor) st(at)ionis F[a(ni ?) M(agni ?) lud.* (?), *quam voverat (contra)sc(riptor) stat(ionis) Vizi(ani). V(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).* Latura din stânga: *[G]en[t]iano et Ba]sso co(n(s)ulibus)*]. Latura din drépta: (Monokondylion) *Vizianus.* (A. 211). Idem *Oesterr. lahreshefte* 1904. Beiblatt col. 3 nr. 3: In faţă: *Fano mag(no pro sal(ute) Aug[g(ustorum)] n[n]* (=*nostrorum duorum*) *Apollonides eorumd(em) vect(igalis) Illyr(ici) ser(vus) (contra) sc(riptor) stat(ionis) Lamud, quam voverat (contra)sc(riptor stat(ioni) Vizi(ani), v(otum) s(olvit l(ibens) m(erito).* — Pe latura stânga: — *anus Vizi* — (=*Vizianus*). — Pe latura dréptă: *Gentiano et Ba[sso] [co(n)s(ulibus.* (A. 211).

8. Runjevo lângă Kaceanik (C I L III 8155).

9. Gornja Guşteriţa (C I L III 8170=12664 şi Oester. Jahresh. 1903 Beiblatt col. 25).

10. Lapje selo=*Ulpianens(is)* (*Jahresh.* 1903 *Beiblatt* col. 29 nr. 36: *Genio Illyrici pro salute imp(eratoris) Caes(aris) M. Aur(eli) Severi* Alexandri Aug(usti) et Mameae *Aug(ustae) sub cura Ant(oni) Si[lvani v(iri) e(gregi) proc(uratoris) Iulianus vilic(i) sta(tionis) Ulp(ianensis) tabul(arius) sumpt(u) suo [fe]c(it) Albino et Maximo consul(ibus).* (A. 227). Cf. O Hirschfeld, *Die Kaiserl. Verwaltung*[2]. p. 88 nota 4.

11. Statio Vizianus pe calea Naissus-Lissus (Jahresh. 1903 Beiblatt col. 39).

12. Guberevaţ=Guberevţi (cf. pag. 215 nota 1. — Eĭ bine, niciuna din aceste 12 staţiunĭ, afară póte de cea numită Kleceovaţ, nu se găsesce la vre-una din graniţele admise de către von Domaschewski.

P. 214_1 de adaos: Din potrivă C. Patsch (l. c)., care susţine că proveninţa petreĭ este „Ischel an der Taun“, decĭ nu póte fi vorba de o staţiune de graniţă, ci de o staţiune interióră.

P. 215 r. 12: *Ad Mediam*, nu *Ad Median.*

P. 220_6 de ad.: Hirschfeld (op. cit.[2] 87) observă că acelaş C. Antonius Rufus, ce era cunoscut ca: *conductor p(ublici) p(ortorii)* in Illyria, se numesce într'o inscripţiune din Atrans (C I L III 5117) *proc. Aug.*; în două din Pœtovium (III 14354 [33,34]) *proc. Aug. p(ublici) p(ortorii)*, şi în fine într'una din Dalmaţia (III 13283) *praef. veh(iculorum) et cond(uctor) p(ublici) p(ortorii)*; el a luat deci deja în calitatea luĭ de arendaş un post imperial. Invĕţatul profesor maĭ

adaogă că în timpul luĭ Marcu Aureliŭ, în Illyria, caşi în Asia, transformarea arendeĭ vămilor în percepere directă s'a făcut în aşa chip, că arendaşii aflaţĭ în funcţiune — şi carĭ deja eraŭ semi-funcţionarĭ şi îngrijiseră de percepere în schimbul dăriĭ uneĭ quote determinate, — aŭ devenit procuratorĭ imperialĭ. Cu dênşiĭ rămaseră în serviciŭ atât *vilici* cât şi *constrascriptores*.

P. 220_7 de adaos: 4024, 4155, 4716, 4720, 5124, 5691, 12399, 13396, 14062.

P. 220 r. 1 şi nota 3 de ad.: In loc de *Ti.* Iul. Saturninus trebue *T(itus)* Iulius Saturninus (Cf. C I L III 12363). El s'a identificat cu drept cuvênt cu T. Iul. Saturninus *procurator Augustorum* saŭ *proc. Augustorum* et *Faustinae Aug.* (Dessau 1382, 1383), dar aci d. Hirschfeld nu 'l consideră ca procurator vamal, ci ca procurator patrimonial.

P. 220 r. 15 de ad. ca notă: Maĭ cităm ca făcênd parte din personalul conductorilor pe: *scrutatores* (C I L III 14354 [27]: *Theodorus p(ublici) p(ortorii) scrut(ator) stat(ionis) Poe(tovionensis* ; C. I. L. 5122: *Abascantus Antoni Rufi s(ervus) scrut(ator)*; cf. Hirschfeld op. cit. [2] 87 n. 1).

P. 222_1 de adaos: Acesta este un libert imperial: *ex tabulario vectigalis Illyrici;* cf. nr. 151 84[8]; *Iahreshefte* 1903 *Beiblatt* col. 29. nr. 36; *Iulianus vilic(i) stat(ionis) Ulp(ianensis) tabul(arius)* din a. 227. Comp. R. Cagnat, op. cit. p. 97.

P. 225 r. 16: în loc de *Malva* pune *Sucidava*.

P. 227 r. 12 de adaos ca notă: După uniĭ *valli pede* ar fi în loc de *vallo;* vedĭ *Der obergermanisch-raetische Limes des Roemerreiches*, lief. XXVII (1906) p. 8 nota 1, unde *duplicato valli pede* se ĭa în înţeles de „s'a îndoit grosimea ziduluĭ", saŭ că *pede* ar fi în loc de *pedatura*.

P. 227 r. 14 de adaos ca notă: *Burgus* este un cuvênt străvechiŭ german împrumutat de Romanĭ de la veciniĭ lor mărginaşĭ; a intrat în limba latină deja în cursul secoluluĭ I-iŭ, cum resultă din inscripţiunea de la Racoviţa-Copăcenĭ. El nu are a face cu grecescul πύργος, şi însemneză în inscripţiunea amintită un castel forte mic (castellum parvulum, quem burgum vocant Veget. IV 10), aşa cum se obicĭnuia a se construi pe lângă fortăreţele maĭ marĭ ca nişte forturĭ detaşate. — Burgariĭ eraŭ soldaţiĭ unuĭ anume corp de trupe barbare pus în serviciul roman. Cf. Paully-Vissowa, III 1066—67. — Despre burgarii maĭ vedĭ Cod. Theodos. 7, 14; Hyginus *de castr. m.* c. 24.30.

P. 229_2 de ad.: Asupra timpuluĭ când teritoriul colonieĭ milesiace Tyras s'a alipit la provincia Moesia, vedĭ Felow, op. cit. p. 4, 21 n. 3, care admite anul 56/57 d. Chr.

P. 232_3 de ad.: Uniĭ din contra, a dedus din inscripţiunea unuĭ *vil(icus) XX* (C I L III 5120) şi a inscripţiuneĭ ce am găsit la Reşca (C I L III 13798) cu privire la un *vicesimar(ius)*, (cf Iwanow ap. Rostowzew *Staatspacht* p. 394 n. 126), adică *servus vicesimae* (Cf. Mommsen, *Hermes* I p. 52 şi CIL 7099), că vama Illyriculuĭ era, ca în Sicilia pe vremea luĭ Cicerone (Cicero Verr. II, 185), 5%; dar, cum observă d. Hirschfeld (op. cit. [2] p. 80), nu este es-

clusă posibilitatea ca la granița illyrică să se fi perceput și altă vamă, afară de acéstă *vicesima*.

P. 244 r. 5 de j. în s.: ștergе „și să pună în legătură permanentă cele două importante cetăți: Malva și Oescus" și înlocuesce cu: „și să pună în legătură permanentă cele două malurĭ dunărene în punctele Oescus și Sucidava".

P. 245 r. 3 de adaos ca notă: Fe la a. 367 însă podul de la Celeiŭ era dejà dărîmat, de óre-ce Valentinian e silit a face un pod de vase pe la Turtucaia ca să pótă trece pe malul stâng contra Visigoților.

P. 249 r. 3—7 împreună cu nota 2, a se sterge și a se înlocui ast-fel: In acest cas Justinian ar fi numaĭ reconstructorul castelului care maĭ târḍiŭ, când s'a înființat Nicopolis din fața Turnuluĭ Măgurele (Nicopolis de aḍĭ), a servit drept cap de pod. Nu scim cu ce ocasiune cele două monumente etc.

P. 257 r. 5 de adaos ca notă: *Duplarius*, cași *sesquiplicarius* se numesce și *decurio*, adică sub-oficerul de cavalerie cu o soldă de 2 orĭ, respectiv de $1^1/_2$ maĭ mult, saŭ al doilea comandant de cavalerie dintr'o turma subordonat decurionelui. Cf. Pauly-Vissova V c. 1842—1843.

P. 258_6 de ad.: Și în provinciile gallo-germanice din imperiul roman ne întêmpină fórte des pe monumentele funerariĭ leĭ ca apotropee, ca mijloc adică de înfricoșare pentru ca mormintele să fie ferite de a fi violate. Pe cele maĭ multe însă monumente leiĭ staŭ în picĭóre, iar nu jos.

P. 262 r. 15—16 a se sterge cuvintele: și prin următórele două inscripțiunĭ etc., și a se înlocui prin: Următórele două inscripțiunĭ aflate totĭ acolo, referindu-se la veteranĭ, nu pot dovedi presența legiuneĭ în Drobetta, întru cât, décă ar fi fost trebuință de vre-un detașament militar acolea, leg. XIII gemină—găsindu-se la Apulum—era maĭ aprópe de cât leg. V Maced., care staționa la Potaissa (Turda); ĭar veteraniĭ după eșirea lor din armată putéŭ să se așeḍe și aiurea. Din inscripțiunĭ se constată că veteraniĭ din diferite corpurĭ de armată formaŭ la Drobetta un însemnat contingent (cf. C I L III 1584, 14216^4, 14216^5, 14216^6, 14216^7).

P. 265_3 de adaos.: Inscripțiunile *beneficiarilor* sunt adunate la de Ruggiero *Dizionario epigrafico* I 994.

P. 268 r. 3 de j. în sus.: *Donatus*, un cognume frecuent, este un participiŭ passiv, cași Acceptus, Cupitus, Honoratus, Optatus, Respectus, Restitutus. Speratus, etc.

P. 277 r. 4 de j. în sus: *angusticlavii*, ĭar nu *augusticlavii*.

P. 277_2 de ad.: In ediţiunea a 2-a a aceleiașĭ opere (Berlin 1905), pag. 422 nota 1, d. Hirschfeld recunósce că centurionatul nu este militia equestris, raportându-se și la Mommsen *Staatsrecht* 3 p. 549 n. 1 și maĭ ales la W. Baehr *de centurionibus legionariis* (Berlin 1900) p. 14 seq.

P. 294 r. 13 de adaos: Maĭ veḍĭ C I L III 1579. In orĭ-ce cas aceste asasinărĭ presupun nisce timpurĭ turburate, corĕspunḍĕtóre póte rĕsboiuluĭ marcomanic din timpul luĭ Marcu Aureliŭ, când *latrones* mișuĭaŭ prin tóte împrejurimile Drobeteĭ, necruțând niciĭ

măcar femeĭ, cum resultă din inscripţiunea ce comentăm. Că populaţiunea a căutat să se apere (póte cu miliţia oraşuluĭ), vedĭ Patsch *Wissenschaft. Mitt. aus Bosnien und Hercegovina* VIII 123 seq., şi Pauly-Wissowa s. v. Drobeta. — *Oester. Jahreshefte* III *Beiblatt* col. 144 sq.

P. 294_2 de adaos: Artemideĭ i se sacrificaŭ în Patrai, pe lângă porcĭ mistreţĭ, cerbĭ şi puĭ de lupĭ, încă şi ursóĭce tinere. Paus. VII 182. Cf. Dr. O. Gruppe, *Griech. Mythologie und Religiongeschichte*, 1906 p. 1270_3.

P. 300 r. 3. In loc de *Titus*, s'a dis din eróre *Iulius*.

P. 322 de adaos: Asupra istorieĭ legiunilor XIII gem. şi I Adiutrix vedĭ şi Filow, op. cit., la locurile indicate în registru.

P. 322 r. 8 citeşce: *L(egio) V M(acedonica) O[esci]*; şi cf. cele dise câte-va rendurĭ maĭ jos în addenda la p. 333_3.

P. 322 r. 13 şterge cuvintele „precum şi" şi înlocuesce-le prin „căcĭ".

P. 322 r. 14 după „al III-lea" adaogă: „sunt dedicaţiunĭ de veteranĭ aĭ leg. I Ad., şi nu pot decĭ dovedì rĕmânerea legiuneĭ în Dacia, după sfĕrşitul rĕsbóĭelor luĭ Traian".

P. 322 r. 15—17 şterge cuvintele: „A fost şi o epocă" etc. până la fine.

P. 333_2 de adaos: Filow op. cit. la pag. indicate în registru.

P. 333_3 de adaos: Fragmentul de cărămidă lit. *c* găsit la Celeiŭ, precum şi cărămidĭ cu stampila întrégă LVMOESC aflate acolo (vedĭ nr. 48) confirmă arĕtările Noţiţieĭ Dignitatum (Or. XLII, 39) care pune la *Sucidava* (adică Celeiŭ) pe *praefectus legionis quintae Macedonicae* şi probéză decĭ că, în urma părăsireĭ Dacieĭ Trajane şi aşedarea legiuneĭ a V Mac. în lagărul sĕŭ principal de la Oescus, un detaşament din legiune a staţionat la Celeiŭ, întrebuinţând saŭ fabricând cărămidĭ cu stampila *L(egio) V M(acedonica) Oesc(i)*, aşa cum trebue să citim atât pe fragmentul lit. *c* de sub No. 46, cât şi pe cărămida întrégă, No. 49. Decĭ cată să renunţăm la lectura de până acum: *l(egio) V M(acedonica) C(onstans)*, caşi la aceea de *l(egio) V Moes(iaca)*, citind cu deplină siguranţă: l(egio) V M(acedonica) Oes(ci) Tot astfel trebue citită şi stampila identică de pe cărămidile găsite la Beşlii (lângă Ghighen-Oescus) şi publicate în C I L III S. 12523 *leg.* V[MOES.

Pag. 333 r. 8 şterge frasa: „Póte că pe acéstă cărămidă..." până la fine.

P. 335 r. 4 din text şterge cuventul *Moesiaca*.

P. 335 r. 2 de j. în s.: citesce *L(egio) V M(acedonica) Oesci*.

P. 336_2 de adaos: Discusiunea o socotim încheĭată, din momentul ce se constată că lectura *Moesiaca* nu e corectă, că Celeiul s'a chemat Sucidava şi că a fost ocupat de un detaşament din leg. V Macedonica, în timpul când acésta îşĭ avé cŭartierul principal la Oescus, după părăsirea Dacieĭ Trajane. Faptul că legiunea fabrica cărămidĭ cu stampila LVMOESC este o confirmare a Notit. Dignit. Or. XLII, 33 care pune la Oescus: *Praefectus legionis quintae Macedonicae*. Tot ast-fel: legiunea XII gemină, fiind stabilită după anul 275 la Ratiaria, puné pe cărămidile sale stampila: L XIII G RAT

care trebue citită: *L(egio) XIII g(emina) Rat(iaria)*, deci iarăşi o confirmare a *Notit. Dignit.* Or. XLII 38: *Praefectus legionis tertiaedecimae geminae, Ratiaria.*

P. 339 r. 23 de adaos: E maĭ probabil că ele datéză din timpul rĕsbóĭelor luĭ Traian cu Daciĭ, caşi cele cu stampila leg. V. Macedonica şi leg. IV Flavia.

P. 340 r. 3 din text de j. în s.: şterge cuvêntul: regiunea şi restul fraseĭ, înlocuind-o cu: „legiunea a luat cu siguranţă parte la rĕsbóĭele luĭ Traian cu Daciĭ şi la rĕsboiul luĭ Marcu Aureliŭ cu Quadiĭ şi Marcomaniĭ." Despre leg. IV Flavia, vedĭ Filow op. cit. la registru.

P. 342_3 de adaos: despre istoricul legiuneĭ cf. Filow op. cit. registru.

P. 344_2 de adaos: E probabil că Traian, în prevederea rĕsboiuluĭ cu Daciĭ, a adus legiunea XI Claudia la Durostorum, precum leg. V Macedonica fusese aşedată din Oescus la Troesmis. Cf. Filow op. cit. 65, 66.

P. 348_3 de adaos: De mirare că Patsch în Pauly-Wissowa V col. 1711 continuă a admite la T.-Severin *o cohors I civium Romanorum equitata*, care ar fi lucrat la construirea poduluĭ luĭ Traian, după ce deja în vol. IV colóna 217 se dĕduse stampileĭ de pe cărămidă lectura cea adevĕrată.

P. 385 r. 1 şi 3 de jos în sus: Pentru cititorul serios este inutil, cred, a observa că culegătorul tipograf a schimbat accentul punând în r. 1 'Αριστόκρατης în loc de 'Αριστοκράτης, şi în r. 3: 'Αριστοκράτος în loc de 'Αριστόκρατος, şi că pentru acésta nu se póte face o imputare de ignoranţă autoruluĭ cărţiĭ, precum un năsăbuit critic şĭ-a permis într'o foiţă ignorată de a scrie, între alte multe lucrurĭ neseriόse, încă şi acesta.

P. 394 r. 7 de jos în sus de adaos: De sigur că nicĭ un cititor serios n'a putut înţelege că aci aş fi vorbit despre „litere deosebite puse în *vêrful căngilor!*", cum acelaş pătimaş critic, la care mĕ refer în nota precedentă, a înţeles; este vorba curat şi simplu: de un fer de înferat caiĭ şi alte animale.

P. 407 r. 10 de adaos ca nota 3: Despre motivul bucranielor şi guirlandelor cf W. Altmann, *Architektur und Ornamentik der Sarkophage* p. 59 seq.; idem, *die römischen Grabaltäre der Kaiserzeit*, Berlin 1905, p. 6, 59 seq.

P. 410 r. 8 de adaos ca notă: Despre monumente cu ospĕţul funebru şi cu scene de familie cf. Altmann, op. cit. p. 188 seq.

P. 436 r. 5 de j. în sus de adaos în parentes după cuvêntul Rheneia: Delos cel mare.

P. 439 r. 11 de adaos: Acum în urmă s'a ocupat de acelaş monument d. Adolf Deissmann în *Philologus*, v. LXI, fasc. 2 (1902), p. 252—265.

P. 440 r. 3 la cuvintele: *cu rugăciunĭ se umilesce* de adaos ca notă: sensul exact aci este: cu rugăciunĭ (suplicaţiunĭ) postesce.

P. 440 r. 9 din notă de adaos: Dl. Deissmann (op. cit. 261) însă nu găsesce vre-un motiv necesar pentru asemenea transposiţiune

şi presupune că textul, ce lapicidul avusese inainte, trebuia să sune ast-fel: ἵνα ἐγδικήσῃς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον καὶ ζητήσῃς τὴν ταχίστην.

P. 456 r. 4 de adaos la cuvêntul „necunoscuţĭ" ca notă: D. A. Deissmann, punênd cestiunea décă aci póte fi vorba de două omorurĭ deosebite, saŭ dacă Heraclea şi Marthine şĭ-aŭ găsit mórtea împreună prin mână ucigaşă, se pronunţă pentru ultima părere, ca fiind cea maĭ probabilă din causa potriviriĭ în ambele inscripţiunĭ a pasagelor hotăritóre r. 10 şi urm., deşi nu este cu totul esclusă cea-l'altă părere.

Pag. 457₁ de adaos: Părerea despre originea judaică a ambelor anatheme o împărtăşesce şi d-l Deissmann şi o preciséză cu argumente, în contra cărora nu credem că s'ar puté invoca ceva serios. Vedĭ maĭ ales op. cit. p. 260 seq. — Conclusiunea la care ajunge amintitul autor (p. 263) este că anathemele din Rheneia sunt inscripţiunĭ ebraice de pe la finele secoluluĭ al II-lea şi începutul secoluluĭ I înainte de Christos; ele dovedesc existenţa uneĭ comunităţĭ ebraice la Delos pe vremea Diadochilor; acéstă comunitate nu era lipsită de influenţa elenistică, cum dovedesc: numele de Heraclea, forma steleĭ funerare, symbolul celor două mânĭ pe pétră, şi în special întregul fel al rugăciuneĭ. Aceste inscripţiunĭ în fine, ne procură pentru existenţa şi usul Septuagintei în timpiĭ vechĭ un document original, care numaĭ cu puţine deceniĭ este maĭ recent, de cât vestitul testimonium al prologuluĭ luĭ Sirach.

P. 461₁ de adaos: Vedĭ alte încă şi maĭ isbitóre asemănărĭ la Deissmann, op. cit. 256—208.

P. 463₁ de adaos: D. Deissmann a dovedit (op. cit 259 seq.) că textul nu vorbesce de o ḑi orĭ-care de rugăciune, ci de o ḑi de post şi de rugăciune, anume de o ḑi generală de post şi rugăciune, când πᾶσα ψυχή, orĭ-ce suflet, se rógă, adică nu orĭ-şi cine, ci numaĭ acela care înalţă mânile către *„Dumneḑeul cel pré înalt, stăpânul spiritelor şi al orĭ-căruĭ trup* (cărnĭ)"; cu alte cuvinte orĭ-ce Evreŭ. Serbătórea, adaogă d. Deissmann, în care întreg Israelul postesce şi se rógă, se numesce *jom hakkippurim*, ḑiua cea mare de pocăinţă, „ḑiua reconciliaţiunilor". Intr'o asemenea mare sĕrbătóre, sĕrbătórea sĕrbătorilor: în ferbinţĭ rugăciunĭ părinţiĭ celor două copile asasinate cer A-tot-sciitoruluĭ şi îngerilor luĭ, ca să pedepséscă pe ucigaşĭ şi să rĕsbune mórtea Heracleiĭ şi Marthineĭ, al cărora sânge vĕrsat strigă către cer şi aşteptă rĕsbunare.